

Nordiska
ministerrådet

Hedersrelaterat våld och förtryck i Norden

Styrning, organisering och lagstiftning

Innehåll

Publikationen i korthet	4
Om publikationen	7
Del 1 – Strategiskt arbete, policy och begrepp	10
Inledning	11
Kartläggningens bakgrund, syfte och metod	11
Forskning och tidigare kartläggning	12
Avgränsning	19
Disposition	20
Kartläggning	21
Danmark	21
Finland	30
Island	41
Norge	46
Sverige	56
Självstyrande områden: Färöarna, Grönland och Åland	68
Problemframställning: politikområden och lösningar	71
Kritisk policyanalys	79
Begreppsanvändning	80
Diskurser inom problemframställningar	87
Problem som inte tas upp	90
Avslutande reflektioner	92
Referenser	94
Del 2 - Styredokument om LGBTI-personers våldsutsatthet	101
Inledning	102
Bakgrund och syfte	102
Metod och material	103

Lgbti-personers rättigheter i Norden	104
Teoretiska perspektiv på våld mot lgbti-personer	106
Lgbti-rättigheter och homonationalism	109
Diskriminering och samvarierande utsatthet	110
Analys av styrdokument	113
Dubbel utsatthet och diskriminering	114
Religion och religiositet	117
Omvändelseförsök	120
Asyl och integration	124
Sammanfattande kommentarer	127
Referenser	128
Del 3 – Straffrättslig lagstiftning	131
Inledning	132
Bakgrund och syfte	132
Metod	134
Lagstiftning i respektive land och självstyrande område	138
Svensk lagstiftning	138
Dansk och färöisk lagstiftning	142
Finsk och åländsk lagstiftning	145
Grönländsk lagstiftning	147
Isländsk lagstiftning	148
Norsk lagstiftning	153
Övergripande jämförelse mellan lagstiftningar i de nordiska länderna	156
Analys av lagstiftning	158
Sammanfattande kommentarer och slutord	166
Om den här publikationen	169

Den här publikationen finns även som en webbtillgänglig online-version:
<https://pub.norden.org/temanord2026-502>

Publikationen i korthet

Hedersrelaterat våld och förtryck utgör en allvarlig kränkning av grundläggande mänskliga rättigheter och ett hinder för såväl jämställdhet mellan kvinnor och män som för LGBTI-personers fulla åtnjutande av sina rättigheter. För att ge en samlad bild över arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Norden har Nordiska ministerrådet gett NIKK, Nordisk information för kunskap om kön, i uppdrag att kartlägga området. Uppdraget har bland annat resulterat i denna publikation som beskriver hur arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är organiserat i de nordiska länderna samt i Färöarna, Grönland och Åland. I fokus är strategiskt arbete, begreppsanvändning, styrdokument om LGBTI-personers våldsutsatthet och relevant straffrättslig lagstiftning. Till grund för publikationens analyser ligger en genomgång av nationella strategier, handlingsplaner, styrdokument och lagstiftning, samt material från ansvariga myndigheter och centrala aktörer.

Publikation består av tre delar:

- En kartläggning av det strategiska arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, med fokus på hur begreppet hedersrelaterat våld och förtryck definieras, vilka problem och utmaningar som identifieras och hur arbetet med att möta dessa utmaningar är organiserat.
- En översikt och analys av nationella styrdokument och annat relevant material som behandlar LGBTI-personers våldsutsatthet.
- En genomgång och analys av nationell straffrättslig lagstiftning som rör hedersrelaterat våld och förtryck.

Publikations första del visar att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Norden kännetecknas av en gemensam utgångspunkt i mänskliga rättigheter och jämställdhet, men samtidigt präglas av betydande variationer i begrepps-användning, problemförståelse och organisering. I kartläggningen framgår att begrepp som *hedersrelaterat våld och förtryck*, *hedersrelaterade konflikter* och *negativ social kontroll* används parallellt i de nordiska länderna, men med olika betoningar. Skillnaderna rör bland annat hur våldets orsaker förstås, vilka grupper som betraktas som särskilt utsatta samt hur relationen mellan individuella rättigheter och kollektiva normer beskrivs. Dessa begreppsliga skillnader får direkta konsekvenser för hur arbetet struktureras på policynivå och vilka åtgärder som prioriteras.

Kartläggningen visar att vissa länder, framför allt Danmark och Norge, i högre grad har utvecklat särskilda nationella strategier riktade specifikt mot hedersrelaterat våld och negativ social kontroll. I dessa sammanhang placeras frågan ofta inom

ramen för integrationspolitiken, med fokus på nyanlända och etniska minoriteter. Sverige, Finland och Island har huvudsak integrerat frågan om hedersrelaterat våld och förtryck i bredare strategier mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och våld mot barn. Kartläggningen visar att denna skillnad i strategisk inramning påverkar ansvarsfördelning mellan myndigheter, graden av specialisering samt hur förebyggande, stödjande och rättsliga insatser utformas.

I publikationens första del redovisas tre huvudsakliga teoretiska perspektiv som även kan identifieras i de olika policydokumenten: ett särarts- eller kulturellt perspektiv, ett könsmaktsperspektiv samt ett intersektionellt perspektiv. Samtliga nordiska länder har ratificerat Istanbulkonventionen, som tydligt slår fast att hedersrelaterat våld och förtryck ska förstås som en form av genusbaserat våld och att kultur, sedvänja, religion eller så kallad heder aldrig får användas som rättfärdigande av våld. Trots detta visar genomgången av styrdokument och Europarådets expertgrupp GREVIO:s granskningar att det i flera länder finns en tendens att närma sig hedersrelaterat våld och förtryck genom ett kultur- eller integrationsperspektiv, vilket enligt kartläggningen riskerar att osynliggöra våldets könade karaktär och de patriarkala maktstrukturer som ligger till grund för våldet.

I publikationens andra del framgår det att LGBTI-personers våldsutsatthet i varierande grad synliggörs i nationella styrdokument. Översikten och analysen av nationella styrdokument och annat relevant material som behandlar LGBTI-personers våldsutsatthet visar att LGBTI-personer ofta identifieras som särskilt utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, framför allt på grund av heteronormativa föreställningar och normer kring kön, sexualitet och familjens kontroll. Samtidigt behandlas LGBTI-personers utsatthet sällan samlat eller systematiskt, utan inkluderas ofta översiktligt i bredare beskrivningar av våldsutsatthet. Analysen visar att det saknas särskilda handlingsplaner i Norden som enbart avser hedersrelaterat våld och förtryck mot LGBTI-personer. I stället behandlas frågan varierande inom handlingsplaner för LGBTI-rättigheter och inom generella styrdokument om våld. Danmark och Norge lyfter utsatthet kopplad till etniska minoriteter och negativ social kontroll, Sverige behandlar frågan inom fokusområdet våld och kränkningar, Island tar upp våldsutsatthet utan särskilt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck och Finland saknar en separat LGBTI-handlingsplan men lyfter LGBTI-personer som riskgrupp. I flera fall saknas konkreta åtgärder, uppföljningar och fördjupad kunskapsuppbyggnad, och intersektionella dimensioner analyseras i begränsad utsträckning. Analysen betonar återkommande intersektionell sårbarhet för personer med utländsk bakgrund, religionens roll i både utsatthet och identitetsförhandlingar, omvändelseförsök som ett särskilt uttryck för våld och kontroll, samt utmaningar kopplade till asyl och integration.

Den straffrättsliga genomgången i publikationens tredje och sista del, visar att de nordiska länderna i huvudsak hanterar hedersrelaterat våld och förtryck genom befintlig strafflagstiftning, såsom bestämmelser om misshandel, olaga hot, olaga

frihetsberövande, tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning. Genomgången visar att Sverige skiljer sig från de andra nordiska länderna och de självstyrande områdena genom införandet av ett särskilt brott, hedersförtryck, samt en särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv. Syftet med dessa bestämmelser är att bättre fånga våldets upprepade, systematiska och ibland kollektiva karaktär. I övriga nordiska länder och självstyrande områden saknas motsvarande särskilda brottsrubriceringar, och hedersmotiv hanteras i stället inom ramen för allmänna straffrättsliga regler.

Genomgången och analysen av lagstiftningen synliggör en grundläggande rättslig utmaning som är gemensam för de nordiska länderna: hedersrelaterat våld utövas ofta av flera personer inom ett kollektiv, medan straffrätten är uppbyggd kring individuellt ansvar. Detta försvårar utredning, bevisning och lagföring av brott som präglas av kollektiv kontroll, lojalitetsband och informella sanktioner.

Sammantaget visar publikationen att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Norden är omfattande och under fortsatt utveckling, men att det präglas av skillnader i begreppsanvändning, strategisk inramning och rättslig reglering. Dessa skillnader påverkar hur problemet förstås, vilka grupper som synliggörs och vilka åtgärder som prioriteras inom såväl policy som praktik.

Om publikationen

Om publikationen

Hedersrelaterat våld och förtryck är en kränkning av människors grundläggande fri- och rättigheter. Våldet bygger på starkt patriarkala och heteronormativa föreställningar och utgör ett hinder för både jämställdhet mellan kvinnor och män och lgbti-personers rättigheter. För att få en överblick över arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i regionen tog det svenska ordförandeskapet för Nordiska ministerrådet 2024 initiativ till en kartläggning. Nordiska ministerrådets samarbetsorgan NIKK, Nordisk information för kunskap om kön fick i uppdrag att göra en kartläggning av arbetet i de nordiska länderna, Färöarna, Grönland och Åland.

Uppdraget omfattade att ta fram en översikt över huvudsakliga aktörer, uppdrag och insatser och att undersöka hur begreppet hedersrelaterat våld och förtryck definieras, vilka utmaningar som identifieras och hur arbetet med att möta dem organiseras. Kartläggningen skulle även innehålla en genomgång av nationell lagstiftning som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Detta innefattar strafflagstiftningar som uttryckligen tar sikte på hedersrelaterat våld och förtryck, men även lagstiftning som anses vara hedersrelaterad, som exempelvis könsstympning, barn- och tvångsäktenskap och omvändelseförsök. I uppdraget ingick även att inkludera lgbti-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck.

Uppdraget har resulterat i denna publikation som består av tre delar:

- En kartläggning av det strategiska arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, med fokus på hur begreppet hedersrelaterat våld och förtryck definieras, vilka problem och utmaningar som identifieras och hur arbetet med att möta dessa utmaningar är organiserat.
- En översikt och analys av nationella styrdokument och annat relevant material som behandlar lgbti-personers våldsutsatthet.
- En genomgång och analys av nationell straffrättslig lagstiftning som rör hedersrelaterat våld och förtryck.

Publikanens två första delar är skrivna av Alexandra Lebedeva, fil. dr i etik och forskare på Nationellt Centrum för kunskap om våld vid Uppsala universitet. Den tredje delen är skriven av Johan Rosquist fil dr. i sociologi och universitetslektor i kriminologi vid Linnéuniversitetet. I enlighet med uppdraget utgick de ifrån nationella styrdokument, lagar, nyckelaktörers uppdrag och dess genomförande. Därutöver konsulterades sakkunniga vid myndigheter och departement. Insamlingen av material till publikationens första del genomfördes från april till augusti 2024, till publikationens andra del våren 2025 och till publikationens tredje

del under februari till maj 2025. Material eller förändringar som genomförts efter respektive insamlingsperiod ingår inte i rapporten.

Publikationens syftar till att ge en samlad bild av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Norden. Publikationens delar är avsedda att läsas som komplement till varandra, för att tydliggöra samspelet mellan politiska riktlinjer och rättslig reglering i de nordiska länderna. Resultatet skapar förutsättningar för utbyte på policynivå samt möjliggör ett stärkt och utökat nordiskt samarbete. En förhoppning är att publikationen ska bidra till att utveckla arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Norden.

Strategiskt arbete, policy och begrepp

Inledning

Kartläggningens bakgrund, syfte och metod

Begreppen hedersrelaterat "våld och förtryck", "hedersrelaterade konflikter" och "negativ social kontroll" är omstridda och har fått mycket uppmärksamhet i samhällsdebatter. Olika definitioner skiljer sig åt och tonvikt läggs vid olika aspekter av våldet: våldets orsaker, motiv bakom våldet, våldets uttryck, förövare och offer. Bland yrkesverksamma som möter våldsutsatta uttrycks ofta ett behov av kompetensutveckling i frågor om hedersrelaterat våld och förtryck. Det framgår även att personal inom hälso- och sjukvård, socialt arbete och rättsväsende behöver veta mer för att kunna identifiera våldsutsatta och ge dem det bästa stödet. Vid en första anblick kan de nordiska ländernas samt Färöarna, Grönland och Ålands förståelser och hantering av hedersrelaterat våld och förtryck uppfattas som lika. Definitionerna av så kallade hedersnormer som motiverar våld och används för våldets rättfärdigande ger en liknande bild. Samtidigt är arbetet i de olika länderna och i de självstyrande områdena organiserat på olika sätt och själva begreppsanvändning varierar.

Den här kartläggningen belyser hur begreppet hedersrelaterat våld och förtryck definieras, vilka problem och utmaningar som identifieras och hur arbetet med att möta dessa utmaningar är organiserat. För att överblicka det beskrivs även huvudsakliga aktörer, deras uppdrag och insatser, inklusive förebyggande arbete riktat till olika målgrupper, förändringsarbete med förövare och hur man arbetar med att bistå utsatta personer med stöd och skydd.

Insamling av material har skett i samarbete med det nordiska nätverket mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld och förtryck. Representanter från respektive land och de självstyrande områdena har kontaktats med förfrågan om att bistå med identifiering och insamling av relevant material. De har bistått med material om det strategiska arbetet och dess genomförande, andra dokument som rör hedersrelaterat våld och förtryck, samt information om nyckelmyndigheter som arbetar med dessa frågor. Exempel på material är nationella strategier, handlingsplaner och styrdokument för myndigheter samt myndigheters och frivilligorganisationers hemsidor. Det är dock viktigt att notera att det finns fler organisationer som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck än de som nämns i denna kartläggning. Urvalet för kartläggning gjordes utifrån de organisationer som nämns och hänvisas till i styrdokumentet och av nyckelmyndigheterna. Materialets omfattning varierar mellan olika länder och områden. Det beror bland annat på problemets omfattning och hur frågan om hedersrelaterat våld och förtryck hanterats på nationell nivå. Det empiriska materialet har även kompletterats med relevanta vetenskapliga artiklar.

Insamlingen av material genomfördes från april till augusti 2024. Material som publicerats senare är därför inte inkluderat i kartläggningen.

Kartläggningen avslutas med en kritisk policyanalys. I den undersöks hur problembilden kring hedersrelaterat våld och förtryck framställs i de policydokument som har analyserats. För det ändamålet har Carol Bacchis kritiska policyanalysmodell "What's the problem represented to be?" (WPR)^[1] använts. Analysmodellen består av ett frågebatteri som hjälper till att granska styrdokumentet och kritiskt analysera de diskurser som konstrueras genom styrdokumentens formuleringar. En av metodens utgångspunkter är att de problem som styrdokument ämnar lösa måste betraktas i ljuset av den sociala kontexten. Bacchi menar att det finns en tendens att betrakta problem som om de är oberoende av kontexten och kan studeras utanför policyprocessen. Modellen har här använts för att analysera de olika språkliga elementen, såsom nyckelbegrepp, dikotomier, kategorier och diskurser.^[2] Analysmodellens frågebatteri har kortats ner och anpassats till studiens kontext. De är formulerade på följande sätt:

- Hur framställs problemet kring hedersrelaterat våld och förtryck i styrdokument?
- Vilka antagande ligger bakom denna framställning?
- Vilka område lämnas utanför problemframställning?

Dessa frågor kommer besvaras i kapitlets sista del med syfte att synliggöra på vilka sätt problemformuleringen kan påverka själva arbetet.

Forskning och tidigare kartläggning

För att sätta denna kartläggning i ett sammanhang presenteras i det här avsnittet:

- Forskningsperspektiv på hedersrelaterat våld och förtryck,
- resultat från en tidigare kartläggning (2020) av strategier och initiativ för förebyggande av negativ social kontroll och hedersrelaterat våld och förtryck i de nordiska länderna, samt
- en sammanställning av Europarådets expertgrupp, GREVIO:s, granskningar av de fem nordiska ländernas arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Både i kartläggningen från 2020 och i GREVIO:s granskningar utkristalliseras centrala perspektiv på hedersrelaterat våld och förtryck och de bakomliggande orsakerna. Därför är det till hjälp att börja med en närmare titt på hur dessa perspektiv behandlas i forskningen.

1. Bacchi, Carol: *Analysing Policy: What's the Problem Represented to be?*, Pearson, Midland 2009.
2. Bacchi, Carol: *Analysing Policy: What's the Problem Represented to be?*, Pearson, Midland 2009, 3.

Teoretiska perspektiv

Till att börja med är det viktigt att påpeka att det råder oenighet både i den politiska debatten och i forskningen om hur hedersrelaterat våld och förtryck, dess orsaker och bakomliggande mekanismer, bör förstås, vilket också har implikationer för vilka lösningar som anses vara de lämpligaste. År 2010 presenterade Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet i Sverige rapporten "Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt" med fokus på svensk forskning om hedersrelaterat våld och förtryck samt om arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap. Rapporten inkluderar även tongivande internationell forskning. Rapporten visar att i svensk forskning om hedersrelaterat våld och förtryck har tre teoretiska perspektiv vuxit fram som presenterar olika förklaringsmodeller för uppkomsten av hedersrelaterat våld och förtryck – ett särarts- eller kulturellt perspektiv och ett könsmaktsperspektiv och ett intersektionellt perspektiv.^[3] Trots att det snart är 15 år sedan som rapporten presenterades är denna uppdelning fortfarande aktuell och kan vara ett sätt att strukturera olika ingångar i ämnet. Förutom att vara teoretiska perspektiv kan de också identifieras i samtida politiska och rättsliga praktiker, det vill säga i hur olika länder förstår problemet och vilka konsekvenser det får för vilka strategier de väljer att bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck med.

En av de mest centrala frågorna handlar om utifall hedersrelaterat våld och förtryck bör betraktas som väsensskilt eller som en form av mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer eller genusbaserat våld. Ett särarts- eller kulturellt perspektiv innebär att hedersrelaterat våld och förtryck har ett motiv och uttryck som grundar sig i etniska minoriteters kulturella normer och värderingar. Förespråkare för denna position menar att hedersrelaterat våld är av särart och skiljer sig från andra former av våld (mäns våld mot kvinnor). Det kulturella perspektivet lägger också fokus på en eventuell konflikt som uppstår inom familjer, mellan föräldrar och barn samt det omgivande samhället (traditionella konservativa normer kontra liberala värderingar i synen på sex, äktenskap, abort osv.).^[4]

Som reaktion på den kulturella förståelsen menar förespråkare för könsmaktsperspektivet att hedersrelaterat våld och förtryck bör förstås som en form av mäns våld mot kvinnor som grundar sig i de globala patriarkala strukturerna.

Representanter för detta perspektiv är kritiska mot användning av kultur som förklaringsmodell, eftersom det endast appliceras i relation till de kulturer som identifieras som "de Andra" och tenderar att presentera hedersrelaterat våld och förtryck som grövre och väsentligt annorlunda från våld som utövas av västerländska män. Ur ett könsmaktsperspektiv är det viktigare och mer hållbart att analysera de likheter som finns mellan hedersrelaterat våld och förtryck och mäns våld mot kvinnor. Heder bör förstås som en av många strategier för att legitimera

3. Nationellt Centrum för Kvinnofrid: *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Uppsala 2010.

4. Nationellt Centrum för Kvinnofrid: *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Uppsala 2010, 6.

mäns kontroll och makt över kvinnor. Även i fall när kvinnor i familjen utövar våld i hederns namn är det kopplat till mannens överordnade ställning.^[5]

Det intersektionella perspektivet innebär däremot att hedersrelaterat våld och förtryck analyseras ur ett holistiskt samhällsperspektiv inbegriper flera olika maktordningar (inklusive könsmaktsordning) och hur dessa samverkar. Den intersektionella analysen används för att belysa den multipla utsattheten för hedersrelaterat våld och förtryck på grund av kön, klass, religion, etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, könsidentitet och sexualitet. Förespråkare av det intersektionella perspektivet menar att fokus också bör ligga på analys av bemötande av våldsutsatta och konsekvenser av åtgärder mot hedersrelaterat våld och förtryck.^[6]

Tidigare forskning om hedersrelaterat våld och förtryck har aktualiserat flera viktiga frågor om hur vi bör förstå hedersrelaterat våld och förtryck och dess orsaker. Ska det behandlas separat eller tillsammans med andra våldsformer? Och hur bör arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck organiseras på ett icke-diskriminerande sätt?

Nordisk kartläggning 2020

År 2020 genomförde konsultföretag Rambøll en kartläggning av strategier och initiativ för förebyggande av negativ social kontroll och hedersrelaterat våld och förtryck i de nordiska länderna på uppdrag av Nordiska ministerrådet. Syftet var att ge en samlad överblick över strategier, lagstiftning och organisering av arbetet inom regionen. I kartläggningen presenteras en sammanfattning av hur begreppet "negativ social kontroll" och "hedersrelaterat våld" används. Dessa begrepp undersöks i relation till andra begrepp såsom "våld i hemmet" och "våld mot kvinnor".^[7] Kartläggningen från 2020 visar att användningen av olika begrepp och hur dessa relaterar till området mäns våld mot kvinnor varierar i de nordiska länderna. Den visar även hur det får konsekvenser för det strategiska arbetet och inom vilket politikområde hedersrelaterat våld och förtryck placeras: Våld mot kvinnor, våld i nära relation eller integration. I kartläggningen synliggörs även skillnader i hur arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är organiserat på strategisk nivå i de nordiska länderna. Enligt den vidtar Danmark och Norge direkta åtgärder med fokus på hedersrelaterat våld och negativ social kontroll och har särskilda strategier på nationell nivå som fokuserar specifikt på hedersrelaterat våld och förtryck. Det strategiska arbetet i Sverige, Finland och Island kännetecknas istället av mer indirekta åtgärder. Hedersrelaterat våld ingår där i bredare strategiska insatser, som omfattar arbete mot mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

5. Nationellt Centrum för Kvinnofrid: *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Uppsala 2010, 23.

6. Nationellt Centrum för Kvinnofrid: *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, 27.

7. Rambøll Management Consulting: *Strategier og initiativer til forebyggelse af negative social control og æresrelateret vold i de nordiske lande*, Kortlægning. København, 2020, 7.

I Danmark och Norge ingår negativ social kontroll och hedersrelaterat våld i området våld i nära relationer, medan Finland, Island och Sverige betraktar hedersrelaterat våld och förtryck som en del av mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.^[8] Mäns våld mot kvinnor är ett bredare område som inkluderar både det interpersonella våldet (våld i nära relationer) och det strukturella våldet (patriarkala strukturer och normer samt våld mot kvinnor i det offentliga rummet).

Utöver det ingår arbetet mot hedersrelaterat våld i Norge, Danmark, Finland och Island i integrationsområdet, med fokus på etniska minoriteter och slutna religiösa samfund. Enligt kartläggningen observeras i Sverige en viss dubbelhet i hur problemet betraktas av olika aktörer: som tillhörande integrationsområdet eller som ett separat område. Det noterades i kartläggningen att i Sveriges officiella styrdokument fanns inga explicita referenser till invandrargrupper eller etniska minoriteter.^[9]

Kartläggningen belyser också organisatoriska skillnader i hur det förebyggande arbetet, uppsökande och ingripande insatserna är organiserade. I olika länder läggs olika mycket fokus på de tre delarna och det råder olika grader av koordinering mellan strategiskt arbete och praktiska insatser, samt vilka aktörer som är involverade. Den här kartläggningen kommer knyta an till det resultat som presenterades i kartläggningen från 2020 med fokus på begreppsanvändning och problemformuleringar.

Istanbulkonventionen och GREVIO:s granskningar

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen) är en internationell konvention som syftar till att bekämpa våld mot kvinnor och våld i nära relationer.^[10] Konventionen har ratificerats av alla nordiska länder. Konventionens syfte är att skydda kvinnor och flickor mot alla former av våld, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck, och att förebygga, lagföra och avskaffa våld mot kvinnor och våld i hemmet. Konventionen slår fast att våld mot kvinnor är ett uttryck för ojämlika maktförhållanden. Enligt Istanbulkonventionen förstås hedersrelaterat våld och förtryck som en form av genusbaserat våld.

Heder och hedersrelaterat våld tas upp i konventionen i följande sammanhang: I ingressen konstateras att "hedersrelaterade brott...är en allvarlig kränkning av kvinnors och flickors mänskliga rättigheter".^[11] Vidare enligt artikel 12 ska parterna till konventionen säkerställa att kultur, sedvänja, religion, tradition eller så kallad heder inte ska kunna betraktas som ett rättfärdigande av någon våldshandling

8. Rambøll Management Consulting: *Strategier og initiative til forebyggelse af negative social control og æresrelateret vold i de nordiske lande*, Kortlægning. København, 2020, 77.

9. Rambøll Management Consulting: *Strategier og initiative til forebyggelse af negative social control og æresrelateret vold i de nordiske lande*, Kortlægning. København, 2020, 78.

10. Europarådet: [*Konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*](#), Istanbul 2011.

11. Europarådet: [*Konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*](#), Istanbul 2011, 4.

som faller inom ramen för denna konvention.^[12] Enligt artikel 42 ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att kultur, sedvänja, religion, tradition eller så kallad heder ska inte betraktas som rättfärdigande av våldshandlingar i straffrättsliga förfarande. Detta omfattar särskilt påståenden om att brottsoffret har överträtt kulturella, religiösa, sociala eller traditionella normer eller sedvänjor för vad som kan anses vara passande.^[13] Med andra ord uppmanas alla parter att förbjuda alla försök att rättfärdiga brott utifrån så kallad heder.

Europarådets expertgrupp GREVIO^[14] är Istanbulkonventionens övervakningsmekanism som har i uppgift att regelbundet granska hur länder som anslutit sig till konventionen följer den. I nästa avsnitt sammanfattas GREVIO:s granskningar av Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige i relation till hedersrelaterat våld.

Danmark granskades år 2017 i en så kallad "Baseline evaluation round". Den generella kritiken handlade om Danmarks könsneutrala förhållningssätt gentemot våldsproblematik. Det resulterar i att det finns mindre specialiststöd för endast kvinnor. Enligt granskningen har könsbaserat våld ersätts med könsneutrala begrepp och terminologi, såsom "dubbelriktat våld", "negativ social kontroll" (ett begrepp som endast tycks tillämpas på personer med invandrarbakgrund) och användningen av termen "patient" eller "klient" istället för "kvinna".^[15] I relation till hedersrelaterat våld skriver GREVIO att utifrån Danmarks handlingsplaner baseras förståelsen av "hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll" inte på en könad förståelse av våld. GREVIO menar att förhållningssätt som fokuserar på kultur istället för på könsmaktsordning döljer grundorsaker till hedersrelaterat våld som en form av genusbaserat våld, som kvinnor utsätts för eftersom de är kvinnor, inte bara för att de är medlemmar i en viss etnisk grupp. Det förhindrar ett bredare perspektiv på de olika yttringarna av våld mot kvinnor. Det kan också bidra till vidmakthållande av stereotyper om etniska minoriteter och leda till diskriminering av dessa.^[16]

Vidare noterar GREVIO att ansvaret för de olika nationella handlingsplanerna är fördelat på justitieministeriet, jämställdhetsavdelningen inom utrikesdepartementet och integrations- och invandringsministeriet (våld i nära relationer) och ministeriet för migration och integration (hedersrelaterat våld). Utan några uppenbara kopplingar och strukturer för samarbete kan en sådan samexistens av olika nationella handlingsplaner lätt leda till fragmentering och uppdelning av politik som kan stå i vägen för samstämmighet och kontinuitet i arbetet mot våld.^[17] GREVIO kritiserar också danska mediers rapportering om incidenter av våld mot kvinnor för att tendera att framställa dem på ett sensationalistiskt sätt, tillskriva

12. Europarådet: [*Konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*](#), Istanbul 2011, 8.

13. Europarådet: [*Konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*](#), Istanbul 2011, 16.

14. Note: GREVIO - Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence.

15. GREVIO: [*Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*](#), Denmark, 2017, 7.

16. GREVIO: Baseline Evaluation Report, Denmark: 16, 59.

17. GREVIO: Baseline Evaluation Report, Denmark: 16, 16.

våld en viss migrantgemenskap eller bagatellisera våldet genom att benämna det som en "familjetragedi". De problematiska framställningarna av våld riskerar att osynliggöra maktdynamiken bakom våldet och våldets könade karaktär.^[18] Den kritiken är inte riktad mot statens arbete mot våld, men det är ändå relevant att lyfta den i relation till själva problemet.

Finlands arbete mot våld granskades år 2019. GREVIO noterar och kritiserar liknande tendens som i Danmark, könsneutralitet i relation till våldsproblematik, vilket går emot den starka politiska traditionen i Finland att arbeta för jämställdhet mellan män och kvinnor.^[19] GREVIO skriver: *"Without an in-depth understanding of the gendered nature of all forms of violence against women, underlying issues of power and control and its impact on victims, investigations and case-building will be lacking in quality."*^[20] Det finns även ett önskemål från GREVIO att våldsutsatthet bland etniska minoriteter och kvinnor med migrantbakgrund ska lyftas upp mer, genom exempelvis kartläggningar av våldsutsatthet och speciella insatser. GREVIO menar också att våldets könade karaktär bör understrykas även i fall av hedersrelaterat våld.^[21]

År 2022 granskades Islands arbete mot våld mot kvinnor. GREVIO uppmanar Island att främja medvetandehöjande kampanjer och bedriva forskning om de former av våld som för närvarande är mindre utforskade på Island, såsom förföljelse, kvinnlig könsstympning, tvångsäktenskap, tvångssterilisering, tvångsabort och våld i så kallat "hederns namn". På Island fanns det inga specifika policydokument eller handlingsplaner för arbete mot dessa former av våld. GREVIO medger att avsaknaden av specifika policydokument beror på den relativt låga frekvensen av incidenter och rapportering, men samtidigt konstaterar GREVIO att det kan påverka kvinnor som tillhör migrantgrupper negativt.^[22] En annan kritik som lyfts handlar om avsaknaden av åtgärder mot intersektionell diskriminering, som exempelvis kvinnor med migrantbakgrund utsätts eller riskerar utsättas för.^[23]

Norge genomgick granskning 2022, samma år som Island. I granskningen kritiserade GREVIO Norges hantering av negativ social kontroll, våld i så kallat hederns namn, tvångsäktenskap och kvinnlig könsstympning utifrån ett kulturellt perspektiv. GREVIO skriver: *"negative social control, violence related to 'honour', forced marriage and female genital mutilation which appears to regard the issue as a cultural one instead of adopting a gendered understanding of violence committed in the name of 'honour'."*^[24] GREVIO välkomnar att Norge adresserar frågan om

18. GREVIO: Baseline Evaluation Report, Denmark: 16, 30.

19. GREVIO: [Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence](#), Finland, 2019, 6.

20. GREVIO: [Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence](#), Finland, 2019, 6.

21. GREVIO: [Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence](#), Finland, 2019, 51.

22. GREVIO: [Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence](#), Iceland, 2022, 13.

23. GREVIO: Baseline Evaluation Report, Iceland: 18, 76.

24. GREVIO: [Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence](#), Norway, 2022, 17, 74.

hedersrelaterat våld, men de menar att genom att närma sig problemet ur kultur- och integrationsperspektiv riskerar grundorsakerna till våld relaterat till "heder" att förbises. Det kan även bidra till förstärkning av stereotyper av etniska minoriteter.^[25] GREVIO motsätter sig en konstruktion av våld i hederns namn och våld som förekommer i familjer med migrantbakgrund som annorlunda. En annan kritik som lyfts handlar om tendensen till könsneutralt förhållningssätt gentemot våldsproblematiken både i det privata och i det offentliga. På det sättet osynliggörs jämställdhetsperspektiv i relevanta lagar, policydokument, data och så vidare.^[26]

Sverige granskades år 2018. Å ena sidan fick Sverige beröm för att våldets könade karaktär är tydligt erkänd i alla policydokument, olika åtgärder och utbildningsmaterial. Å andra sidan noteras även att de omfattande politiska åtgärder som vidtas för att bekämpa våld mot kvinnor inte alltid omfattar vissa grupper, nämligen kvinnor som tillhör nationella minoriteter, kvinnor med funktionsnedsättning, kvinnor med migrantbakgrund och andra kvinnor som är utsatta för intersektionell diskriminering.^[27] GREVIO skriver även att det framkommit kritik gällande diskursen om hedersrelaterat våld och hur den reflekteras i centrala policydokument samt i det material som används av skolor. "Hedersbaserade" värdesystem och deras konsekvenser för flickor och pojkar tycks diskuteras uteslutande i relation till utlandsfödda och som något som enbart förekommer bland icke-etniska svenskar. Som ett resultat av det kritiseras det förebyggande arbetet inom skolsystemet för att vara utpekande mot etniska minoriteter. Fokus ligger snarare på barnens medlemskap i ett kollektiv än på mer omfattande försök att identifiera barn som kan utsättas för våld och kontroll, eller bevittna våld i hemmet.^[28]

I november 2024 publicerades "Building trust by delivering support, protection and justice" som var den första tematiska granskningen av Sverige. I granskningen välkomnar GREVIO Sveriges nya lagstiftning på området, inklusive kriminaliseringen av hedersrelaterat våld och förtryck. Kommittén uttrycker däremot oro gällande det särartsperspektiv som dominerar Sveriges arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. De nämner bland annat kritiken mot att hedersrelaterat våld förknippas med specifika grupper av migranter, som uppfattas som patriarkala och därför riskerar att bidra till marginalisering av minoriteter. Samtidigt undermineras betydelsen av de patriarkala strukturerna i relation till andra former av våld mot kvinnor när våldet ses ur ett könsneutralt perspektiv.^[29]

25. GREVIO: [*Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Norway, 2022*](#), 18.

26. GREVIO: [*Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Norway, 2022*](#), 74.

27. GREVIO: [*Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Sweden, 2018*](#), 7.

28. GREVIO: [*Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Sweden, 2018*](#), 28.

29. GREVIO: First thematic evaluation report [*Building trust by delivering support, protection and justice*](#), Sweden, 2024, 12–13.

Sammanfattningsvis bekräftar Istanbulkonvention tillsammans med granskningskommittén GREVIO att hedersrelaterat våld är en form av genusbaserat våld och att den könade karaktären av våldet riskerar att osynliggöras när fokus läggs på kultur som grundorsak till våldet. Samtidigt utesluter inte en genusbaserad förståelse av behovet av speciellt riktade insatser till olika målgrupper. GREVIO välkomnar att flera länder adresserar problemet kring hedersrelaterat våld separat, men är kritisk mot integrationsperspektiv och att hedersrelaterat våld framställs som något som endast förekommer bland etniska minoriteter. En viktig utveckling som observeras i flera länder är tendensen att inta ett könsneutralt förhållningssätt gentemot våld mot kvinnor. Den dominerande kulturella förståelsen av hedersrelaterat våld är kopplad till denna utveckling och kan betraktas som ett uttryck för det. Hedersrelaterat våld anses vara patriarkalt, medan andra former av våld mot kvinnor framställs som könsneutrala.

Avgränsning

Utifrån studiens syfte och metod finns vissa begränsningar som behöver förtydligas. För det första presenterar rapporten inte erfarenheter som kan beskrivas som framgångsrika exempel eller effektiva metoder. Eftersom studien bygger på en kritisk policyanalys är det inte möjligt att undersöka eller mäta vilka strategier och insatser som ger bäst resultat. En sådan bedömning skulle kräva en annan typ av studie, exempelvis med insamling av statistiska data och intervjuer.

För det andra, även om analysen omfattar flera länder och självstyrande områden, är det inte studiens syfte att jämföra hur arbetet är organiserat mellan dessa.

Samtidigt kommer olika länder och självstyrande områden relateras till varandra utifrån de frågor som ska besvaras. Som det noterats tidigare har materialets omfattning varierat i olika länder och självstyrande områden, vilket också försvårar möjligheten att jämföra ländernas och områdenas olika erfarenheter.

Som tidigare nämnts, består det undersökta materialet av olika typer av dokument, såsom nationella strategier, handlingsplaner och styrdokument för myndigheter. Till sin natur är sådant material föränderligt och föremål för politiska och rättsliga förändringar. Det i sin tur krävde en tidsmässig avgränsning för insamling av materialet. Insamlingen skedde under våren och fram till augusti 2024. Bearbetningen samt analys genomfördes under hösten 2024, vilket innebär att senare publicerat material och förändringar som genomförts efter augusti 2024 inte är inkluderade i rapporten.

Disposition

I det inledande avsnittet har bakgrund, syfte, metod och avgränsningar presenterats. I följande avsnitt beskrivs forskningsperspektiv på hedersrelaterat våld och förtryck, tidigare kartläggning av strategier och initiativ för förebyggande av negativ social kontroll och hedersrelaterat våld i Norden, samt GREVIO:s granskningar av de nordiska länderna. Därefter presenteras en kartläggning över hur arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är organiserat i de nordiska länderna och i de självstyrande områdena, med fokus på begrepp, strategiska dokument och aktörer som styr arbetet mot hedersrelaterat våld. Det avslutande avsnittet består av en kritisk analys av det material som har studerats.

Kartläggning

I det här avsnittet presenteras kartläggningen av hur arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är organiserat i de olika nordiska länderna och de självstyrande områdena. Följande frågor besvaras:

- Vilka förståelser av frågan om hedersrelaterat våld och förtryck finns i de olika nordiska länderna på policynivå? Vilka andra begrepp används och hur?
- Hur är arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck organiserat i de olika nordiska länderna på strategisk nivå? Vilka huvudsakliga aktörer, uppdrag och insatser kan identifieras?

Danmark

I regeringsunderlaget *Ansvar for Danmark: Det politiske grundlag for Danmarks regering* uttrycker den danska regeringen nolltolerans mot att kvinnor utsätts för våld och negativ social kontroll. Det uppmärksammas att i synnerhet kvinnor med invandrar- eller flyktningbakgrund är överrepresenterade på landets kvinnokriscentrum. Regeringen uttrycker också sin vilja att stärka det förebyggande arbetet genom att förbättra stöd och hjälp för de våldsutsatta. En önskan uttrycks om större och ihärdigare fokus på arbetet mot negativ social kontroll.^[30]

Begrepp och begreppsanvändning

Hedersrelaterade konflikter

I Danmark används begreppen "æresrelaterede konflikter" och "negativ social kontrol". Begreppet "æresrelateret brott" används också inom rättsväsendet. Hedersrelaterade konflikter förstås som konflikter som uppstår inom nära familjereationer och som beror på en uppfattning om att familjens heder har skadats. Familjens heder är i sin tur kopplad till en idé att familjens intresse är överordnat och att individens handlingar påverkar hela familjen (kollektivet) och dess heder. Begreppet "hedersrelateret" syftar på den bakomliggande orsaken till konflikter – en uppfattning att kollektivets eller familjens heder har skadats. Begreppet "konflikt" används för att belysa oförenliga attityder, intressen, övertygelser och värderingar hos de inblandade parterna i förhållande till det upplevda förtälet och fokus ligger på intressekonflikt.^[31]

30. Regeringen: *Ansvar for Danmark: Det politiske grundlag for Danmarks regering*, 2022, 44–45.

31. Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI), 2021.

I beskrivningen av hedersrelaterade konflikter betonas den kollektivistiska dimensionen ("en kollektivistisk livsåskådning") som kommer i konflikt med individers rätt till självbestämmande. Enligt den kollektivistiska livsåskådningen förväntas individer anpassa sig till kollektivet (familjen) och de patriarkala hedersnormerna. Familjen tycks ha rätt att styra och begränsa den enskilda familjemedlemmens möjlighet att själv bestämma över sina nära relationer, val av utbildning, lämpliga kläder och så vidare. Det är den närmaste familjen och storfamiljen (inklusive far- och morföräldrar, farbröder, mosttrar) som ingår i kollektivet. Kontroll av enskilda familjemedlemmar har två funktioner: att bestraffa ärekränkande beteende och förhindra sådant beteende. På det sättet används begreppet negativ social kontroll som en strategi tillsammans med fysiskt och psykiskt våld, sexuellt våld, ekonomiskt våld, isolering, uppfostringsresor och ofrivilliga utlandsvistelser. Hedersmord och kvinnlig könsstympning beskrivs som de värsta formerna.^[32]

Negativ social kontroll

Våld och kontroll används både med syftet att bestraffa de som bryter mot de normer och beteende som familjen eller kollektivet anser vara anständigt (hederligt) och för att förhindra sådant beteende som kan uppfattas som normbrott. Negativ social kontroll är en av strategierna tillsammans med andra våldsuttryck såsom fysiskt, psykiskt, ekonomiskt och sexuellt våld. De speciella uttrycksformerna inkluderar uppfostringsresor, ofrivillig utlandsvistelse, kvinnlig könsstympning och hedersmord.^[33] I diskussionen kring negativ social kontroll syftar man på kvinnor och flickor med invandrarbakgrund och menar att de ska ha samma rättigheter som etniskt danska kvinnor och flickor. På interventionsnivån finns även fokus på mäns och pojkars dubbla position som förövare respektive utsatta. Det finns även fokus på LGBTI-personer och religiösa avfällingar som särskilt utsatta målgrupper.

Arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Arbetet mot hedersrelaterat våld i Danmark omfattar flera sektorer, där statliga myndigheter, kommuner, frivilligorganisationer och specialiserade enheter arbetar tillsammans för att förebygga och bekämpa våldet. Den danska strategin fokuserar på att skydda de utsatta, utbilda yrkesverksamma och öka medvetenheten om problemet i samhället.

Arbete på strategisk nivå

Den danska regeringen har under de senaste åren antagit flera handlingsplaner som innehåller specifika åtgärder mot hedersrelaterat våld. Dessa handlingsplaner inkluderar förebyggande åtgärder, skydd och stöd för våldsutsatta samt utbildning och kompetensutveckling för yrkesverksamma.

32. Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI), 2021.

33. Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI), 2021.

Ansvarigt ministeriet/ departement	Udlændinge- og Integrationsministeriet (Migrations- och integrationsdepartementet)
Aktörer på nationell nivå	Nationalt Center mod Æresrelaterede Konflikter (MÆRK) (Nationellt Centrum mot hedersrelaterade konflikter) Sikkerhedskonsulenterne (Säkerhetskonsulterna) Koordinationsenheden mod genopdragelsesrejser og ufrivillige udlandsophold (Koordinationsenhet mot uppfostringsresor och ofrivillig vistelse utomlands) Ligestillingsministeriet (Jämställdhetsdepartementet) Sundhedsstyrelsen Social- og Boligstyrelsen Ankestyrelsen Familieretshuset STUK – Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (Børne- og Undervisningsministeriet) SVÆV-teams – Specialiserede teams til sager om vold i nære relationer, voldtægt, stalking og æresrelaterede forbrydelser i politiet VISO – Den national Videns og Specialiseringsorganisation
Strategiska styrdokument	Et frit liv i Danmark - Regeringens styrkede indsats mod negativ social kontrol og parallelsamfund 2025-2028^[34] Barnet lov: Kommunale beredskabsplaner for æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol Reformen Børnene Først: • Indsatsteam • Familiebehandling National handlingsplan mod partnervold og partnerdrab 2023-2026 (Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer och partnermord) Plads til forskellighed i fællesskabet - LGBT+ handlingsplan 2022-2025^[35]

National handlingsplan mod partnervold og partnerdrab 2023-2026 (Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer och partnermord 2023–26) togs fram 2023 och innehåller flera initiativ, bland annat *”Utveckling av ett systematiskt screening-verktyg för hälso- och sjukvårdspersonal i mötet med gravida och nyblivna föräldrar”*, för att fånga upp förekomsten av våld i nära relationer, våld i nära

34. Handlingsplanen lanserades i januari 2025 och har utifrån rapportens avgränsningar därför inte inkluderats i det analyserade materialet. Tillgänglig: <https://uim.dk/media/wpjfgjd2/et-frit-liv-i-danmark-januar-2025.pdf>

35. Handlingsplanen analyseras i fördjupningsavsnittet.

relationer, inklusive hedersrelaterat våld och negativ social kontroll".^[36] I samband med regeringens nationella handlingsplan har Socialstyrelsen i samarbete med Myndigheten för internationell rekrytering och integration samt Nationellt Centrum mot hedersrelaterade konflikter tagit fram ett underlag för yrkesverksamma för att upptäcka våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterade konflikter, bland annat handböcker som riktar sig till kommunanställda, mödravård, hälso- och sjukvård och allmänmedicin i Danmark.^[37]

Under maj 2024 tog Socialstyrelsen tillsammans med Myndigheten för internationell rekrytering och integration fram en handbok för att upptäcka våld i nära relationer bland gravida, blivande mammor och nyblivna föräldrar. Syftet med underlaget är att höja kunskap bland hälso- och sjukvårdspersonal i frågor om våld i nära relationer. Det konstateras att möten med patienter inom mödravården erbjuder en sällsynt möjlighet att upptäcka hedersrelaterat våld. Enligt underlaget definieras etniska minoriteter som särskild sårbara. Den särskilda sårbarheten beror på begränsade möjligheter att ta kontakt med hälso- och sjukvård på grund av bristande kunskaper om hur hälso- och sjukvårdssystemet fungerar och bristande kunskaper i danska. Det noteras att det finns stora skillnader mellan olika etniska grupper, men samtidigt kan konstateras att medborgare med invandrabakgrund generellt kontaktar hälso- och sjukvård mer sällan. Inom gruppen lyfts kvinnor med etnisk minoritetsbakgrund fram som särskilt utsatta på grund av flera skäl, såsom svåra migrationsprocesser, avsaknaden av tillräckliga ekonomiska resurser, liten anknytning till arbetsmarknaden, social isolering och brist på socialt nätverk i Danmark. Det är också en målgrupp som i större utsträckning utsätts för diskriminering.^[38]

Huvudsakliga aktörer, uppdrag och insatser

Nationalt Center mod Æresrelaterede Konflikter, MÆRK (Nationellt Centrum mot hedersrelaterade konflikter), är en del av Styrelsen for International Rekruttering og Integration, SIRI (Myndigheten för internationell rekrytering och integration) som ligger under Migrations- och integrationsdepartementet. Innan MÆRK etablerades år 2024 ansvarade Kontoret för mångfald och förebyggande på SIRI för uppgifter relaterade till hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll. År 2024 överfördes ansvaret för dessa uppgifter till MÆRK, som samtidigt fick ett förstärkt mandat att samordna nationella insatser inom området. I Regeringsunderlag från 2022 uttryckte den danska regeringen en önskan om större och ihärdigare fokus på arbete mot negativ social kontroll.^[39] Regeringen skriver: *"Vi ønsker et større og vedholdende fokus på, hvordan vi som samfund gør op med negativ social kontrol, så piger og kvinder med indvandrerbaggrund nyder samme rettigheder og frihed som danske kvinder og mænd."*^[40]

36. Regeringen: *National handlingsplan mod partnervold og partnerdrab 2023–2026*, 13.

37. Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI): *Håndbog til rådgivning på voksenområdet. Æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol*, 2022.

38. Sundhedsstyrelsen og Styrelsen for International Rekruttering og Integration: *Håndbog om opsporing i sundhedsplejen. Vold i nære relationer hos gravide, kommende og nye forældre*, 2024.

39. Regeringen: *Ansvar for Danmark: Det politiske grundlag for Danmarks regering*, 2022, 44–45.

40. Regeringen: *Ansvar for Danmark: Det politiske grundlag for Danmarks regering*, 2022.

I MÆRK:s ansvar ingår följande uppgifter:

- Rådgivning till kommuner och andra aktörer, inklusive andra myndigheter och civilsamhällesaktörer, om förebyggande och hantering av hedersrelaterade konflikter.
- Utbildning och kompetensutveckling för professionella som arbetar med dessa frågor.
- Samordning av insatser på nationell nivå och utveckling av metoder och verktyg för att hantera hedersrelaterade konflikter.
- Insamling och spridning av kunskap om hedersrelaterade konflikter.
- Sekretariatstjänster för säkerhetskonsulterna, samordningsenheten mot ofrivillig utlandsvistelse och omskolningsresor, samt ett nytt system med rättighetsrådgivare inom ungdomsutbildningen.

MÆRK erbjuder två typer av rådgivningstjänster: den ena via centrals generella rådgivning och den andra via den nationella gruppen av säkerhetskonsulenter (säkerhetskonsulter). Den generella rådgivningen erbjuder rådgivning till yrkesverksamma inom kommuner, professionella som arbetar inom kommuner och andra myndigheter. Representanter från civilsamhället kan också kontakta MÆRK för att få råd utifrån kunskap och erfarenhet om förebyggande insatser. Rådgivningstjänsten omfattar:

- Förebyggande, upptäckt och hantering av hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll.
- Hur arbetet kan optimeras och organisera på ett mer effektivt sätt.
- Kartläggning och förstärkning av samarbete mellan civilsamhället och kommuner.

MÆRK erbjuder också kompetensutveckling för yrkesverksamma inom följande områden:

- Hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll.
- Lagstiftning som rör hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll.
- Hantering av tvivel bland professionella.
- Negativ social kontroll som ett hinder för etniska minoritetskvinnors anställning.
- Demokratisk bildning och mänskliga rättigheter.
- Slutna familjer och miljöer.

MÆRK ger även utbildarkurser, det vill säga kommunalanställda utbildas för att kunna agera som resurs- och kunskapspersoner med särskild kompetens att ge vägledning och råd till sina kollegor om hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll.

Sedan 1 april 2024 när den nya lagen (Barnets lov, LBK nr 83 af 25/01/2024) trädde i kraft är varje kommun skyldig att ha en beredskapsplan för att förebygga, upptäcka och hantera hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll riktad mot barn, unga och deras familjer att göra en screening för hedersrelaterade konflikter och riskbedömning. MÆRK ger processtöd till kommunerna för att ta fram beredskapsplaner.

Det nationella säkerhetskonsultteamet etablerades år 2018 som en del av den nationella handlingsplanen mot hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll.^[41] Säkerhetskonsulter erbjuder rådgivning på ärendenivå till yrkesverksamma och medborgare om hedersrelaterade konflikter och uppfostringsresor. De är förankrade i fem regioner och har kontor i fyra kommuner: Köpenhamn, Aarhus, Odense och Aalborg, men arbetar som nationellt team och erbjuder rådgivning till alla i landet oavsett kommuntillhörighet.

Säkerhetskonsulter ger rådgivning om riskbedömningar och säkerställandet av medborgares trygghet och säkerhet. Rådgivningen gäller frågor om hedersrelaterade konflikter, negativ social kontroll, uppfostringsresor och ofrivillig utlandsvistelse. Säkerhetskonsulter ger stöd till yrkesverksamma i enskilda ärenden och samordnar arbete med andra myndigheter och berörda aktörer. Rådgivning till medborgare berör exempelvis frågor om vilka alternativ som finns, vilka rättigheter medborgare har, hur ens beteende (exempelvis på nätet) kan påverka säkerheten och så vidare.^[42]

Säkerhetskonsulter ger stöd genom samordning av insatser för aktörer inom kommuner och statliga myndigheter, samt andra insatser i relation till specifikt ärende. Detta sker frivilligt. En central uppgift här är att göra alla parter förtroga med den specifika, aktuella riskbedömningen. Medborgaren ska alltid vara nära involverad och informerad och samordningen ska ske på ett sätt som stödjer medborgarens egenmakt och att medborgaren tar ansvar för sin egen situation. Det är viktigt att notera att säkerhetskonsulter inte tar över myndighetsfunktionen i ett specifikt ärende utan ger stöd till relevanta aktörer i ärendet. Det är fortfarande kommuner som har det främsta ansvaret i enskilda ärende.

Koordinationsenheden mod genopdragelsesrejser og ufrivillige udlandsophold (Koordinationsenhet mot uppfostringsresor och ofrivilliga utlandsvistelser) inrättades år 2020. Den består av företrädare av det nationella säkerhetskonsultteamet, Migrationsverket och Utrikesdepartementet. Koordinationsenheten har i uppgift att samordna rådgivningen i ärenden om ofrivilliga utlandsvistelser mellan enhetens medlemmar och andra berörda myndigheter och aktörer. Koordinationsenheten ger också råd till kommuner, myndigheter och medborgare samt andra relevanta aktörer.

41. *National handlingsplan til forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol*, 2016; Sikkerhedskonsulentordningen, 2017.

42. Social- og Boligministeriet: Lov om ændring af lov om social service, lov om retssikkerhed og administration på det sociale område og forskellige andre love, LOV nr 217 af 05/03/2024. Tillgänglig: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2024/217>

SIRI/MÆRK administrerar en pool av medel som UD och kommunerna kan ansöka om helt eller delvis täckning av utgifter från, för repatriering^[43] av personer över 18 år som ofrivilligt vistas utomlands på grund av hedersrelaterade konflikter. UD:s säkerhetstjänst/medborgarservice ska kontaktas.

Migrationsverkets jourtelefon för unga utsatta för tvång erbjuder vägledning till unga som riskerar att skickas på ofrivillig utlandsvistelse, samt till återförenade kvinnor som vill lämna ett äktenskap som präglas av fysiskt och/eller psykiskt våld och behöver riktad vägledning i förhållande till möjligheten att behålla sitt uppehållstillstånd. Myndigheter, stödpersoner och andra personer som vill ha vägledning i samband med ovanstående problem kan också kontakta det danska migrationsverket.

Den national Videns og specialiseringsorganisation, VISO, (Nationellt kompetenscentrum) ger kostnadsfri rådgivning och utredning om hedersrelaterade konflikter till yrkesverksamma inom kommuner. I enskilda fall erbjuder VISO råd och utredning till professionella när en medborgare under eller över 18 år utsätts för en hedersrelaterad konflikt. Rådgivningen kan till exempel omfatta riskbedömning, professionell rådgivning och samtal med en ung person i riskzonen och familjen. I så kallade *gruppärenden*, som kännetecknas av en konkret, lokal utmaning i förhållande till en begränsad grupp av medborgare med samma problem, erbjuder VISO kompetensutveckling av myndighetshandläggare och andra professionella.

Kommunerna i Danmark har en nyckelroll i att identifiera och hantera fall av hedersrelaterat våld. De ansvarar för att erbjuda skydd och stöd till individer som riskerar att utsättas för våld. Här ingår att tillhandahålla skyddade boenden. Kommunerna arbetar också med att integrera förebyggande åtgärder i skolor och andra lokala institutioner. I kommunernas ansvar ingår att vidta föregripande åtgärder när det finns oro för att barn, eller vuxen, utsätts för hedersrelaterat våld. Det kan till exempel vara ett erbjudande om familjebehandling, en stödperson eller andra föregripande åtgärder. Vid insatser är det kommunens uppgift att stödja det säkerhetsinriktade och rehabiliterande arbetet. Insatser inleds mot personer som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld eller kontroll.

Enligt Socialtjänstlagen (Servicelagen 12 a §) ska kommuner erbjuda kostnadsfri rådgivning till personer över 18 år som söker hjälp på grund av hedersrelaterade konflikter. Vuxna som riskerar att bli utsatta för en allvarlig hedersrelaterad konflikt ska erbjudas en handlingsplan om kommunen anser det nödvändigt. Kommuner är också ansvariga för integration av nyanlända som varit tvungna att flytta mellan kommuner på grund av hedersrelaterade konflikter.

Reformen Barnen først (Børnene Først) bygger på principerna i barnlagen (Barnets lov) och innefattar även inrättandet av specialiserade insatser som insatsteam och familjebehandling riktat till etniska minoritetsfamiljer.

43. Repatriering innebär återvändande till hemlandet.

Insatsteamet syftar till att säkerställa tidiga och samordnade insatser som skyddar barn och unga från våld, negativ social kontroll och andra sociala utmaningar genom att erbjuda riktat stöd till familjer i utsatta situationer (samarbete mellan MÆRK, Social- och Bostadsstyrelsen och Klagenämnden).

Familjebehandling syftar till att stödja hela familjen i att förändra olämpliga mönster och främja en positiv utveckling i hemmet, med särskild uppmärksamhet på kulturella och sociala förhållanden som kan påverka icke-västerländska familjer.^[44]

Exempel på frivilligorganisationer

I Danmark finns flera frivilligorganisationer som arbetar med frågor om hedersrelaterat våld. RED Rådgivning är en nationell organisation som erbjuder professionell rådgivning kring hedersrelaterade konflikter. RED Rådgivning ger råd, inklusive via RED Stöddlinje, till både unga, vuxna, föräldrar och yrkesverksamma som antingen upplever eller arbetar med hedersrelaterade konflikter. RED Rådgivning erbjuder möjlighet till psykologsamtal eller fysisk traumabehandling för att bearbeta trauma och har ett nätverk av psykologer och fysiska traumaterapeuter i hela Danmark. RED Safehouse erbjuder särskilda skyddade boende för både män och kvinnor som är utsatta för negativ social kontroll, hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap eller hot om det. RED+ är ett kriscenter för minoritets-etniska lgbti-ungdomar i åldern 16–30 år med hedersrelaterade problem. Søstre mod vold og kontrol är en ideell förening som utbildar volontärer och arbetar för kvinnors frihet och jämlikhet genom rådgivning och stöd.

Identifierade utmaningar

I det analyserade materialet har inga utmaningar nämnts explicit. Det som ändå kan lyftas upp här är de utmaningar som identifierades i samband med en utvärdering av *National handlingsplan til forebyggelse af æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol* från 2016. Handlingsplanen föreslog flera åtgärder och initiativ som implementerades under 2017–2020 och dessa presenterades i utvärderingen, inklusive reseteamet (Rejseholdet) och de nationella säkerhetskonsulterna.

Utvärderingen visade att handlingsplanen sammantaget har uppfyllt syftet med de fyra områden som beskrevs i planen.^[45] Några utmaningar har däremot lyfts upp, som till exempel resursfrågan. Utvärderingen har slagit fast att det inte har avsatts tillräckliga resurser för de föreslagna insatserna. Det påpekades att det behövs fler evakueringsboenden och mer resurser för att tillgodose behovet av psykologisk hjälp. Säkerhetskonsulterna har också saknat resurser för att sprida kunskap till de kommuner där de inte är etablerade.

44. Social- och Bostadsstyrelsen: *Børnene Først*, Tillgängligt: <https://www.sm.dk/arbejdsomraader/boern-og-unge-i-udsatte-positioner/boernene-foerst>

45. Inkluderade områden är: Bättre hjälp till offer för hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll; Förbättrat förebyggande av hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll; Mobilisering av konfrontation mot förtryck och negativ social kontroll; Systematisk kunskaps- och dokumentationsinsats.

Vidare lyfter utvärderingen ett kvarstående behov av kunskap bland yrkesverksamma. Bland annat pekade nyckelpersoner som intervjuades i samband med utvärderingen på att det fortfarande saknas kunskap om sambandet mellan hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll och andra sociala problem (till exempel, arbetslöshet, resursbrist, medborgarnas bostadssituation mm.). De pekade också på att det saknas kunskap om sambandet mellan brottsutövning och pojkars roll i negativ social kontroll som både offer och förövare, samt kunskap om goda exempel i relation till placering av barn som är direkt eller indirekt involverade i hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll.

Slutsatser och kommentarer

Arbetet mot hedersrelaterat våld i Danmark är omfattande och involverar en rad olika aktörer, inklusive statliga myndigheter, kommuner, frivilligorganisationer och specialiserade center. Insatserna är inriktade på att förebygga våldet, skydda de utsatta och utbilda yrkesverksamma, med en stark betoning på samarbete och specialisering inom området. Mellan 2017–2020 implementerades en nationell handlingsplan som var specifikt riktat på förebyggande av hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll.

I Danmark tillhör frågan om hedersrelaterat våld det integrationspolitiska området. I Regeringsunderlaget 2022 uppmärksammas att kvinnor med invandrar- och flyktingbakgrund är överrepresenterade på landets kvinnokriscentrum och att flickor och kvinnor med invandrarbakgrund ska ha samma rättigheter som etniska danska kvinnor och flickor. Trots att det inte benämns explicit att dessa kvinnor och flickor är utsatta för just hedersrelaterat våld kan det tolkas som ett underförstått antagande, eftersom så mycket fokus läggs just på integration och demokratisk bildning och kunskapsspridning om mänskliga rättigheter.

Denna tudelning mellan etniska danska och minoriteter görs explicit i olika styrdokument och ansvariga myndigheters webbsidor. Begreppet "hedersrelaterade konflikter" betonar också just oförenlighet mellan olika värderingar, övertygelser och intressen, som uppstår mellan invandrarfamiljer med patriarkala hedersnormer och de enskilda individer som sätter sig emot dessa normer och på så sätt tolkas som att de anammar danska värderingar.

Etniska minoriteter benämns som särskilt sårbara grupper på grund av begränsade möjligheter att ta kontakt med samhällsinstanser (exempelvis, hälso- och sjukvård). Sådan begränsning förklaras genom begränsade kunskaper om hur samhället fungerar och begränsade kunskaper i danska. När begränsningen förstås på det sättet, är det logiskt att se just informationsinsatser och kunskapsspridning som en lösning, men även andra orsaker till särskilda sårbarheten nämns, såsom svåra migrationsprocesser, otillräckliga socioekonomiska resurser, liten anknytning till arbetsmarknad och utsatthet för diskriminering. Å ena sidan kan perspektivet

hedersrelaterat våld genom integration bidra till att synliggöra fler former av utsatthet på individuella och strukturella nivåer, men å andra sidan kan det också leda till ytterligare stigmatisering av dessa grupper.

Vad som kännetecknar den danska kontexten ytterligare är att mycket fokus läggs på säkerhet, som till exempel inrättande av säkerhetskonsulter, en operativ verksamhet som bistår olika myndigheter och kommuner i frågor om utlandsresor, ofrivillig utlandsvistelse och så kallade uppfostringsresor. Riskbedömningar, beredskapsplaner och andra säkerhetsfrågor är en viktig del i arbetet mot alla typer av våld. När dessa frågor uppmärksammas mer just i relation till hedersrelaterat våld så bidrar det däremot till det redan existerande narrativet om det hedersrelaterade våldets särart – att det anses vara farligare än våld i nära relationer i andra kontexter.

Finland

Hedersrelaterat våld har på senare tid börjat uppmärksammas i Finland i allt större utsträckning, medan frågor om könsstämpning och tvångsäktenskap sedan länge varit aktuella samhällsfrågor i den offentliga debatten. I nuläget finns det inte någon särskild strategi som fokuserar specifikt på hedersrelaterat våld, men det går att särskilja två perspektiv på hur arbetet mot hedersrelaterat våld kan förstås. Enligt det första är hedersrelaterat våld en form av könsrelaterat våld, våld i hemmet eller våld i nära relationer. Enligt det andra är hedersrelaterat våld en form av våld mot barn, som i sin tur är också könsrelaterat och kopplat till heteronormativa föreställningar kring flickor och pojkars beteende.

Begrepp och dess användning

I Finlands nationella policy och strategiska styrdokument används oftast begreppet "hedersrelaterat våld", men användning av "negativ social kontroll" förekommer också. Definitionen av hedersrelaterat våld återfinns i den nationella *Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023*^[46] och *Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld"*.^[47]

Under 2021 och 2023 hölls workshops med syftet att utveckla terminologi relaterad till hedersrelaterat våld. Representanter från olika ministerier, organisationer, aktörer och forskare deltog i workshops. Samarbetet resulterade i en lista över termer som rekommenderas och termer som bör undvikas. En lista med olika begrepp inkluderade bland annat "skam", "heder", "hedersrelaterad konflikt" och "tvingande kontroll". Vikten av kontext när olika begrepp används lyftes särskilt.

46. Justitieministeriet: *Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023*, 2021:1.

47. Social- och hälsovårdsministeriet: *Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld"*, 2021: 3.

Begreppet "kultur" och dess olika användning diskuterades också. Det konstaterades att trots kulturens viktiga påverkan på människors liv bör termen "kultur" undvikas för att förklara komplexa sociala processer med många olika bakomliggande orsaker.^[48]

Hedersrelaterat våld

Hedersrelaterat våld definieras på följande sätt:

Hedersrelaterat våld kan utövas som psykiskt, fysiskt, sexuellt och ekonomiskt våld. I lindrigare form kan det handla om strikta gränser i fråga om rörelsefrihet, vänskapskrets och val i livet, misshandel, ekonomiskt våld, hot och påtryckning. Bevarandet av familjens och släktens heder kan i extrema fall leda till fysiskt våld, könsstympning av flickor och kvinnor, tvångsäktenskap eller till och med mord. Våldet kan utövas av flera olika personer och på flera olika sätt. Förövaren och offrets övriga närmaste krets kan ha uppfattningen att våldet eller hotet om våld är berättigat.^[49]

Enligt *Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld"*, är det som kännetecknar hedersrelaterat våld bruk av eller hot om könsrelaterat våld med syftet att skydda eller återupprätta familjens eller släktens heder vid misstanke om att en familjemedlem inte följer (eller inte tänker följa) gruppens regler om socialt och sexuellt beteende.^[50] I åtgärdsplanen beskrivs hedersrelaterat våld utifrån rättighetsperspektiv, det vill säga att hedersrelaterat våld är en kränkning av barnets fysiska integritet och/eller självbestämmanderätt.

Definitionen av hedersrelaterat våld tar fasta på våldets uttryck och exempel på kontrollerande beteende, den kollektiva dimensionen, samt motivet för våldet – skydd eller återupprättande av heder. Det påpekas att som våld mot barn, kännetecknas hedersrelaterat våld av att dess syfte inte endast är att straffa eller kontrollera barnets beteende, utan även skydda familjens rykte i andras ögon. Det påpekas att det faktiska eller upplevda externa trycket att utöva våld för att skydda familjens heder spelar en viktig roll.

I programmet understryks att hedersrelaterat våld inte ska betraktas separat från andra former av våld i hemmet och våld i nära relationer. Det bekräftas också att de allvarligaste formerna av hedersrelaterat våld främst förknippas med vissa invandrargrupper,^[51] men att negativ social kontroll förekommer i olika samhällen.

Negativ social kontroll

Begreppet negativ social kontroll definieras som kontroll och inbegriper systematiska handlingar som strävar efter att upprätthålla familjenormer och andra

48. Sopu: *Kunniiaan liittyvän väkivallan vastaisen asiantuntijatyön yksikkö*, 2023.

49. Justitieministeriet 2021:1, 36.

50. Social- och hälsovårdsministeriet 2021:3, 506.

51. Exempelvis har våld inom den romska minoriteten uppmärksamats och adresserats inom ramar för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Se d Finland's tredje nationella policy om romer: *National Roma Policy (Rompo 3)*.

normer som står i strid med lagstiftningen och konventionen om barnets rättigheter och som således kränker individernas frihet och rättigheter. Negativ social kontroll kan leda till hedersrelaterat psykiskt och fysiskt våld.^[52]

I *Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023*^[53] lyfts Satu Lidman och Tuuli Hongs forskning om vilken juridisk ställning offer för hedersrelaterat våld har i Finland. Lidman och Hong menar att när man beskriver hedersrelaterat våld i termer av våld mot kvinnor eller könsbaserat våld i nära relationer, missar man våldets särdrag – den sociala karaktären. I Finland (liksom i andra västerländska kontexter) utgår straffrätten från ett individcentrerat perspektiv, medan det sociala våldet inte omfattas av rätten.^[54] Lidman och Tuulis undersökning lyfter upp en viktig distinktion mellan förståelsen och hanteringen av hedersrelaterat våld som ett samhälleligt problem och som ett brott.

Arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Arbetet mot hedersrelaterat våld i Finland är organiserat genom en rad olika initiativ som involverar statliga myndigheter, välfärdsområdena, kommuner, frivilligorganisationer och forskningsinstitutioner. Fokus ligger på att identifiera, förebygga och bekämpa våldet genom lagstiftning, utbildning och stöd till våld utsatta individer.

Arbete på strategisk nivå

Ansvarigt departement/ ministeriet	Social- och hälsovårdsministeriet Arbets- och näringsministeriet
Aktörer på nationell nivå	Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta, NAPE (Kommissionen för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet) Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, THL (Institutet för hälsa och välfärd) – Samordnare av arbete mot hedersrelaterat våld
Strategiska styrdokument	Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023 Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld". Handlingsprogram mot könsstämpning av flickor och kvinnor, 2019 Genomförandeplan för Istanbulkonventionen 2022–2025

52. Justitieministeriet 2021:1: 36.

53. Justitieministeriet: *Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023*, 2021:1.

54. Lidman, Satu och Hong, Tuuli: "Collective violence" and honour in Finland: a survey for professionals, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, Vol. 10, No. 4, 2018, 261–271.

Finland har utvecklat nationella strategier och handlingsplaner för att motverka våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld. Den senaste handlingsplanen mot våld i nära relationer inkluderar åtgärder som specifikt riktar sig mot hedersrelaterat våld. Dessa planer syftar till att:

- Stärka det juridiska och sociala skyddet för dem som är utsatta för hedersrelaterat våld.
- Utbilda och informera myndigheter och yrkesverksamma inom skola, hälsa och socialt arbete om hur de kan identifiera och hantera fall av hedersrelaterat våld.
- Förbättra samarbetet mellan olika aktörer, inklusive polisen, socialtjänsten och frivilligorganisationer.

Enligt *Regeringsprogrammet 2023* ska Finland arbeta med att förebygga olika typer av våld, inklusive hedersrelaterat våld. Särskilt benämns kvinnlig könsstympning och tvångsäktenskap som handlingar som ska kriminaliseras tydligare.^[55] På den strategiska nivån inkluderas hedersrelaterat våld i Finlands invandrings- och integrationspolitik. Integrationspolitik går ut på att nyanlända ska integreras genom språk och arbete och att de ska följa samhällets regler. Regeringen ska också säkerställa möjligheterna till integration genom att öka nyanländas eget ansvar för sin integration och göra systemet förpliktande. Det påpekas att Finland arbetar aktivt för att det inte ska bildas parallella samhällen.^[56] Hedersrelaterat våld ska identifieras och motverkas, medvetenheten om hedersvåld ska ökas och straffen för hedersvåld skärpas.^[57]

Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023 är det centrala styr-dokumentet inom området. I programmet presenteras bakgrunden till åtgärderna, olika teman samt själva åtgärderna. Det nya med detta program är att det särskilt uppmärksammar två former av våld: hedersrelaterat våld samt digitalt våld. Enligt programmet är hedersrelaterat våld och förtryck en form av våld mot kvinnor: *"Hedersrelaterat våld ska som fenomen inte betraktas separat från andra former av våld i hemmet och våld i nära relationer."*^[58]

Det konstateras också att det inte finns något handlingsprogram i Finland som omfattar de olika formerna av hedersrelaterat våld. Vidare finns inga särskilda riks-omfattande anvisningar om dessa våldssituationer. Det hänvisas vidare till *Handlingsprogram mot könsstympning av flickor och kvinnor, En barndom utan våld – åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025* och GREVIO:s rekommendationer. Bland de rekommendationerna uppmanar GREVIO Finland att stärka samordning och samsamarbetsstrukturer mellan olika aktörer och utbilda yrkesverk-

55. Statsrådet: *Ett starkt och engagerat Finland*. Regeringsprogram för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023, 2023:59, 208.

56. Statsrådet: *Ett starkt och engagerat Finland*. Regeringsprogram för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023, 2023:59, 218.

57. Statsrådet: *Ett starkt och engagerat Finland*. Regeringsprogram för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023, 2023:59, 219.

58. Justitieministeriet, 2021: 36.

samma om olika former av våld mot kvinnor, såsom förföljelse, tvångsäktenskap, könsstympning och "hedersvåld".^[59]

I programmet för bekämpning av våld mot kvinnor föreslås sex grupper av åtgärder:

- Öka medvetenheten om våld mot kvinnor
- Utbildning av yrkespersoner
- Myndighetsanvisningar
- Program för förövare av våld i nära relationer
- Strukturer och regional samordning
- Undersökningar och utredningar

Flera åtgärder är ett svar på de rekommendationer som GREVIO har gett Finland, i relation till exempelvis rättslig hantering av hedersrelaterat våld (utreda behovet av separat kriminalisering) och förstärkning av kompetens bland de som arbetar med hedersrelaterat våld inom rättsväsendet. Särskilt uppmärksammas behovet av bättre samordning av arbetet mot hedersrelaterat våld.

Bland de styrdokument som det tidigare programmet hänvisar till finns *Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld"*. Enligt den planen betraktas följande frågor som särskilda frågor: könsstympning av flickor och kvinnor, icke-medicinsk omskärelse av pojkar, hedersrelaterat våld samt våld mot barn i religiösa samfund ("andligt våld"). Dessa frågor behandlas i åtgärdsplanen utifrån barnperspektiv med hänvisning till bland annat Barnkonventionen och Barnskyddslagen.

Enligt planen skiljer sig hedersrelaterat våld från annat våld mot barn på grund av motivet att skydda familjens rykte. Det konstateras att det inte finns så mycket forskning på området, det saknas även separat statistik och särskild handlingsplan. Det övergripande målet innebär mer effektiva åtgärder för att förhindra hedersrelaterat våld mot barn. Det i sin tur består av tre mål:

1. Yrkespersonal som arbetar med frågor om hedersrelaterat våld ska kunna identifiera, förhindra och ingripa i hedersrelaterat våld.

Exempel på åtgärder:

- Inkludering av temat hedersrelaterat våld i grundutbildning och fortbildning för relevanta myndigheter
- Tydliga riktlinjer ska utarbetas för lärare inom småbarnspedagogik, klasslärare, skolkuratorer, poliser och yrkespersonalen inom social- och hälsovård, för hantering av fall där det finns misstanke om att ett barn utsätts för hedersrelaterat våld.

59. Justitieministeriet, 2021: 38–39.

2. Organisationernas samarbete och stöd till grupper för att motverka hedersrelaterat våld.

Exempel på åtgärder:

- Myndigheters samarbete med olika organisationer, inklusive invandrarorganisationer kring hedersrelaterat våld ska intensifieras och organisationerna ska ges resurser.
- En anvisning till stöd för att inleda samtal med familjer utarbetas för det förebyggande barnskyddet.

3. Information ska samlas in kring omfattningen och formerna av hedersrelaterat våld mot barn samt om effektivt förebyggande.

Exempel på åtgärder:

- En fråga som mäter förekomsten av hedersrelaterat våld ska utarbetas och kan eventuellt inkluderas i enkäten Hälsa i skolan i framtiden. Till den eventuella frågan ska information om aktörer som ger hjälp bifogas.
- Möjligheter till att föra statistik över brott i anslutning till hedersrelaterat våld utreds.

Sammanfattningsvis handlar föreslagna åtgärder om utbildning och kompetensutveckling bland yrkesverksamma, bättre samordning och samarbete mellan olika aktörer samt insamling av data kring förekomsten av hedersrelaterat våld.

Vidare lyfts en särskild grupp upp i åtgärdsplanen, nämligen våldsutsatta inom religiösa samfund, som till exempel laestadianismen, pingströrelsen och evangelisk-lutherska kyrkan. Denna del presenterar våldsutsatthet utifrån erfarenhetsperspektiv till skillnad från andra kapitel i åtgärdsplanen. Det som kännetecknar våldet inom religiösa samfund har drag som är likartade hedersrelaterat våld, såsom samfundets (gemenskap och kollektiv) betydelse och krav på individens anpassning, starka auktoriteter och rättfärdigande av våldet med hänvisning till religion. Det ambivalenta förhållandet och kombination av både negativa och positiva erfarenheter nämns som en viktig aspekt. I åtgärdsplanen används begreppet "religiöst våld", vilket betyder psykiskt våld med en religiös dimension.

Enligt *Genomförandeplan för Istanbulkonventionen 2022–2025* ska tillgången till hjälp, stöd och vård för personer som upplevt hedersrelaterat våld och genomgått könsstympning stärkas som en del av det nuvarande social- och hälsovårdssystemet.^[60]

60. Statsrådet: [*Genomförandeplan för Istanbulkonventionen 2022–2025*](#).

I *Handlingsprogram mot könsstympning av flickor och kvinnor 2019:6* beskrivs könsstympning som en form av hedersrelaterat våld: "*Könsstympningen av flickorna hänger ihop med hederstanken och i många kulturer ses ingreppet som ett tecken på att flickan eller kvinnan är hedervärd och respektabel och det anses vara en förutsättning för att hon ska kunna bli gift.*"^[61] Könsstympning beskrivs som ett i hög grad kulturbundet fenomen och därför betonas behovet av att anlita kulturtolkar som hjälp i arbetet med de samfund där traditionen utövas. Det föreslås att kulturtolkar, alltså personer med liknande kulturell bakgrund på ett kultursensitivt sätt kan tala om könsstympning.^[62]

I rapporten till GREVIO, oktober 2023 konstaterar regeringen att förståelsen och inramning av könsstympning som en form av hedersrelaterat våld har bidragit till att förebyggande åtgärder kunde nå fler samt resurser för det preventiva arbetet har kunnat säkerställas.^[63]

Huvudsakliga aktörer, uppdrag och insatser

Sosiaalija terveysministeriö (Social- och hälsovårdsministeriet, SHM) har en central roll i att samordna arbetet mot hedersrelaterat våld på nationell nivå. SHM är ansvarig för planeringen och styrningen av arbetet mot våld i nära relationer. Hedersrelaterat våld ingår i ministeriets ansvarsområde. Ministeriets mål är att förebygga våld och utveckla riksomfattande servicesystem så att det kan erbjuda tjänster och stöd till olika parter i våld i nära relationer oberoende av var de är bosatta.^[64]

Finland har skrivit under och ratificerat Istanbulkonventionen. Den trädde i kraft den 1 augusti 2015. Konventionen förutsätter att det finns ett samordningsorgan på området könsrelaterat våld, som till exempel i Finland Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta, NAPE, (Kommissionen för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet). Kommissionen verkar i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet. Den är ansvarig för samordning, bevakning och konsekvensbedömning av de åtgärder som krävs för genomförandet av Istanbulkonventionen, vilka ska godkännas av statsrådet. Kommissionen ska även samla in relevanta statistiska uppgifter om ärenden som gäller alla former av våld och samverka med andra organ.^[65]

Kommissionen består av representanter från olika ministerier och aktörer inom den förvaltning som lyder under dem. I kommissionen ska finnas representanter för åtminstone utrikesministeriet, justitieministeriet, inrikesministeriet, finansministeriet, undervisnings- och kulturministeriet, arbets- och näringsministeriet,

61. Social- och hälsovårdsministeriet: *Handlingsprogram mot könsstympning av flickor och kvinnor (FGM)*, 2019: 16.

62. Social- och hälsovårdsministeriet: *Handlingsprogram mot könsstympning av flickor och kvinnor (FGM)*, 2019: 16, 57.

63. Regeringen: *Report of the Government of Finland on the Implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence* (Istanbulkonventionen), 2023: 7.

64. Social- och hälsovårdsministeriet: *Våld i nära relationer och inom familjen*.

65. *Statsrådets förordning om kommissionen för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*, 1008/2016.

social- och hälsovårdsministeriet, Polisstyrelsen, Utbildningsstyrelsen, Institutet för hälsa och välfärd samt kommunalförvaltningen och välfärdsområden.^[66]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL, (Institutet för hälsa och välfärd) ansvarar för samordningen av det nationella förebyggande arbetet mot alla former av våld, inklusive radikaliserings, extremism, våld i nära relationer, våld mot barn och hedersrelaterat våld. Institutet samordnar också ett nätverk av myndigheter och organisationer som ansvarar för frågor kring våld i nära relationer inom olika välfärdsområden. THL håller online-utbildningar, bland annat om hedersrelaterat våld. Det finns utbildningsvideos på olika språk, inklusive arabiska och kurdiska.^[67]

THL ansvarar för att ordna skyddshemstjänster och för att koordinera och utveckla servicenätverket i hela landet. Skyddade boenden är avsedda för alla personer eller familjer som har upplevt våld i nära relationer eller hot om våld. Skyddshemmen tillhandahåller omedelbar krishjälp, skyddat boende dygnet runt och psykosocialt stöd, rådgivning och vägledning när det gäller akuta situationer.^[68] Telefonjouren Nollinjen är en nationell, avgiftsfri hjälptelefon för alla som blivit utsatta för våld eller hot om våld i nära relationer. THL ansvarar för organiseringen av verksamheten och tjänsten genomförs av Setlementti Tampere ry. Justitieministeriet finansierar Nollinjen. Under senare år har personal på stödlinjerna utbildats i hedersrelaterat våld, och det finns riktlinjer för att hantera fall av hedersrelaterat våld.

Seri-stödcentret är en enhet på Kvinnokliniken (Helsingfors) som ger stöd till personer över 16 år som utsatts för sexuellt våld, oavsett kön. Vid Seri-stödcenter tillhandahålls rättsmedicinska undersökningar, traumastöd, psykologisk rådgivning och terapi. Idag finns det 25 Seri-stödcenter i hela Finland.

Kommunerna och välfärdsområdena har till uppgift att främja välfärd, hälsa och säkerhet. Välfärdsområdena ansvarar för att ordna social- och hälsovårdstjänster för våldsoffer. THL ansvarar för ordnandet av skyddshemstjänster och icke-statliga organisationer och välfärdsområdena producerar skyddshemtjänsterna.

MARAK – multiprofessionell riskbedömning är en metod för att hjälpa offret vid allvarligt våld i parrelationen och är avsedd för personer som upplever våld i parrelationen, hedersrelaterat våld eller lever under hot om våld. Metoden innebär att arbetsgrupper samlar de myndigheter och organisationer som arbetar med att hjälpa offret och samordnar stöd till offret. År 2023 fanns totalt 40 lokala och regionala MARAK-grupper i Finland.^[69]

66. *Statsrådets förordning om kommissionen för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*, 1008/2016.

67. Institutet för hälsa och välfärd: *Våld*. Tillgänglig: <https://thl.fi/sv/tema/vald>

68. Social- och hälsovårdsministeriet: *Våld i nära relationer och inom familjen*.

69. Regeringen: *Report of the Government of Finland on the Implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)*, 2023, s.240.

MARAK består av systematisk riskbedömning av våld. Om risken är förhöjd, hjälper en multiprofessionell arbetsgrupp offret. Arbetsgruppen utarbetar en multiprofessionell plan vars syfte är att förbättra offrets säkerhet.^[70]

Enligt Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023 ska ett nationellt kompetenskluster om hedersrelaterat våld inrättas i anslutning till THL (åtgärd nr 28). Vid THL arbetar för närvarande cirka 20 personer med olika frågor kring våld och de kommer bidra med sina olika kompetenser om hedersrelaterat våld. I syfte att stärka kompetensen kring hedersrelaterat våld skulle THL anställa en samordnare för arbetet mot hedersrelaterat våld. Samordnaren har bland annat till uppgift att se till att social- och hälsovårdspersonalens och andra centrala yrkesgruppers kompetens kring hedersrelaterat våld samt att upprätthålla och stärka samarbetet med andra organisationer.^[71]

Social- och hälsovårdsteamet vid Migrationsverkets mottagningsenhet styr, planerar och övervakar verksamheten och ordnar utbildning för förläggningarnas social- och hälsovårdspersonal. Personalen vid förläggningen bedömer behovet av brådskande och nödvändig vård och konsulterar social- och hälsovårdsteamet vid Migrationsverkets mottagningsenhet. Den gör en inledande hälsoundersökning och ger hälsoinformation.^[72]

Exempel på frivilligorganisationer

Frivilligorganisationer spelar en viktig roll. De erbjuder stöd till utsatta individer och arbetar med att öka medvetenheten om problemet. Exempel på sådana organisationer är Monika-Naiset liitto ry (Monika Women's Association), som erbjuder skydd och stöd till kvinnor med invandrarbakgrund som utsätts för våld, inklusive hedersrelaterat våld.^[73] Setlementti Tampere's Naistari arbetar med att stödja kvinnor och flickor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld genom rådgivning och skydd.^[74] Setlementti Tampere Didar riktar sig specifikt till utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. DIDAR erbjuder gruppaktiviteter på olika språk och vägledning i situationer som involverar hot om hedersrelaterat våld. Tjänsterna är konfidentiella, kostnadsfria och öppna för alla.^[75]

Sopu-arbete är en etablerad arbetsform. Målet är att förebygga hedersrelaterade konflikter och våldshandlingar inom familjerna och samfunden genom krisstöd och utbildning. Sopu bedriver förebyggande arbete och krisarbete inom området hedersrelaterade konflikter och våld och är en del av Loisto setlementti, en paraplyorganisation för enheter som på olika sätt arbetar med ungdomar i utsatta

70. Institutet för hälsa och välfärd: MARAK - multiprofessionell riskbedömning. Tillgänglig:

<https://thl.fi/sv/teman/vald/som-stod-for-arbetet/marak-multiprofessionell-riskbedomning>

71. Justitieministeriet: *Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023*, 2021: 35.

72. Social- och hälsovårdsministeriet: *Handlingsprogram mot könsstympning av flickor och kvinnor (FGM)*, 2019: 61.

73. Monika-Naiset liitto ry. Tillgänglig: <https://monikanaiset.fi/>

74. Setlementti Tampere Naistari. Tillgänglig: <https://setlementtitampere.fi/osallistu-toimintaamme/setlementtitalo/naistari/>

75. Setlementti Tampere Didar. Tillgänglig: <https://setlementtitampere.fi/palvelut/vakivaltatyto/didar/>

situationer för att öka deras välbefinnande, förebygga marginalisering och stödja deras psykiska hälsa.^[76]

Förbundet för mänskliga rättigheter är en människorättsorganisation som under många år har drivit frågor kring könsstympling och hedersrelaterat våld. Förbundet arbetar aktivt för att förhindra hedersrelaterade konflikter och kränkningar av mänskliga rättigheter. Förbundet ger stöd till tjänstemän och följer rättslig och samhällelig utveckling på området. Förbundet samarbetar med andra organisationer och samordnar ett nätverk för hedersrelaterat våld, som grundades av Förbundet 2014. Förbundet för också förebyggande arbete mot könsstympling av flickor och kvinnor.^[77]

Identifierade utmaningar

Både myndigheter och frivilligorganisationer hävdar att Finland inte har arbetat specifikt med frågor kring hedersrelaterat våld. Behovet av kunskap kring prevalensen av hedersrelaterat våld lyfts särskilt fram, även om det idag finns statistik kring förekomsten av våld baserat på data från stödorganisationer och skyddat boende. Brister i kunskaper har också lyfts som en annan utmaning. Flera åtgärder som föreslås i olika styrdokument syftar specifikt på kompetenshöjande insatser och utbildning.

Med referens till Satu Lidmans och Tuuli Hongs forskning kan en annan utmaning lyftas, nämligen den krock som uppstår i den rättsliga hanteringen av hedersrelaterat våld med dess specifika kollektiva dimension och det straffrättsliga systemet som utgår ifrån enskilda individer som subjekt. Det är en utmaning som gäller de flesta västerländska länder som kriminaliserar hedersrelaterat våld med fokus på det speciella motivet, vilket gör att svårigheter att utreda sådana brott upprätthålls.

I Handlingsplanen mot könsstympling uppmärksammas mediernas roll i förebyggande av kvinnlig könsstympling, som också kan tolkas som en utmaning. I planen problematiseras till exempel hur offer är representerat i medierna, att allt för stort fokus på offrens lidande riskerar skapa en större klyfta mellan det samfund där traditionen utövas och majoritetsbefolkningen. Det är en utmaning för journalister att lyfta fram föräldrarnas, familjens och samfundets motstridiga motiv när de fattar beslut om könsstympling av en flicka. Förenklingen genom att framställa konstellation offer-förövare försvårar förståelsen av traditionen, kommunikation och arbetet mot könsstympling.^[78]

Liknande problem uppstår i relation till andra former av hedersrelaterat våld, där medier producerar och reproducerar diskurser kring hedersrelaterat våld, de vålds-

76. Loisto settlementti. Tillgänglig: <https://loistosetlementti.fi/english/>

77. Ihmisoikeusliitto (Förbundet för mänskliga rättigheter). Tillgänglig: <https://ihmisoikeusliitto.fi/forbundet-for-manskliga-rattigheter/>

78. Social- och hälsovårdsministeriet: *Handlingsprogram mot könsstympling av flickor och kvinnor (FGM)*, 2019: 63.

utsatta och våldsutövare, och riskerar förstärka negativa stereotypa föreställningar om etniska minoriteter. Det är viktigt att notera här att den identifierade utmaningen inte bör tolkas i termer av begränsningar av yttrandefrihet, utan snarare som ett uppmärksammande av mediernas ansvar i representationen av minoritetsgrupper, med det urval och de prioriteringar av vissa fall som görs.

Slutsatser och kommentarer

Hedersrelaterat våld och förtryck presenteras i Finland både som ett integrationsproblem och en fråga om våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Liksom i Danmark, presenteras arbetet mot hedersrelaterat våld som en integrationspolitisk fråga. I regeringsprogrammet benämns hedersrelaterat våld som en del av invandrings- och integrationspolitiken. Integration beskrivs i relation till samhällets regler, språk, arbete och individens eget ansvar och skyldigheter att integrera sig. Integrationspolitik ska vara utformad på ett sådant sätt att den ska motverka bildandet av parallella samhällen. I regeringsprogrammet står det även att hedersrelaterat våld är oförenligt med rättsstat och demokrati, vilket gör en fråga om hedersrelaterat våld till en fråga om demokrati.

Samtidigt är det Social- och hälsovårdsministeriet som tillsammans med Institutet för hälsa och välfärd är huvudaktörer inom området. Hedersrelaterat våld är också inkluderat i Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor, där det poängteras att hedersrelaterat våld inte ska betraktas separat från andra former av våld i hemmet eller våld i nära relationer. På så sätt kan en viss dualitet observeras i frågan om vilket politiskt område arbete mot hedersrelaterat våld tillhör: integration eller hälso- och välfärd. Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck inkluderas även i Genomförandeplan för Istanbulkonventionen och på så sätt inkluderas det i ett bredare arbete mot genus-baserat våld.

En ytterligare dimension skapas i och med att religiöst och andligt våld benämns i styrdokument gällande våld mot barn. De våldmekanismer och konsekvenser som beskrivs, gällande relationen mellan enskild individ och kollektivet (trossamfund) samt uteslutning och isolering, påminner om de våldsmekanismer som brukar beskrivas i relation till hedersrelaterat våld. Det lyfter ytterligare en fråga om det hedersrelaterade våldets särart och vad det innebär för arbete mot våldet generellt.

Finland har länge arbetat med två relaterade frågor: könsstympning och tvångsäktenskap, som nu ramas in som former av hedersrelaterat våld. Tidigare inkluderades könsstympning i frågan om sexuell hälsa och sexuella och reproduktiva rättigheter. Tvångsäktenskap behandlas i Finland som en form av människohandel. Kvinnlig könsstympning tolkas som en form av könat (genusbaserat) våld. Den finska regeringen skriver i sin rapportering till GREVIO att genom inramningen av frågorna som hedersrelaterat våld får dessa frågor mer uppmärksamhet och även bättre finansiering.

Avslutningsvis, diskuteras hedersrelaterat våld i de olika styrdokument på flera olika sätt: som en fråga om demokrati, jämlikhet, mänskliga rättigheter (sexuella och reproduktiva rättigheter och kroppslig integration), en straffrättslig fråga, en fråga om våld mot kvinnor, om våld mot barn och barnuppfostran, om integration och om sexuell undervisning.

Island

Arbetet mot hedersrelaterat våld på Island är en del av bredare insatser för att bekämpa våld i nära relationer och främja jämställdhet. Enligt Social- och bostadsministeriet är antalet fall av hedersrelaterat våld eller misstankar om det fortfarande ganska lågt. Trots att det går att konstatera att hedersrelaterat våld inte är lika vanligt förekommande på Island som i andra nordiska länder, är regeringen på Island medveten om problematiken och vikten av att vidta nödvändiga åtgärder för att arbeta mot den formen av våld.

Island ratificerade Istanbulkonventionen 2018 vilket innebär att den nationella lagstiftning ska stämma överens med de normer som finns i konventionen, vilket bland annat inkluderar bestämmelser om könsrelaterat våld, våld i nära relationer, tvångsäktenskap och andra former av våld. Justitiedepartementet leder för närvarande en arbetsgrupp som har till uppgift att utarbeta en handlingsplan för genomförandet av Istanbulkonventionen, inklusive åtgärder mot hedersrelaterat våld.

Begrepp och dess användning

Begreppen hedersrelaterat våld och förtryck och negativ social kontroll används inte i Islands styrdokument. Men man tittar på definitionen av våld och vålds olika former, så benämns både fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt och digitalt våld, försummelse, stalkning och trakasserier. I det psykiska våldet ingår sådana uttryck som hot, förödmjukelse och kontroll. Hedersvåld eller våld i hedersnamn, tvångsäktenskap och kvinnlig könsstympning benämns också.

Förutom de nämnda formerna och uttrycken nämns också våld som grundar sig i diskriminering: våld och trakasserier som är riktade mot personer på grund av deras ursprung, kön, ras, sexualitet, könsidentitet, funktionshinder eller annan status. Sådant våld kan förstås som hatbrott där kön är också inkluderat.^[79] Barna- og fjölskyldstofa (Barn- och familjeverket) använder sig av samma beskrivningar av våld och inkluderar våld på grund av diskriminering i sin lista över olika våldsformer.^[80]

79. Reykjavík kommun: Tillsammans mot våld. Tillgänglig: <https://reykjavik.is/saman-gegn-ofbeldi>

80. Barna- og fjölskyldstofa. Tillgänglig: <https://www.bofs.is/radgjof-og-upplysingar/listi-yfir-barnaverndarnefndir/>

Arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Arbete på strategisk nivå

Ansvarigt ministeriet/ departement	Justitiedepartement, Social- och bostadsdepartement, Hälsodepartement, Utbildnings- och barndepartement
Aktörer på nationell nivå	Barna- og fjölskyldstofa (Barn- och familjeverket)
Strategiska styrdokument	Handlingsplan mot våld 2019–2022 Handlingsplan för integration 2022–2025

I nuläget finns det inte något styrdokument som specifikt handlar om hedersrelaterat våld. Strategiskt arbete, inklusive handlingsplaner har hittills fokuserat på arbete mot våld i alla dess former, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Som nämndes tidigare pågår ett arbete för att implementera Islands åtagande enligt Istanbulkonventionen. Trots att det i nuläget inte finns någon särskild strategi eller handlingsplan för arbetet mot hedersrelaterat våld, finns andra styrdokument som är relevanta för arbete mot hedersrelaterat våld inom ramar av generellt arbete mot våld.

Handlingsplan mot våld 2019–2022 inkluderade olika åtgärder mot våld i det isländska samhället, som ska genomföras genom samarbete mellan olika ministerier, institutioner, kommuner och icke-statliga organisationer. Strategisk planering inom detta område bygger på nationell lagstiftning och internationella överenskommelser. Arbete mot våld sker i samarbete mellan Justitiedepartement, Utbildnings- och Kulturministeriet, Hälsoministeriet och Social- och jämställdhetsministeriet. Justitiedepartementet har övergripande ansvar för att styra arbetet.

I enlighet med Istanbulkonventionen har styrgruppen med representanter från olika departement tagit fram en handlingsplan mot våld. Planen innehåller förebyggande åtgärder, inklusive utbildning, samt stöd och skydd till våldsutsatta ("empowerment"). Åtgärderna omfattar våld mot barn, våld i nära relationer, sexuellt, fysiskt och psykiskt våld samt våld mot personer med funktionsnedsättning och andra utsatta grupper. Även hatbrott omfattas av åtgärderna.

I *Handlingsplan för integration 2022–2025* läggs tonvikten på fem områden: samhälle, familj, utbildning, arbetsmarknad och flyktingfrågor. Handlingsplanen innehåller även åtgärder mot våld. Målet är att tillgängliggöra tjänster och resurser till offer och förövare med utländsk bakgrund. Det uppmärksammas särskilt att personer med utländsk bakgrund kan ha språksvårighet och därför behöver extra stöd. Handlingsplanen innehåller förebyggande åtgärder – utbildning om olika

former av våld för yrkesverksamma som kommer i kontakt med personer med utländsk bakgrund (socialtjänst, studie- och yrkesvägledare, sjuksköterskor, lärare och poliser). Tonvikten läggs på nordiskt samarbete och att experter från andra nordiska länder ska bjudas in för att dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter. Social- och bostadsministeriet är ansvarigt. Åtgärderna planeras att genomföras i samarbete med lokala myndigheter, Mångkulturellt Center, Migrationsrådet, Women's Refuge, Islands Human Rights Office, Bjarkarhlíð, Heimilisfiður, hälso- och sjukvård, Islands Röda Kors, Nordens välfärdscenter (NVC) och nordiska experter i migrationsfrågor.^[81] Det är viktigt att notera att Handlingsplan för integration varken benämner hedersrelaterat våld och förtryck eller andra begrepp såsom negativ social kontroll, utan åtgärderna är riktade mot alla former av våld som personer med utländsk bakgrund utsätts eller riskerar att utsättas för.

Huvudaktörer, uppdrag och insatser

På nationell nivå samarbetar Justitiedepartementet, Social- och bostadsdepartementet, Hälso- och sjukvårdsdepartementet, Utbildnings- och barndepartementet i frågor om våld, inklusive hedersrelaterat våld. Ministerierna samarbetar med polis, rättsväsende och socialtjänst för att hantera dessa frågor.

Även om specifika utbildningsprogram för hedersrelaterat våld inte är lika utbredda som i andra nordiska länder, ingår dessa frågor i utbildningen för polis, socialarbetare och andra yrkesverksamma som kan komma i kontakt med utsatta individer. Medvetandehöjande insatser riktade mot allmänheten och specifika riskgrupper förekommer också. Social- och arbetsmarknadsministeriet har exempelvis gett stöd och varit en del av ett projekt som letts av Reykjavik stad (Avdelningen för sociala frågor och välfärd). Under 2024 anordnade ministeriet utbildningar om hedersrelaterat våld för personer som arbetar inom välfärdssystemet, om bland annat sociala frågor, barnskydd, skolsystem, polis, hälsovård, icke-statliga organisationer i samarbete med experter från Danmark. Utbildningen var första steget i att öka medvetenheten om hedersrelaterat våld och planen är att fortsätta med det arbetet och utöka kunskapen inom området.

Våren 2014 beslutade Reykjaviks kommunfullmäktige att starta en kampanj mot våld i samarbete med Polisen i huvudstadsområdet, hälso- och sjukvården och kvinnojouren (Kvennaathvarfið). Projektet Tillsammans mot våld (Saman gegn ofbeldi) syftar till att arbeta mot våld i nära relationer genom att integrera och förbättra polisens, socialtjänstens och barnskyddets rutiner i sådana fall då barn utsätts för våld och främja ökad kunskapsnivå i frågan. Samarbetet ska ge bättre stöd till offer och förövare och förbättra situationen för barn som utsätts för våld i hemmet.

81. Handlingsplan för integration 2022–2025. Tillgänglig: <https://www.althingi.is/altext/152/s/1364.html>

Ett annat exempel på projekt som idag är en permanent verksamhet är Familjecentret Bjarkarhlíð i Reykjavík, som öppnades 2017. Under pilotprojektet i en mindre region på Island fann polisen att personer som utsätts för våld var mer benägna att anmäla om de fick hjälp i nära anslutning till att ha utsatts för våld. Bjarkarhlíð drivs genom ett samarbete mellan Reykjavíks stad, Reykjavíkspolisen, Stígamót (utbildnings- och rådgivningscentrum för överlevare av sexuellt våld), Drekaslóð (utbildnings- och servicecenter för överlevare av alla typer av våld och deras anhöriga), det skyddade boendet för kvinnor, verksamheten för rådgivning för kvinnor, socialdepartementet, justitiedepartementet och det isländska centret för mänskliga rättigheter.^[82]

Öppnandet av Bjarkarhlíð har resulterat i ett nytt förfarande vid inkommande samtal om pågående våld till polisen. I stället för att poliser åker ut ensamma, följer även socialsekreterare, representanter för barnskyddet, läkare och jurister med som direkt kan stötta och vägleda den våldsutsatta. Efter det erbjuds den våldsutsatta stöd och hjälp vid familjecentret och de olika aktörerna håller täta uppföljningar tillsammans med den våldsutsatta efter händelsen. Projektet drivs nu över hela Island och åtföljs av implementeringen av den så kallade "österrikiska modellen". Österrikiska modellen innebär att myndigheter ges rätt att förflytta våldsutövaren från hemmet i stället för den våldsutsatta och belägga våldsutövaren med besöksförbud vid misstanke om våld i nära relation.

Bjarkarhlíð erbjuder följande tjänster för alla som fyllt 18 år och har varit utsatta för våld:

- Rådgivning, stöd och information till våldsutsatta;
- Samordnade tjänster under ett tak;
- Individuella intervjuer;
- Juridisk rådgivning
- Samråd med socialsekreterare
- Stöd för offer av människohandel för sexuella ändamål.^[83]

Det är viktigt att notera att den modell för samarbete mellan polis, socialjour, socialtjänst och hälso- och sjukvården vid akuta våldshändelser i familjer med barn under 18 år, som har prövats och implementerats i Sverige är döpt till Islandsmodellen.^[84] Barnahus i Reykjavík är ett annat exempel, som har också varit en inspirationskälla till det regeringsuppdrag som lagt grunden för de svenska Barnhusen.^[85] Med andra ord har Island lång erfarenhet av samverkan som visats

82. <https://bjarkarhlid.is/>

83. Bjarkarhlíð: Family Justice Center for survivors of violence. Tillgänglig: https://reykjavik.is/sites/default/files/baelkingur_bjarkarhlid_litill_ensku.pdf

84. Västra Götalandsregionen: Islandsprojektet/ Islandsmodellen. Tillgänglig: <https://www.vgregion.se/f/regionhalsan/valdinararelationer/utveckling/tidigare-genomforda-utvecklingsprojekt/islandsprojektet/>

85. Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen och Åklagarmyndigheten: *Barnahus - försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn*, 2008.

sig vara framgångsrik både på Island och i Sverige. Länsstyrelserna i Sverige har tagit del av Islands erfarenheter i sin förstudie inför uppdraget att utveckla resurscentra för personer som utsatts för våld av närstående med särskilt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck.^[86]

Exempel på frivilligorganisationer

Frivilligorganisationer spelar en viktig roll i att ge stöd till utsatta och i att driva opinionsarbete kring frågor om hedersrelaterat våld och förtryck. På Island finns flera organisationer som arbetar för kvinnors rättigheter och mot våld i nära relationer. Kvinnojouren (Kvennaathvarfið) är en av de främsta organisationerna som erbjuder skydd och stöd till kvinnor och barn som utsätts för våld. Röda Korset (Rauða krossins) driver också en stödlinje och chatt som erbjuder psykosocialt stöd, råd, lyssnande och information om de resurser som finns i det isländska samhället. De får bland annat samtal från våldsutsatta vuxna och barn.^[87]

Identifierade utmaningar

På Island ingår arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i det bredare arbetet mot våld i nära relationer. I de studerade styrdokument benämns hedersrelaterat våld som *en* form av våld. Avsaknaden av handlingsplaner som specifikt adresserar hedersrelaterat våld skulle kunna betraktas som en utmaning, samtidigt som det inte per automatik ska leda till ett antagande om att medvetenhet kring förekomsten av hedersrelaterat våld saknas.

Slutsatser och kommentarer

Arbetet mot hedersrelaterat våld på Island är integrerat i bredare insatser mot våld i nära relationer. Det inkluderar lagstiftning, stöd till utsatta individer genom skyddade boenden och rådgivning, samt utbildning och samarbete med frivilligorganisationer. Även om fenomenet inte är lika vanligt på Island som i vissa andra länder, är myndigheterna medvetna om problemet och arbetar för att ge skydd och stöd till dem som drabbas.

På Island har en modell för tvärsektoriellt samarbete utvecklats som även har anammats av andra länder (exempelvis av Sverige). Samverkan och tvärsektoriellt samarbete är ett återkommande tema i relation till mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. De positiva erfarenheterna av fungerande samverkan kan appliceras i arbetet med alla våldsutsatta.

86. Länsstyrelsen Östergötland, 2018.

Tillgänglig: <https://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/655/F%C3%B6rstudie%20inf%C3%B6r%20Uppdraget%20att%20utveckla%20resurscentra.pdf>

87. Röda Korset, Island. Tillgänglig: <https://www.raudikrossinn.is/verkefni/innanlandsverkefni/heilbrigdi-og-velferd/hjalsarsiminn-1717-og-netspjallid/>

Norge

Begrepp och dess användning

I den norska kontexten används två begrepp: "hedersrelaterat våld" och "negativ social kontroll" varav den första används mer frekvent och verkar fungera som ett paraplybegrepp, medan negativ social kontroll används som ett uttryck för hedersrelaterat våld tillsammans med andra uttryck såsom fysiskt och psykiskt våld, hot om våld, tvångsäktenskap, med mera. Definitioner av centrala begrepp finns i den senaste handlingsplanen *Frihet från negativ social kontroll och hedersrelaterat våld 2021–2024* utfärdat av Kunnskapsdepartementet (Utbildningsdepartementet) i samarbetet med flera myndigheter. De centrala begreppen definieras på följande sätt:^[88]

Negativ social kontroll

Negativ social kontroll inbegriper påtryckningar, övervakning, kontroll, hot eller tvång, som systematiskt begränsar en individ i vardag, hindrar individen upprepade gånger från att göra egna självständiga val om liv och framtid. Negativ social kontroll kan innefatta både psykiskt våld och hot samt att tvingas in i äktenskap. Det gäller till exempel begränsningar av individers självbestämmande över sin identitet, kropp och sexualitet, frihet att välja vänner, delta i fritidsaktiviteter, välja religiös åskådning, kläder, utbildning, arbete, partner och även tillgång till hälso- och sjukvård. Negativ social kontroll riktad mot barn uppmärksammas särskilt i Barne-, ungdoms- och familjedirektoratets, Bufdir^[89] (Direktoratet för barn-, ungdoms- och familjefrågor) årsrapporter. Barnuppfostran innebär en viss grad av kontroll, men ibland är kontrollens grad inte rimlig. Vid bedömning av huruvida ett handlingsmönster utgör negativ social kontroll ska hänsyn tas till den kontrollerades ålder, utveckling samt principen om barnets bästa.^[90]

Begreppet "negativ social kontroll" användes först i handlingsplanen för perioden 2017–2020. Det var också den första handlingsplanen som diskuterade negativ social kontroll i andra kontexter än hederskontexter, såsom negativ social kontroll som utövas i "slutna" trossamfund. Enligt årsrapport från Bufdir från 2023: *"Fram til 2017 handlet disse sakene som regel om personer med etnisk minoritetsbakgrunn i Norge. I 2017 kom den første handlingsplanen som omtalte negativ sosial kontroll i «lukkede» trossamfunn, og i 2018 endret Kompetanseteamet sitt mandat og inkluderte fenomenet negativ sosial kontroll. Kompetanseteamet har siden dette ønsket å synliggjøre at negativ sosial kontroll også utøves i enkelte trossamfunn der store deler av menigheten består av etnisk norske medlemmer."*^[91] Utifrån denna

88. Under 2021 överfördes ansvaret för att samordna uppföljningen av planen till Arbetsmarknads- och socialministeriet.

89. Barne-, ungdoms- och familjedirektoratet (Bufdir) är ett direktorat under Barn- och familjdepartementet. Det är ett specialistorgan inom områdena barnskydd, barn, unga och uppfostran, adoption, familjeskydd, jämställdhet och icke-diskriminering och våld och övergrepp i nära relationer.

90. Kunnskapsdepartementet: *Frihet från negativ social kontroll och hedersrelaterat våld 2021–2024*, Handlingsplan 2021, 8.

91. Bufdir, Kompetanseteamet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold: Årsrapport 2023, 8–9.

rapport kan man tolka att gränsdragningen mellan hederskontexter och andra kontexter där negativ social kontroll förekommer grundar sig i etnisk tillhörighet: etniska minoriteter eller etniskt norska medlemmar.

Det påpekas att religionsutövning och religiös tillhörighet inte ska likställas med utsatthet eller utövandet av negativ social kontroll. Fokus ska däremot ligga på negativ social kontroll som en form av strikt kontroll av att religiösa normer och regler efterföljs, samt att brott mot dessa normer och regler bestraffas.

I sin årsrapport från 2023 skriver Bufdir att negativ social kontroll kan förekomma både i de fall kontrollen är hedersrelaterad och i de fall kontrollen är till för att förhindra brott mot moralregler i en trosgemenskap eller levnadssätt.^[92] Negativ social kontroll i religiösa sammanhang kan röra sig om tvånget att delta i bön, religiösa skolor, tvångsgifte osv. Trots att det råder en uppdelning mellan negativ social kontroll i hederskontext och negativ social kontroll i slutna trossamfund belyser Bufdir de likheter som finns mellan de två kontexterna. En av likheterna handlar om utestängning och utfrysning som straff vid brott mot kollektivets normer, vilket leder till isolering, ensamhet och i förlängning risk för psykisk ohälsa. En annan likhet handlar om gränserna som skapas mellan kollektiv (även trossamfund) och samhälle, som leder till att individer kan ha bristande kunskaper om samhället och sakna tillit till andra människor och samhällsrelaterade institutioner.^[93]

Avslutningsvis används inte begreppet "negativ social kontroll" i lagstiftningen. Begreppet är brett definierat i handlingsplanen och det är svårt att strikt särskilja mellan psykiskt våld, negativ social kontroll i hederskontext och negativ social kontroll i religiösa samfund: "en æreskontekst og i trossamfunn".^[94] Den åtskillnad som görs, och som framkommer tydligt i Bufdirs årsrapport från 2023, är etnisk bakgrund hos de drabbade individerna och deras familjer. I kontexter där det handlar om negativ social kontroll i en hederskontext avses etniska minoriteter, medan andra former av kontroll och psykiskt våld företrädesvis handlar om etnisk norska.^[95]

Hedersrelaterat våld

Hedersrelaterat våld definieras som våld som begås med hänvisning till familjens eller gruppens behov av att skydda eller återupprätta heder och anseende. Våldet sker inom familjer och grupper där individen förväntas anpassa sig till kollektivet, vars patriarkala hedersnormer är starka. Alla familjemedlemmar har ett ansvar att se till att familjen och gruppen har ett gott rykte. Flickor och kvinnor är särskilt utsatta eftersom familjens eller gruppens heder är kopplad till kontrollen av kvinnors sexualitet och föreställningen att oönskat beteende kan skada hela familjens eller gruppens anseende. Hedersrelaterat våld kan innefatta olika uttryck, såsom negativ social kontroll och tvångsäktenskap, förnedring, hot, utfrysning och annat psykiskt våld, fysiskt våld och mord.^[96]

92. Bufdir: Årsrapport 2023, 9.

93. Bufdir: Årsrapport 2023, 10.

94. Bufdir: Årsrapport 2023.

95. Bufdir: Årsrapport 2023, 8–9.

96. Kunnskapsdepartementet: Handlingsplan 2021: 8

Andra begrepp som också används och visar på vilka handlingar som inkluderas i hedersrelaterat våld är tvångsäktenskap, barnäktenskap, könsstympning, bortförande utomlands och ofrivillig utlandsvistelse, psykiskt våld och sexuellt våld. Det noteras även att tvångsäktenskap, barnäktenskap och kvinnlig könsstympning kan vara en del av en mer komplex utmaning. Dessa brott kan ske utan föregående negativ social kontroll eller hedersrelaterat våld.

Arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Norge är organiserat genom en kombination av statliga initiativ, samarbete med kommuner, och insatser från frivilligorganisationer. Hedersrelaterat våld ses som en allvarlig form av våld i nära relationer och Norge har utvecklat flera strategier och åtgärder för att motverka och förebygga det.

Arbete på strategisk nivå

Ansvarigt departement/ ministerium	Arbets- och inkluderingsdepartementet Barn och familjeministeriet Hälsö- och sjukvårdsdepartementet Kultur- och jämställdhetsdepartementet Kommunal- och distriktsdepartementet Kunnskapsdepartementet Justitiedepartementet Utrikesdepartementet Arbets- och inkluderingsdepartementet har koordinerande funktion.
Aktörer på nationell nivå	Integration och mångfaldsdirktoratet (IMDi) - Fagteamet for forebygging av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold Barne-, ungdoms- og familiedirktoratet (Bufdir) - Kompetensteamet mot negativ sosial kontroll och hedersrelaterat våld
Strategiska styrdokument	Nationell handlingsplan "Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold", 2021–2024 Handlingsplan mot våld i nära relationer, handlingsplan mot våld mot barn och integrationsstrategi "Integration genom kunskap", 2019–2022.

Det strategiska arbetet är ett tvärssektoriellt samarbete mellan olika ministerier och myndigheter. Generellt är det stort fokus på utbildning och kompetensutveckling av yrkesverksamma samt handledning i konkreta fall. Norge har antagit flera handlingsplaner som inkluderar specifika åtgärder mot hedersrelaterat våld. Dessa planer syftar till att:

- Förhindra och bekämpa hedersrelaterat våld genom utbildning, information och samverkan mellan myndigheter.
- Stärka rättigheter och skydd för utsatta individer, inklusive att erbjuda skyddade boenden och stöd.
- Utveckla och implementera riktlinjer för hur myndigheter, skolor, och hälso- och sjukvården ska hantera fall av hedersrelaterat våld.
- Stärka rättsväsendets hantering av hedersrelaterade brott genom exempelvis kriminalisering av tvångsäktenskap och könsstympning.

Norges tidigare nationella handlingsplan, Norges nationella handlingsplan *Frihet från negativ social kontroll och hedersrelaterat våld* antogs för perioden 2021–2024. Den är ett centralt policydokument som presenterar nya åtgärder mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld, och ansvarsfördelning mellan olika myndigheter. Handlingsplanen är ett resultat av samarbete mellan sju departement^[97] och andra myndigheter och frivilligorganisationer. Arbets- och inkluderingsdepartementet har ett övergripande samordningsansvar för att genomföra handlingsplanen och samarbetar med de övriga sju departementen för att genomföra åtgärderna som föreslås i handlingsplanen. I handlingsplanen framkommer vilket departement som är huvudansvarigt för att genomföra en specifik åtgärd. Rapporten är en uppföljning av den tidigare handlingsplanen mot negativ social kontroll, tvångsäktenskap och könsstympning (2017–2020) *Retten til å bestemme over eget liv*.

Handlingsplanen presenterar 33 åtgärder som är indelade i fem olika områden. Exempel på åtgärder:

1. Åtgärder riktade mot nyanlända

Arbetet mot hedersrelaterat våld ligger under integrationsområdet. Enligt handlingsplanen ska utbildningsinsatser för nyanlända förstärkas. Dessa utbildningar innehåller information kring rättigheter, lagar och regler som gäller i Norge, norska värderingar och kultur. De innehåller även obligatorisk rådgivning till föräldrar och blivande föräldrar.

De nya åtgärderna syftar bland annat till att öka kompetensen kring negativ social kontroll, hedersrelaterat våld och LGBTI-personers situation hos personer som kommer i kontakt med nyanlända. Ett system för att följa upp

97. Kunnskaps- och integreringsdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kultur- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet och Utenriksdepartementet.

nyanlända som varit utsatta för negativ social kontroll, hedersrelaterat våld och våld i nära relationer ska utvecklas.

2. Kunskap och kompetens

Åtgärder inom detta område handlar om kompetenshöjande bland yrkesverksamma inom olika sektorer (hälso- och sjukvård, utbildning, rättsväsendet) och bättre samordning av arbetet mellan olika myndigheter, sektorer och nivåer. Bland annat påpekas att nätverksarbete och informationsutbyte mellan nationella och regionala aktörer måste utvecklas vidare.

3. Förstärkt rättsligt skydd

Det rättsliga skyddet är frågor om Norges internationella åtaganden i relation till mänskliga rättigheter, om Norge lever upp till sina åtaganden och vilka lagändringar som krävs för att garantera skyddet av våldsutsatta. Lagändringar inom Brottsbalken, Passlagen, Utlänningslagen och Äktenskapslagen nämns. En av åtgärderna innebär en omfattande rättslig utredning kring det aktuella regelverket och utvärdering av om regelverket är tillräckligt och överensstämmande med Norges åtaganden i relation till mänskliga rättigheter.^[98]

4. Förebyggande av ofrivilliga utlandsvistelser

Åtgärder inom detta område syftar till att stärka Norges insatser mot ofrivilliga utlandsvistelser genom att öka kompetensen bland exempelvis skolpersonal, utveckla samarbetet mellan centrala hjälpinstanser och polisen och även nordiskt samarbetet. År 2022 trädde en ny reform (*Barneverns-reformen*) i kraft. Den innebär att kommuner ska stärka arbetet med tidigare insatser anpassade efter barns och familjers behov, för att förhindra ofrivilliga utlandsvistelser.

5. Internationellt samarbete

Det internationella samarbetet fokuserar främst på samarbetet med andra nordiska länder. Bland åtgärderna föreslås att förstärka samarbetet och erfarenhetsutbytet i Norden och skapa ett nordiskt nätverk för yrkesverksamma. Eftersom den transnationella karaktären är en viktig dimension när det kommer till hedersrelaterat våld, kan det nordiska samarbetet förbättra möjligheterna att hantera denna utmaning.

Förutom handlingsplanen mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld finns andra handlingsplaner för närliggande områden. Det handlar om handlingsplaner mot våld i nära relationer och våld mot barn och integration.

98. I juni 2024 presenterades den nya NOU 2024: 13 Lag och frihet, som syftade till att bedöma om lagstiftningen ger barn och unga som utsätts för negativ social kontroll, hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap, kvinnlig könsstympning, psykiskt våld och ofrivillig utlandsvistelse tillräckligt rättsskydd, eller om det finns behov av ändringar i lagstiftningen. Se mer: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2024-13/id3046261/>

Huvudsakliga aktörer, uppdrag och insatser

Norge har inrättat specialiserade enheter och kompetenscenter som fokuserar på att samla kunskap och utveckla expertis inom området hedersrelaterat våld. Dessa center fungerar också som resurscenter för professionella som arbetar med dessa frågor. Kompetanseteamet mot negativ og sosial kontroll og æresrelatert vold (Kompetensteamet mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld) etablerades 2004. Kompetensteamet består av representanter från Bufdir, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Utlendingsdirektoratet, Utdanningsdirektoratet, Politidirektoratet, Arbeids- og velferdsdirektoratet och Helsedirektoratet. Det är ett nationellt tvärsektoriellt team som koordineras av Bufdir och arbetar med att förebygga och upptäcka tvångsäktenskap, hedersrelaterat våld, negativ social kontroll och könsstypning samt att ge stöd och hjälp till våldsutsatta.

Kompetensteamet erbjuder rådgivning och vägledning till myndigheter och frivilligorganisationer som möter våldsutsatta människor i sitt arbete. Teamet ger även vägledning till våldsutsatta personer som kontaktar kompetensteamet och vid behov sätter dem i kontakt med relevanta myndigheter.

I kompetensteamets mandat ingår rådgivning, såväl till våldsutsatta som till yrkesverksamma, kompetensutveckling, kunskapsutveckling, samordning och fördelning av platser på nationella skydd- och stödboende, rådgivning, samarbete med Utrikesdepartementet vid bortförande utomlands och samarbete med frivilligorganisationer.^[99]

Utbildning och kompetensutveckling är en stor del av uppdraget. Teamet erbjuder kompetensutveckling med fokus på negativ social kontroll och hedersrelaterat våld och bistår med vägledning i enskilda fall. Experter från kompetensteamet agerar som sakkunniga vid Barneverns- og helsenemnda och i rättsfall. De har även bidragit med input till pågående forskningsprojekt, utredningar och rapporter (till exempel Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner).^[100]

Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck ingår i Norge integrationspolitik. Som nämndes tidigare ingick förebyggande av negativ social kontroll i regeringens integrationsstrategi för perioden 2019–2022. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, IMDi, har i uppdrag att genomföra den norska integrationspolitiken. I uppdraget ingår bland annat att genomföra och följa upp insatser utifrån regeringens handlingsplan mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld. Utöver det finns särskilda sändebud för integrationsfrågor vid utlandsmissioner i Ankara, Amman, Islamabad och Nairobi. De ger konsulär hjälp till personer som utsätts för negativ social kontroll, hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap och könsstypning. De bidrar också till att höja kompetensen hos tjänstepersoner inom

99. Bufdir, 2024. Tillgänglig: <https://www.bufdir.no/vold/aeresrelatert/kompetanseteamet/>

100. Regeringen: "Regjeringen styrker arbeidet mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner", Pressmeddelande, 2023.

offentlig sektor i Norge, genom råd och vägledning i enskilda fall samt med genomgående kompetenshöjande åtgärder.

IMDi har skapat en speciell internet-resurs där man kan hitta historier om utsatthet för negativ social kontroll, och information om vem man kan kontakta för att få hjälp och stöd. Nora är till för att ge information till unga och deras närmaste, samt tips och vägledning för de som möter unga som riskerar utsättas för negativ social kontroll och hedersrelaterat våld.^[101]

Mångfaldsrådgivare är ett annat exempel på konkret insats riktade till barn och unga. Dessa finns i vissa gymnasieskolor och vuxenutbildningscentrum och har som uppgift att stötta unga som lever i hederskontexter. I en nationell handlingsplan mot tvångsäktenskap och negativ social kontroll 2008 fanns istället Minoritetsrådgivare som en av åtgärderna.

Mångfaldsrådgivarna är anställda av IMDi. Mångfaldsrådgivarna ska ha nära kontakt med elever, föräldrar, lärare, andra rådgivare, hälso- och sjukvård och fritidshem. De fungerar som kompetens- och kunskapsresurs i skolan, både för skolpersonal och elever, stöttar utsatta elever och har även kontakt med föräldrar och bidrar till tätare samarbete mellan skolan och andra myndigheter.

Mångfaldsrådgivarna utformas som en kombinerad individuell och systeminriktad åtgärd. Mångfaldsrådgivarna ger individuell uppföljning av elever och arbetar samtidigt med att höja kompetensen bland skolpersonal. I handledning och uppföljning av enskilda ärenden använder Mångfaldsrådgivarna olika intervju- och enkätmetoder. De håller även kontakt med andra myndigheter om det finns risk att ett barn ska föras ut ur landet mot sin vilja.

IMDi har även ett professionellt team för att förebygga negativ social kontroll och hedersrelaterat våld. Det professionella teamet riktar sig huvudsakligen till anställda på skolor som inte har mångfaldsrådgivare och anställda inom vuxenutbildning och flyktingtjänster. Förutom att ge kompetensutveckling till målgrupperna om hur man kan förebygga, identifiera och följa upp personer som utsätts för negativ social kontroll, hedersmotiverat våld, tvångsäktenskap och kvinnlig könsstympning, bidrar det professionella teamet till att göra de andra tjänsterna inom området mer kända.

Regionalt resurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebyggning, RVTS, är regionala resurscentra som stöttar, utbildar och bistår yrkesverksamma som i sitt arbete möter människor som drabbats av våld och sexuella övergrepp, traumatisk stress, migration eller självmordstankar. De har spetskompetens i frågor som rör förebyggande av självskadebeteende och självmord. Huvudmålet är att främja hälsa och livskvalitet för de drabbade. RVTS erbjuder kompetensutveckling genom undervisning, vägledning, konsultation och nätverkande över sektorer, myndigheter och förvaltningsnivåer.

101. Nora. Tillgänglig: <https://www.imdi.no/nora/om-denne-siden/>

I Norge finns fem resurscentra som täcker in hela landet. RVTS Öst i Oslo har en spetskompetens inom bland annat våld i nära relationer, könsstypning, tvångs-äktenskap och allvarliga inskränkningar av barns och ungas frihet. RVTS Öst driver en informationsportal för yrkesverksamma som arbetar med och möter barn och unga som utsätts eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck, tvångsäktenskap och könsstypning.^[102]

Bo- och stöttetilbudet (skydd- och stödboende) har etablerats i samarbete mellan Bufdir och fem utvalda kommuner. Det samordnas av Bufdir på Kompetensteamet. Kommunerna får bidrag från Bufdir för att driva skydds- och stödboende. Skydds- och stödboende är en nationell tjänst etablerad för att ge stöd till personer utsatta för tvångsäktenskap, hedersrelaterat våld och negativ social kontroll. Personer som är utsatta för psykiskt våld och behöver komma bort från förövare kan också vända sig till Bo- och stöttetilbudet. Både kvinnor, män, par och föräldrar med barn kan komma till skydds- och stödboende.^[103]

Exempel på frivilligorganisationer

Myndigheter på både statlig och kommunal nivå arbetar tillsammans med frivilligorganisationer för att förebygga och hantera hedersrelaterat våld, inklusive skyddade boenden, rådgivning och stöd samt utbildning och information. Till exempel Røde Kors-telefonen om negativ social kontroll och æresrelaterat våld har lång erfarenhet av att stötta människor som utsätts för negativ social kontroll, hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap och könsstypning.^[104] Röda Korset arbetar genom att erbjuda telefonsamtal och chatt som bemannas av kuratorer. De riktar sig till de som är utsatta för negativ social kontroll i olika kontexter, såsom hedersrelaterat våld och inom religiösa samfund.

I sin årsrapport beskriver de ett av sina arbetsområden som brobyggare mellan våldsutsatta individer och välfärdsinstitutioner. Vissa i målgruppen upplever utmaningar i kontakten med myndigheter och Röda Korsets telefon fungerar som stöd. De erbjuder även uppföljning genom vägledning och råd vid fysiska möten för personer som flyttar från de nationella skydds- och stödboendena och de som kommer i direkt kontakt med Röda Korset.^[105]

Röda Korset erbjuder också ett speciellt mentorsprogram (mentorfamilj) för personer över 18 år som har varit utsatta för negativ social kontroll, tvångs-äktenskap eller andra former av hedersrelaterat våld. Mentorsfamilj ska erbjuda ett positivt andrum i vardagen där unga kan känna tillhörighet, dela vardag och uppleva stöd och trygghet. Röda Korsets Mentorfamilj finns i följande kommuner: Bergen, Kristiansand, Oslo, Tromsø och Trondheim.

102. Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, RVTS: Region Øst, Tillgänglig: <https://rvtsost.no/>

103. Bufdir, Kompetensteamet mot negativ sosial kontroll og æresrelateret vold: Årsrapport 2023

104. Røde Kors-telefonen om negativ sosial kontroll og æresrelateret vold. Tillgänglig: <https://rodekorstelefonen.no/>

105. Röda Korset: *Røde Kors-telefonen om negativ sosial kontroll og æresrelateret vold*, årsrapport 2023.

Kompetensteamet mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld samarbetar med organisationen Hjelpekilden. Det är en organisation som erbjuder hjälp till personer med bakgrund i slutna eller strikta religiösa miljöer. Hjelpekilden arbetar med kamratstöd för personer i uppbrottsprocesser, rådgivning och kompetensutveckling, informationskampanjer samt genom dialogarbete med trossamfund.^[106]

Identifierade utmaningar

I Norge karakteriseras arbete mot hedersrelaterat våld av en hög nivå av tvärsaktorieellt samarbete, vilket innebär utmaningar för koordinering. Det är åtta olika departement som är involverade, och Arbeids- og inkluderingsdepartementet har koordinerande funktion. I den tidigare nationella handlingsplanen 2021–2024 lyftes behovet av att förbättra koordineringen. Ett annat område som uppmärksammades i handlingsplanen är kunskap om negativ social kontroll i andra kontexter förutom migration. Dessa kontexter inkluderar slutna religiösa miljöer. Även vägledning och riktlinjer kring säkerhetsrelaterat arbete beskrivs som otillräcklig. Kunskap och kompetens är ett av områdena i handlingsplanen.

Ett viktigt problem som lyfts upp i de strategiska dokumenten (till exempel handlingsplanen och årsrapporten från Bufdir) handlar om utsatthet för multipel diskriminering och minoritetsstress som kan orsakas av utanförskap och fientlighet riktad mot etniska minoriteter. Det kräver inte bara kunskaper om negativ social kontroll och hedersrelaterat våld, utan även medvetenhet och kunskap om erfarenheter av rasism och diskriminering, social exkludering och isolering som etniska minoriteter utsätts för.

Vidare nämns avsaknaden av tillit till staten inom minoritetsgrupperna. I kombination med ambivalens som våldsutsatta personer upplever – å ena sidan behöver de söka hjälp men å andra sidan känner de stark lojalitet mot sina familjer och våldsutövare – finns risken att våldsutsatta avstår från att söka stöd och hjälp. Avsaknaden av tillit till myndigheter och samhällsinstitutioner kan också förhindra våldsutövare att söka hjälp och således försvåra förändringsarbete. Röda Korsets beskrivning av sin roll som brobyggare mellan våldsutsatta och välfärds/samhällsinstitutioner bekräftar också denna utmaning i kontakt med myndigheter.

I Bufdirs årsrapport (2023) gjordes en utvärdering av kompetensteamet mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld. I den påpekades att resursituationen i kompetensteamet också är en utmaning. Mycket beror på ökningen av antalet ärenden som teamet arbetar med. Rapporten visade på en fördubbling av antalet fall från 2013 till 2021.

106. Hjelpekilden Norge, Tillgänglig: <https://www.hjelpekilden.no/>

Slutsatser och kommentarer

Sammanfattningsvis sker arbetet mot hedersrelaterat våld i Norge i samarbete mellan flera departement och arbetet koordineras på nationell nivå. Det finns en särskild handlingsplan mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld med fem fokusområden, 33 åtgärder och ansvarsfördelning mellan olika aktörer.

Hedersrelaterat våld presenteras och diskuteras från flera olika perspektiv som kan vara överlappande men också befinna sig på olika nivåer. Enligt kartläggningen från 2020 förstås hedersrelaterat våld som en del av integrationsområdet på den strategiska nivån.^[107] En sådan problemframställning baseras på en viss förståelse av våldets orsaker, samt av vilka som är våldsutsatta och våldsutövare, vilket även ligger till grund för vilka lösningar som föreslås. Våldet relateras till utmaningar i samband med migration (till exempel diskuteras föräldraskap i en migrationskontext utifrån gränsdragningar mellan stark kontroll och negativ social kontroll, generationskonflikter och utmaningar i samband med flytten och livet i det nya landet). Den transnationella dimensionen betonas också.

Det finns explicita benämningar av etniska minoriteter, personer som är födda i Norge eller utomlands och nyanlända. När våldet förstås som att det förekommer bland etniska minoriteter, fokuserar det förebyggandet arbetet främst på integration. Undervisning om norsk kultur och norska värderingar blir en viktig del i integrationen. Det poängteras att de skadliga praktiker som ingår i hedersrelaterat våld inte är acceptabla i Norge. Dessa praktiker presenteras som allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

På den praktiska nivån tolkas hedersrelaterat våld som våld i nära relationer och våld mot barn. I Opptrappingsplanen 2023 beskrivs hedersrelaterat våld, tvångs- äktenskap, kvinnlig könsstympning och ofrivillig utlandsvistelse som en del av våldsfältet som måste förebyggas och bekämpas i linje med annat våld i nära relationer och våld mot barn.^[108]

Avslutningsvis kan konstateras att begreppet negativ social kontroll används mest frekvent i den norska kontexten. Den möjliga förklaringen är att till skillnad från andra våldsuttryck är negativ social kontroll speciell för just hedersrelaterat våld och särskiljer det från våld i andra kontexter. Tidigare har fokus legat på tvångs- äktenskap, men det ansågs vara för snävt. Begreppet negativ social kontroll är bredare och definieras som olika former av systematisk kontroll.^[109]

107. Rambøll Management Consulting: *Strategier og initiative til forebyggelse af negative social control og æresrelateret vold i de nordiske lande*, Kortlægning. København, 2020.

108. Helsedirektoratet: *Opptrappingsplan for psykisk helse, 2023–2033*.

109. Friberg, Jon Horgen og Bjørnset, Mathilde: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*, Fafo-rapport, 2019: 01.

Sverige

Begrepp och dess användning

I den svenska kontexten är begreppet "hedersrelaterat våld och förtryck" väl-etablerat. Förståelsen av vad som utgör hedersrelaterat våld och förtryck har däremot varierat och det saknas en enhetlig definition. Tolkningar och tillämpning av definitionen skiljer sig åt mellan olika aktörer. I tidigare åtgärdsprogram definierades hedersrelaterat våld och förtryck på följande sätt: *"Hedersrelaterat våld och förtryck innebär att människor, främst flickor och kvinnor men även pojkar och män och LGBTI-personer, begränsas i sina liv och utsätts för påtryckningar och våld som syftar till att upprätthålla familjens kontroll över individen."*^[110] I regeringens åtgärdsprogram 2024–2026 beskrivs hedersrelaterat våld och förtryck som ett allvarligt samhällsproblem och en kränkning av mänskliga rättigheter för de som utsätts, oftast flickor och kvinnor, men även pojkar och män.^[111]

I propositionen som föregick att brottet hedersförtryck infördes i brottsbalken beskrivs hedersrelaterat våld och förtryck som kopplat till hedersnormer som bygger på starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar. Hedersnormerna inbegriper också de patriarkala föreställningar som tar sig uttryck i kontroll av flickor och kvinnor, vilket sträcker sig från begränsningar i vardagen rörande klädsel, umgänge och rörelsefrihet till begränsningar i val av utbildning, arbete, äktenskap och äktenskapsskillnad. I sin mest extrema form kan hedersnormerna leda till allvarlig brottslighet såsom till exempel hot om våld och våld, inklusive dödligt sådant.^[112]

Hedersrelaterat våld och förtryck presenteras som ett prioriterat område för regeringens arbete mot mäns våld mot kvinnor. I nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor beskrivs hedersrelaterat våld och förtryck som våld med skiftande uttryck såsom könsstympning och tvångsäktenskap (skr. 2016/17:10). I regeringens åtgärdsprogram 2024–2026 benämns några specifika uttryck för hedersrelaterat våld: könsstympning av flickor och kvinnor, omvändelseförsök mot unga LGBTI-personer, tvångsäktenskap, oskuldkontroller och oskuldsingrepp, samt ofrivilliga utlandsvistelser.

Den 1 juli 2022 infördes ett nytt brott med beteckningen hedersförtryck i brottsbalken (4 kap. 4 a §). Bestämmelsen innehåller en särskild strängare straffskala för den som upprepat begår vissa brottsliga gärningar mot en person med ett hedersmotiv och där var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet samt varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Tidigare, den 1 juli 2020, infördes en särskild straffskärpningsgrund som innebär att det vid bedömningen av ett brotts straffvärde ska ses som en försvårande

110. Arbetsmarknadsdepartement: Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2021–2023, A2021/02397.

111. Arbetsmarknadsdepartement: Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026, s.16.

112. Justitiedepartementet: "Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet", Prop. 2019/20:131.

omständighet att ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder (29 kap. 2 § 10 brottsbalken).

Arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck

Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige är en prioriterad fråga som involverar flera aktörer på nationell, regional och lokal nivå.

Arbete på strategisk nivå

Myndigheter under regering	Arbetsmarknadsdepartementet ^[113]
Aktörer på nationell nivå	Jämställdhetsmyndigheten Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, [114] Länsstyrelsen i Östergötlands län Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet Barnafrid – Nationellt centrum för kunskap om våld mot barn vid Linköpings universitet Barnombudsmannen Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd Socialstyrelsen Skolverket, Skolinspektionen Migrationsverket Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Kriminalvården, Brottsoffermyndigheten, Brottsförebyggande rådet
Strategiska styrdokument	Nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2016–2027 Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel, 2024–2026

År 2016 antogs en tioårig *Nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*, för perioden 2016–2027. I strategin behandlas frågor och problem som rör mäns våld mot kvinnor. Det konstateras att strategin är en del av

113. Under arbetet med denna rapport har en ny utredning kommit: *Frihet från våld, förtryck och utnyttjande – En jämställdhetspolitisk strategi mot våld och en stärkt styrning av centrala myndigheter*, SOU 2025:28, där det framkommer vilka myndigheter som föreslås att ingå i ett nationellt samordningscentrum mot våld.

114. NCH:s nationella uppdrag kommer att överföras till Jämställdhetsmyndigheten från 1 jan 2026.

jämställdhetspolitiken och att mäns våld mot kvinnor är ett av de yttersta uttrycken för bristande jämställdhet mellan kvinnor och män. Strategin inkluderar frågor om hedersrelaterat våld och förtryck samt om prostitution och människohandel för sexuella ändamål.^[115]

Enligt Nationella strategin inrymmer mäns våld mot kvinnor större delen av våldet som sker i nära relationer liksom även hedersrelaterat våld och förtryck. Vissa delar av det hedersrelaterade våldet och förtrycket ingår inte i våld i nära relationer, då våldet kan utövas av ett kollektiv, både män och kvinnor, och inte enbart av en enskild partner: *”Det finns också delar av det hedersrelaterade våldet och förtrycket som inte ingår i våld i nära relationer, då våldet kan utövas av ett stort kollektiv, både män och kvinnor, och inte enbart av en enskild partner.”*^[116] Såväl mäns våld mot kvinnor som hedersrelaterat våld och förtryck är orsakat av ojämställdhet och könsmaktsordning.^[117]

I strategin benämns hedersnormer som en bidragande faktor till särskild sårbarhet. Hedersnormer beskrivs som uppfattningen att en familjs rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmars kyskhet och oskuld samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till dessa ideal. Hedersnormer kräver att kvinnor och flickor ska kontrolleras och kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i vardagen och umgänge till fysisk rörelsefrihet. Unga män kan också utsättas för sådan kontroll och begränsningar.

I nationella strategin betonas att det finns en risk att *”hederstänkande underskattas och missförstås av personer som inte lever med hedersnormer.”*^[118] Därför ska vikt läggas vid betydelsen av hedersnormer för såväl våldsutövare som våldsutsatta. I strategin föreslås också förebyggande arbete mot hedersnormer för att nå alla unga i olika grupper och bostadsområden. Ökad segregation nämns som en av faktorerna som kan leda till att hedersnormer i ekonomiskt utsatta områden förstärks. Främjandet av jämställdhet och förebyggande av hedersnormer bör således ingå i regeringens långsiktiga reformprogram för minskad segregation.^[119]

Strategins politiska målsättningar består av ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld, förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn, effektivare brottsbekämpning, samt förbättrad kunskap och metodutveckling. Enligt den nationella strategin ska regeringen årligen upprätta åtgärdsprogram för kommande satsningar. Åtgärdsprogram är en form av handlingsplan från regeringen som presenterar politiska prioriteringar och beskrivningar av inriktning och åtgärder.

115. Regeringen: *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, Skr. 2016/17:10, 113.

116. Regeringen: *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*, SOU 2015:55, 52.

117. Regeringen: *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*, SOU 2015:55, 51–52.

118. Regeringen: *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, Skr. 2016/17:10, 117.

119. Regeringen: *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, Skr. 2016/17:10, 127.

I juni 2024 presenterade svenska regeringen det nya åtgärdsprogrammet *Fri och trygg utan våld och förtryck: Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026*. I programmet presenteras 132 åtgärder med sex målsättningar. Dessa målsättningar överensstämmer med nationella strategins målsättningar och inkluderar en ytterligare målsättning *Långsiktig och hållbar struktur för stöd, organisering och uppföljning*. Åtgärdsprogram är ett styrdokument som innehåller konkreta åtgärder för genomförandet av de strategiska målsättningarna i relation till hedersrelaterat våld och förtryck. Analys av åtgärdsprogrammet tillsammans med Nationella strategin har varit centralt för att besvara forskningsfrågor i denna kartläggning, även om andra dokument har också inkluderats.

Fyra utvecklingsområden är identifierade i åtgärdsprogrammet, varav två områden är särskild relevanta för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Det första området relaterat är Utvecklingsområde II: Kraftsamling mot hedersrelaterat våld och förtryck. Arbetet ska intensifieras genom förbättrad långsiktig styrning, bättre stöd och skydd för de som är utsatta oavsett var i landet de bor, skärpt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck, samt ökad kunskap och metodutveckling.

^[120] Bland de åtgärder som föreslås kan några prioriteringar observeras: förstärkning av skolväsendets roll i att motverka hedersrelaterat våld och förtryck som en del av förebyggande arbete; brottsbekämpning genom kriminalisering och skärpta straffskalor för hedersrelaterade brott; samt ökad kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck.

Det andra området som berör arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck är Utvecklingsområde III: Stärkt stöd till barn och unga som upplever våld, inklusive barn som förs utomlands i hederskontexter. Det inkluderar förebyggande och förhindrande av skadliga utlandsvistelser i hederskontexter, stöd till föräldrar i hederskontexter, stöd till särskilt sårbara grupper av barn och unga (till exempel barn med funktionsnedsättning och beroendeproblematik), förebyggande och bekämpning av hedersrelaterat våld, förtryck och våld i ungas relationer samt skärpt lagstiftning för att motverka våld mot barn och unga.^[121]

I det förebyggande arbetet och i tidiga insatser lyfts skolans roll fram, men även behovet av informationsinsatser till asylsökande och nyanlända samt stöd till föräldrar i hederskontexter. Som en del av det förebyggande arbete mot ofrivilliga utlandsvistelser föreslås att införa ett nationellt inrapporterings- och uppföljningssystem och bättre nationell statistik om försvunna och bortförda barn. Socialtjänsten ska även motverka hedersrelaterat våld och förtryck vid nätverks-

120. Arbetsmarknadsdepartement: *Fri och trygg utan våld och förtryck*. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026, A2024/00869, 16–19.

121. Arbetsmarknadsdepartement: *Fri och trygg utan våld och förtryck*. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026, A2024/00869, 20–25.

placeringar av barn och utreda syskons utsatthet i ärenden om hedersrelaterat våld och förtryck. En av åtgärderna handlar om att ge stöd till föräldrar i hederskontexter för att undvika ojämlikhet och negativa konsekvenser för barn och unga. Stödjande insatser är tänkta att erbjuda alternativ till repressiv uppfostran.^[122] Kunskapshöjande åtgärder berör flera sektorer: hälso- och sjukvård, socialtjänst, skolväsende och rättsväsende. Kunskap om erfarenheter av hedersförtryck kopplat till utlandsvistelse och regelverket kring utreseförbudet lyfts särskilt fram.^[123]

Flera utredningar om arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är tillsatta. Regeringen har tillsatt en utredning om ett inkluderande jämställdhetspolitiskt delmål mot våld, som bland annat ska ge förslag på hur den långsiktiga styrningen av området hedersrelaterat våld och förtryck kan stärkas.^[124] Regeringen har aviserat att ett nytt delmål om hedersrelaterat våld och förtryck ska införas, trots att utredning kom fram till att det inte bör införas ett separat delmål för hedersrelaterat våld och förtryck.

Regeringen avser att även tillsätta en utredning om att stärka skolväsendets roll i att motverka hedersrelaterat våld och förtryck i och våld i ungas relationer. Regeringen har även tillsatt en utredning för att stärka elevhälsan till vilken slutbetänkandet har lämnats in.

I utredningen om *Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar* (DS 2024:20) föreslås bland annat att kusinäktenskap förbjuds. Promemorian har remitterats och bereds inom Regeringskansliet.

Huvudsakliga aktörer, uppdrag och insatser

Jämställdhetsmyndigheten har till uppgift att följa upp genomförandet av Nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.^[125] Myndigheten har enligt sin instruktion ett särskilt ansvar för att samordna insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck mellan olika myndigheter. I Jämställdhetsmyndighetens uppdrag ingår att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse;^[126] att arbeta med att utveckla arbetssätt och metoder för förebyggande arbete mot könsstämpning; och att sammanställa, sprida och utveckla effektiva arbetsmetoder för våldsförebyggande arbete med unga män och pojkar i hederskontext.^[127]

Enligt åtgärdsprogrammet har Jämställdhetsmyndigheten "instruktionsenliga uppgifter att synliggöra och motverka hedersrelaterat våld och förtryck med

122. Arbetsmarknadsdepartementet: *Fri och trygg utan våld och förtryck*. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026, A2024/00869, 20–21.

123. Utreseförbudet är nu utvidgat, se: Socialstyrelsen: [Ett utvidgat utreseförbud för barn – Meddelandeblad - Socialstyrelsen](#).

124. Regeringen: *En starkt långsiktig styrning av arbetet mot könsrelaterat våld och hedersrelaterat våld och förtryck*, Dir. 2023:117.

125. Regeringen: *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*, SOU 2015:55.

126. Arbetsmarknadsdepartementet: Uppdrag till Jämställdhetsmyndigheten att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse, A2021/02051, 17.

127. Socialdepartementet: Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Jämställdhetsmyndigheten, 2018-12-18

inriktning på nationell kunskapsutveckling och strategiska övergripande frågor. Myndigheten ska även främja utvecklingen av förebyggande insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck".^[128]

Under 2024 och 2025 har Jämställdhetsmyndigheten fått och redovisat flera uppdrag relaterade till arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, till exempel uppdrag om en kunskaps- och forskningsöversikt om hedersrelaterat våld och förtryck med internationellt perspektiv samt att genomföra kompetenshöjande insatser; uppdrag att kartlägga och analysera förekomsten av barnäktenskap, tvångsäktenskap och månggifte i Sverige samt andra närliggande frågor; uppdrag att sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse^[129]; och uppdrag att samordna arbetet att förebygga och bekämpa könsstympning av flickor och kvinnor.^[130]

Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, NCH,^[131] (tidigare Nationellt kompetensteam mot hedersrelaterat våld och förtryck) inrättades i oktober 2022 och är placerat på Länsstyrelsen Östergötland. Centrumet är organiserat i två enheter, enheten för stöd och samverkan och enheten för utredning och analys. NCH arbetar på regeringens uppdrag med att stödja och bidra till ett strategiskt, förebyggande och kunskapsbaserat arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck på nationell, regional och lokal nivå. NCH ska bland annat stödja kommuner och regioner i deras arbete med att införa, följa upp och utvärdera arbetssätt och metoder för stödet till utsatta och för det förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. NCH ger även stöd på generell nivå till yrkesverksamma som i sin verksamhet hanterar frågor om hedersrelaterat våld och förtryck. NCH:s nationella uppdrag kommer att överföras till Jämställdhetsmyndigheten från 1 januari 2026.^[132]

NCH ska säkerställa att det finns en särskild nationell funktion (telefon och chatt) dit enskilda som är utsatta eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck kan vända sig för råd och vägledning på generell nivå. Denna funktion finns nu på Nationellt Centrum för Kvinnofrid. Sedan 2018 har Länsstyrelsen i Östergötlands län (sedan 2022 NCH) haft i uppdrag att stödja utvecklingen av regionala, kommun- och myndighetsgemensamma resurscentrum för barn, unga och vuxna som är utsatta eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Resurscentrum innebär en samlokalisering av socialtjänst, hälso- och sjukvård samt polis med flerspråkig kompetens, för att underlätta stöd och skydd.

128. Arbetsmarknadsdepartementet: *Fri och trygg utan våld och förtryck*. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026, A2024/0086, 17.

129. Arbetsmarknadsdepartementet: Uppdrag till Jämställdhetsmyndigheten att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse, A2021/02051, 17.

130. Arbetsmarknadsdepartementet: Uppdrag att förebygga och bekämpa könsstympning av flickor och kvinnor A2021/01029.

131. Den 16 december 2024 beslutade Regeringen om att vissa nationella uppdrag vid Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck ska överföras till Jämställdhetsmyndigheten. Se: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/12/jamstalldhetsmyndigheten-ska-ta-over-det-samlade-nationella-ansvaret-for-arbetet-mot-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

132. Uppdrag till Jämställdhetsmyndigheten att förbereda inordnandet av vissa uppgifter enligt förordningen om nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, A2024/01396

Syftet med regionala resurscentrum är att barn och vuxna som är eller riskerar att bli utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck har jämlik tillgång till specialiserat och anpassat stöd oavsett vistelseort i landet. Resurscentrum ska fungera som ett komplement till ordinarie skydds- och stödstrukturer och inte ta över myndigheters ansvar.

Vid varje länsstyrelse finns en samordningsfunktion för arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. Samordningsfunktionen ska bland annat stödja regional samverkan, utveckling och genomförande av strategier och handlingsplaner, samt bistå med stöd gällande införande av effektiva arbetssätt, utbildning och kompetensutveckling i länet.^[133]

I nuläget finns sexton resurscentra i femton län.^[134] Vissa resurscentrum finansieras genom regeringens satsning, men inte alla. Origo är ett resurscentrum mot hedersrelaterat förtryck och våld i samarbete mellan kommunerna i Stockholms län, Polisregion Stockholm och Region Stockholm, som delvis har fungerat som en förlaga för regeringens satsning på resurscentrum, men som inte finansieras av regeringen. Yrkesverksamma från olika myndigheter, kuratorer, polis och barnmorskor som arbetar tillsammans, erbjuder stöd och rådgivning. Origo erbjuder stöd och rådgivande samtal till ungdomar på telefon eller på plats och har en "slussfunktion", vilket innebär att de ger information om andra myndigheter eller verksamheter som ungdomar eller yrkesverksamma kan vara i behov av att komma i kontakt med. Origo erbjuder konsultativt stöd och vägledning till yrkesverksamma till exempel inom polis, skola och fritid, socialtjänst, hälso- och sjukvård samt till frivilliga aktörer. Origo erbjuder även utbildningsdagar och temadagar kring hedersrelaterat förtryck och våld för yrkesverksamma och ideella aktörer. Arbetet riktas sig till ungdomar i åldern 13 till 26 år som bor i Stockholms län och utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck (<https://etjanster.stockholm.se/Origo/arbetar-du-med-unga/hur-arbetar-vi>).

Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet, NCK, har regeringens uppdrag att höja kunskapen nationellt om hedersrelaterat våld och förtryck. Detta genomförs genom universitetskurser på grund och avancerade nivåer samt uppdragsutbildning.^[135] Vidare har NCK regeringens uppdrag att ge stöd till våldsutsatta och driver nationella stödtelefoner: Kvinnofridslinjen, Stödlinjen för män, Stödlinjen för icke-binära och personer med transerfarenhet, samt Rätt att välja, en nationell stödtelefon för den som utsätts för kontroll, hot och våld i hederns namn.^[136] NCK driver också Sveriges första specialistmottagning för kvinnor som utsätts för våld – Kvinnofridsmottagningen vid Akademiska sjukhuset i Uppsala.

133. [Förordning \(2021:995\) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor](#) | Sveriges riksdag.

134. Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck: Regionala resurscentra, Tillgänglig:

<https://www.hedersfortryck.se/om-oss/resurscentra/>

135. Nationellt centrum för kvinnofrid. Tillgänglig: <https://www.uu.se/centrum/nck/>

136. Nationellt centrum för kvinnofrid: Rätt att välja, En nationell stödlinje. Tillgänglig: <https://rattattvalja.se/om-oss/>

Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum vid Linköpings universitet samlar och sprider kunskap om våld och övergrepp mot barn till yrkesverksamma som i sitt arbete möter eller tar beslut som rör barn och unga. De har i uppdrag att genomföra kompetenshöjande insatser om hedersrelaterat våld och förtryck för landets barnhusverksamheter.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, har särskilt ansvar för ungdomspolitiken och politiken för det civila samhället. I MUCF:s arbete ingår att fördela statsbidrag på uppdrag av regeringen, som gör det möjligt för organisationer att bedriva verksamhet. MUCF är en av regeringens hbtqi-strategiska myndigheter. Det innebär att myndigheten ska främja ungas lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.^[137] I relation till arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck har MUCF i uppdrag att ta fram och sprida kunskapsunderlag med fokus på hedersrelaterat våld och förtryck och våldsförebyggande arbete riktat till fritidsledare och andra yrkesverksamma som arbetar med ungas fritid. MUCF har även i uppdrag att genomföra informationsinsatser om hedersrelaterat våld och förtryck riktade till yrkesverksamma och andra vuxna som möter nyanlända och unga asylsökande i sitt arbete eller inom ideella engagemang. MUCF ska också genomföra en fördjupad analys av behovet av stödinsatser om hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive utsatthet för så kallade omvändelseförsök mot unga lgbti-personer. Myndigheten ska särskilt beakta dels situationer där den unge blir utsatt för hot eller tvång, dels att barn och unga själva behöver få information om omvändelseförsök och även vilket stöd som finns i sådana situationer.^[138]

I Åtgärdsprogrammet ges skolväsendet en viktig roll, särskilt när det kommer till förebyggande arbete. Förskolans och skolans systematiska arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck ska granskas och stärkas. Skolinspektionen har haft i uppdrag att granska skolornas arbete med att bland annat att förebygga och bemöta intolerans, förtryck och våld, som exempelvis rasism, sexism, homo- och transfobi samt hedersrelaterat våld och förtryck. Andra åtgärder som regeringen genomför inkluderar åtgärder för en förbättrad elevhälsa för bland andra hedersutsatta elever och en utredning om att stärka skolväsendets roll i att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Folkhälsomyndigheten och Statens skolverk har i uppdrag att uppdatera stödmaterial för undervisning inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, är en statlig myndighet som erbjuder kunskap för att alla barn ska få en trygg uppväxt och bra relationer till sina föräldrar. MFoF är kunskapsmyndighet för föräldraskapsstöd, familjerådgivning och socialnämndernas familjerättsliga ärenden.^[139] I MFoF:s uppdrag

137. Myndighet för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Tillgänglig: <https://www.mucf.se/>

138. Arbetsmarknadsdepartement: *Fri och trygg utan våld och förtryck*. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026, A2024/0086

139. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Tillgänglig: <https://mfof.se/>

ingår att identifiera och utveckla arbetssätt och metoder för föräldraskapsstöd som syftar till att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck, samt att ta fram en modell över hur samordningen mellan föräldraskapsstödjande insatser som riktar sig till föräldrar i hederskontext bör utvecklas för att på bästa sätt nå ut till målgruppen. Enligt uppdraget ska MFoF främja utvecklingen av våldsförebyggande arbete genom stöd till föräldrar inriktat på familjer i en hederskontext.^[140] MFoF ska inhämta kunskap från forskning och praktik samt utveckla arbetssätt och metoder inom föräldraskapsstöd som bedöms ha förebyggande effekter avseende hedersrelaterat våld.^[141]

Socialstyrelsen är en kunskapsmyndighet för vård och omsorg. Socialstyrelsen samarbetar med andra myndigheter och erbjuder expertrådgivning för att styra, stödja och utveckla hälso- och sjukvård och socialtjänst. I Socialstyrelsen uppdrag ingår att arbeta med att förbättra stödet till våldsutsatta, till barn som har bevittnat våld samt till brottsoffer och deras närstående, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. De har exempelvis utvecklat webbutbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck utformade för hälso- och sjukvård och för socialtjänst. Socialstyrelsen ger också stöd vid tillämpningen av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer^[142] och övriga regelverk som gäller för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården i arbetet med våld i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck.^[143]

Socialstyrelsen fick 2024 i uppdrag att stärka den systematiska uppföljningen i socialtjänsten av insatser till individer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Myndigheten ska även se över, anpassa och komplettera kunskapsstöd för arbetet mot våld i nära relationer så att de fullt ut kan användas i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Uppdraget inkluderar även stöd till socialtjänsten att vid nätverksplaceringar motverka att barn utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Socialstyrelsen ska inhämta underlag för möjligheterna att ta fram nationell statistik som avser försvunna och bortförda barn i en hederskontext inom socialtjänstens verksamhet. Myndigheten ska även utreda förutsättningarna för att säkerställa att det bedömningsstöd som myndigheten tagit fram för socialtjänstens arbete med barn och unga som misstänks vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck även ska kunna användas för personer över 18 år. Socialstyrelsen ska fortsätta arbetet med att förebygga och bekämpa könsstämpning av flickor och kvinnor. Socialstyrelsen har även i uppdrag att ge stöd till kommuner och regioner i arbetet med att inrätta och organisera familjecentraler. Socialstyrelsen ska särskilt bidra till stöd i områden där utanförskapet är stort. Socialstyrelsen ska genom uppdraget bidra med kunskapsstöd för att förebygga och öka upptäckten av våld samt stödja ett jämställt föräldraskap.

140. Arbetsmarknadsdepartementet: Uppdrag att främja utvecklingen av våldsförebyggande arbete genom stöd till föräldrar inriktat på familjer i en hederskontext, A2021/02053, 2021.

141. Uppdraget slutredovisades 28 mars 2025.

142. Socialstyrelsen: *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer*, HSLF-FS 2022:39.

143. Socialstyrelsen: [*Hedersrelaterat våld och förtryck*](#).

På kommunal nivå har socialtjänsten ansvar för stöd till brottsoffer (13 kap. 1 § i socialtjänstlagen, 2025:400). Personer som är eller har varit utsatta för våld eller förtryck med hedersmotiv lyfts särskilt fram. Om det i kontakten med socialtjänsten framkommer att personen är utsatt för våld har socialnämnden ett ansvar att genomföra riskbedömningar och säkerställa att personen får det stöd och den hjälp som den behöver. I socialnämndens utredning ska den våldsutsattas behov av stöd och hjälp bedömas och lämpliga insatser erbjudas, så som exempelvis skyddat boende, samtalsstöd eller ekonomiskt bistånd. Socialtjänsten har även ett långtgående ansvar att utreda situationen för barn och unga vid misstanke om våld. Om ett barn far illa eller riskerar att fara illa kan socialnämnden bedöma att barnet behöver skyddas genom att placera barnet utanför det egna hemmet. " ^[144] Sedan 1 augusti 2021 inkluderar socialnämndens uppgifter även att verka för att personer som utsätter eller har utsatt närstående för våld eller andra övergrepp ska ändra sitt beteende. Lagändringen innebär ett ökat fokus på våldsutövare, för att de ska upphöra med sitt våldsamma beteende. ^[145] Det betyder att socialtjänsten har ett nytt ansvar – att arbeta återfallsförebyggande.

Sedan 2019 arbetar Migrationsverket på regeringens uppdrag tillsammans med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten för att förebygga och upptäcka våld. I Migrationsverkets uppgifter ingår att informera om vad våld är och hänvisa vidare om det finns ett sådant behov. Migrationsverket anordnar även obligatorisk samhällsintroduktion för asylsökande och utlänningar som har uppehållstillstånd med tillfälligt skydd.

Introduktionen inkluderar information om jämställdhet och hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive förbud mot månggifte, könsstympning och barnäktenskap. Observera att det finns förslag om att utöka samhällsintroduktionen, kanske även beslut.

Kommuner ska se till att nyanlända invandrare erbjuds samhällsorientering enligt lagen (2013:156) om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare. Kursen i samhällsorientering ska omfatta minst 100 timmar och syftar till att underlätta etablering i arbets- och samhällslivet genom att ge grundläggande förståelse för det svenska samhället och en grund för fortsatt kunskapsinhämtande. Samhällsorientering ska ge kunskap om mänskliga rättigheter, grundläggande demokratiska värderingar, enskildas rättigheter och skyldigheter, hur samhället är organiserat och om praktiskt vardagsliv.

Sedan 2018 finns Familjekonfliktsektionen vid Utrikesdepartementets enhet för konsulära och civilrättsliga ärenden. Sektionen handlägger konsulära ärenden gällande familjerelaterat tvång. Den tillkom för att ytterligare stärka det konsulära stödet inom familjekonfliktområdet, med särskilt fokus på barn- och tvångsäktenskap.

144. Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck: [Socialtjänst](#).

145. Socialtjänstlagen 2001:453: prop. 2020/21:163.

Delegation mot segregation, Delmos, inrättades 2017 med uppdraget att bidra till att öka långsiktiga effekter av insatser för att minska och motverka social och ekonomisk segregation på nationell, regional och lokal nivå, att lyfta socialt utsatta områden och bryta segregationsmekanismer strukturellt. Under 2021 fick Delmos i uppdrag att analysera och beskriva den socioekonomiska segregationens konsekvenser avseende bibehållandet av traditioner och sedvänjor som leder till hedersrelaterat våld och förtryck och motverkar jämställdhet, vilket resulterade i en rapport. Uppdraget har dock inte fullgjorts, eftersom Delmos blev nedlagt 2023.

Under 2024 beslutade riksdagen om ett nytt övergripande mål för integrationspolitiken med fem delmål. Det handlar om delmål för ekonomisk, språklig, demokratisk, social och kulturell integration samt ett delmål för utbildning. Genom delmålet för social och kulturell integration förtydligar regeringen att samhällets grundläggande normer och värderingar behöver förankras hos och efterlevas av var och en som lever och bor i Sverige, samt att företeelser som begränsar möjligheter att leva ett fritt, värdigt och självständigt liv ska minska. Eftersom delmålet är svårt att följa upp med registerdata har regeringen beslutat att ge SCB i uppdrag att genomföra en urvalsundersökning i syfte att öka kunskapen om skillnader i behov, värderingar och förutsättningar i den utrikes födda befolkningen jämfört med personer födda i Sverige.

Exempel på frivilligorganisationer

Det finns flera frivilligorganisationer som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige. Terrafem är en ideell riksorganisation som arbetar för kvinnors och flickors rättigheter och riktar sig särskilt till kvinnor med utländsk härkomst. Terrafem ger stöd och juridisk rådgivning till våldsutsatta kvinnor med utländsk härkomst på organisationens tjejhuis, kvinnojour och genomgångslägenheter. Terrafem erbjuder utbildningar till kvinnor som vill arbeta ideellt i jourverksamheten samt i Terrafems opinions- och förebyggande arbete. Glöm Aldrig Pela och Fadime, GAPF, är en ideell förening som arbetar för att ge stöd till våldsutsatta genom stödjour och andra stödinsatser. Organisationen bedriver även utbildningsverksamhet och arbetar med opinionsbildning. Shanazi hjältar är en ideell organisation som erbjuder utbildningsinsatser för att förebygga och skapa ökad förståelse i samhället kring hedersrelaterat våld och förtryck. De erbjuder utbildningar till personal bland annat inom vården, socialtjänsten, rättsväsendet, polisen, politiker, ideella organisationer samt för elever och personal inom skolan.

Identifierade utmaningar

I Sverige får frågor kring arbetet och insatser mot bortförande av barn och ofrivilliga vistelser utomlands mycket uppmärksamhet och ingår i flera av utvecklingsområdena i åtgärdsprogrammet för 2024–2026. Vid situationer av bortförande och ofrivilliga vistelser utomlands är det utrikesdepartementet och utvalda ambassader som arbetar särskilt med det. Nationellt Centrum mot

Hedersrelaterat våld och förtryck, NCH, på Länsstyrelsen i Östergötland ger också stöd till yrkesverksamma, men ansvaret för det operativa arbetet ligger främst på enskilda kommuner.

Även Socialstyrelsen och Barnafrid har i uppdrag att sprida information om det nya utvidgade utreseförbudet. Erfarenheter bland olika kommuner skiljer sig dock åt. Ärenden brukar vara komplexa och resurskrävande och det kan därför vara utmanande att hantera sådana ärenden för en del kommuner.

Ett annat problemområde som benämns i samband med hedersrelaterat våld och förtryck är segregation. Både i nationella strategin och åtgärdsprogrammet från 2021–2023 benämns segregation som en av faktorerna som kan leda till förstärkning av hedersnormer. Tidigare forskning har också identifierat segregation som en viktig riskfaktor.^[146] I åtgärdsprogrammet 2024–2026 används inte termen "segregation". Istället infördes termen "utanförskap" för att benämna detta politikområde. I åtgärdsprogrammet benämns utanförskap två gånger i samband med åtgärd för inrättande och vidareutveckling av familjecentraler.

Slutsatser och kommentarer

Trots att förståelsen och användningen av begreppet "hedersrelaterat våld och förtryck" kan skilja sig åt, är begreppet väletablerat och används i såväl nationella styrdokument som av de centrala aktörerna. I de centrala styrdokumenten benämns hedersrelaterat våld och förtryck som en form av mäns våld mot kvinnor, men där även kvinnor kan vara de som utsätts för våld och kontroll och män och LGBTI-personer kan vara våldsutsatta.

I styrdokumenten används också sådana begrepp som "hedersnormer", "heders-tänkande" och "hederskontexter". Dessa begrepp används utan att de definieras och själva användningen är väldigt bred, vilket ger intrycket att förståelserna av begreppen är underförstådda. Det är diskutabelt vad dessa begrepp står för och om de underförstått associeras med personer med utländsk bakgrund. Det öppnar upp för olika tolkningar och som konsekvens av det ökar risken för godtyckliga bedömningar.

Utvecklingen och genomförandet av separata åtgärder och insatser som riktar sig specifikt mot hedersrelaterat våld och förtryck tyder på att den formen av våld förstås som annorlunda från andra former av genusbaserat våld. Hedersrelaterat våld och förtryck nämns som en del av det integrationspolitiska delmålet om social och kulturell integration och kan därför tolkas som både ett jämställdhets- och integrationsproblem. Flera åtgärder handlar om samhällsintroduktion med fokus på jämställdhet och mänskliga rättigheter, och stöd till föräldrar som erbjuder ett alternativ till repressiv uppfostran.

146. Delegation mot segregation: *Socioekonomisk segregation och hedersrelaterat våld och förtryck*. Återrapportering av regeringsuppdrag: DELMOS 2021/437, 2022.

Avslutningsvis karakteriseras arbetet mot hedersrelaterat våld i Sverige liksom i andra länder av hög föränderlighet. Flera åtgärder i åtgärdsprogrammets för 2024–2026 har genomförts inom flera olika områden, såsom rättsväsende, skolväsende och socialtjänst. I samband med att ett nytt jämställdhetspolitiskt delmål för att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck införs kommer organiseringen av arbetet att förändras. Jämställdhetsmyndigheten har redan flera regeringsuppdrag kopplade till hedersrelaterat våld och förtryck och myndighetens roll kommer att förstärkas ytterligare.

Självstyrande områden: Färöarna, Grönland och Åland

Färöarna

Hedersrelaterat våld och förtryck har inte identifierats som ett särskilt politikområde på Färöarna. *Nationell handlingsplan för våld i nära relationer 2023–2028* är ett resultat av ett omfattande arbete som genomfördes under 2022–2023, vars syfte var att beskriva hur arbetet mot våld är organiserat och identifiera kunskapsbehov om våld. Det utfördes genom att kartlägga och prata med myndigheter, föreningar och andra offentliga och privata aktörer inom våldsområdet.

Handlingsplanen fokuserar på fem huvudområden: förebyggande arbete, stöd till våldsutsatta, insatser riktade till yrkesverksamma, insatser för att underlätta tillgång till hjälp i samband med våldsutsatthet och insatser för att främja vetenskaplig forskning inom våldsområde.

Grönland

Det finns inga särskilda styrdokument, strategier eller regleringsbrev inom området hedersrelaterat våld och förtryck på Grönland. Det förs inte heller någon statistik gällande fall av hedersrelaterat våld. I likhet med Åland och Färöarna finns en nationell handlingsplan mot våld i nära relationer: *Handlingsplan mod vold i nære relationer 2023–2027*, men precis som på Färöarna saknas specifik reglering kring hedersrelaterat våld och förtryck.

Åland

På Åland är arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck en del av det bredare arbetet mot mäns våld mot kvinnor och arbete för jämställdhet. I *Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020–2030* presenteras en definition av hedersrelaterat våld och förtryck med referens till Sveriges Kommuner och Regioners rapport "Våldsförebyggande arbete med män. En kunskapsöversikt" (2011). Hedersrelaterat våld och förtryck förstås ha sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa, samt att kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central och starkt knuten till kollektivet. I stället för hedersnormer och

hederskontexter används begreppet "hederstänkande" som beskriver föreställningar om betydelsen av till exempel oskuld och kyskhets, sexualitet, könsidentitet och könsuttryck.

Begreppet "våld i nära relationer" används genomgående i strategin som ett samlingsbegrepp som omfattar både våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Dessutom införs begreppet "särskild sårbarhet" för att belysa olika sårbarhetsfaktorer. Begreppet "särskild sårbarhet" används också för att belysa att vissa omständigheter kan påverka enskilda individers sårbarhet. Bland dessa omständigheter förekommer till exempel etnisk bakgrund, funktionsnedsättning, ålder, sexualitet, könsidentitet och närståendes normer kring självbestämmande över sexualitet och familjebildning (det som brukar kalla "hedersnormer").

Arbetet mot mäns våld mot kvinnor är en av landskapsregeringens strategiska inriktningar i jämställdhetsarbetet. *Strategin för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020–2030* ingår i arbetet i Agenda för jämställdhet, som ska följas upp årligen. Strategin ska förverkligas genom årliga åtgärdsprogram, som ska följas upp och utvärderas.^[147] I *Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020–2030* presenteras fyra övergripande områden:

- Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld i nära relationer.
- Förbättrad upptäckt av våld samt starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn.
- Effektivare brottsbekämpning mot våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor.
- Förbättrad kunskap och metodutveckling inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, särskilt avseende våldsprevention med ett särskilt fokus på kopplingen mellan maskulinitet och våld.

Strategin omfattar alla yttringar av fysiskt, psykiskt och sexuellt våld samt hot om våld riktat mot kvinnor, barn och män i nära relationer, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och handel med människor för sexuella ändamål.

Det förebyggande arbetet ska ske på tre nivåer: (1) tidigt våldsförebyggande, (2) selektivt våldsförebyggande samt (3) indikativt våldsförebyggande. I strategin läggs fokus på tidigt våldsförebyggande och selektivt förebyggande arbete. Vidare består det förebyggande arbetet av flera olika delar. I grunden handlar det om att utmana och förändra föreställningar kring makt och maskulinitet som rättfärdigar våld och normer som inskränker kvinnors och flickors självbestämmande. Bland

147. <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/guidedocument/strategi-gallande-nolltolerans-mot-vald-i-nara-relationer-2019-2030-med-ordlista.pdf>

åtgärderna föreslås exempelvis kunskapshöjande arbete om normer och värderingar kring makt och våld, kopplat till maskulinitet och övriga maktstrukturer samt ur ett intersektionellt perspektiv. Förutom normförändring ska även förutsättningar för tidig upptäckt av personer som är våldsutsatta och av våldsutövare skapas.

Upptäckt av våld, skydd och stöd ingår i område två, selektivt våldsförebyggande. Att ställa frågan om våld är en viktig del i detta arbete. Det kräver i sin tur tillräcklig kunskap bland yrkesverksamma om hur och när frågan kan ställas och hur man ska gå vidare. De föreslagna åtgärderna inkluderar uppmärksammande och synliggörande av våldet i nära relationer och består av:

- ett kompetensbaserat arbetssätt för att säkerställa vårdnad, boende och umgänge,
- ett stärkt skydd och stöd för barn som har bevittnat våld eller varit utsatta för våld,
- kompetenshöjande insatser för yrkesverksamma, samt
- utveckling av metoder för att upptäcka och hjälpa personer som lever med begränsat livsutrymme i en hedersrelaterad kontext.

Det påpekas att kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck ska prioriteras i verksamheter som möter barn och ungdomar.

Det tredje området handlar om kunskap och metodutveckling, särskild inom våldsprevention, och är kopplat till de tre nivåer som introducerades inledningsvis: universell prevention (Insatser riktade till alla), selektiv prevention (insatser riktade till riskgrupper) samt indikerad prevention (insatser riktade till redan drabbade). Våldspreventiva insatser verkar överlappa med det förebyggande arbetet, där en normmedveten och genusförändrande ansats är central, det vill säga med syfte att förändra föreställningar om kön och maskulinitet.

När det gäller det mer operativa arbetet på Åland bör det noteras att varken socialvårdslag eller hälso- och sjukvårdslag särskiljer mellan olika typer av våld. Med andra ord ingår arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i arbetet mot våld i nära relationer. Ålands polis uppmärksammar däremot hedersrelaterat våld som något som i synnerhet förekommer bland migranter. Hedersrelaterat våld beskrivs på följande sätt: *”Det är en form av våld, som är en följd av att någon bryter gemenskapsnormer eller enskilda individers regler. I sådana fall är syftet med våldet att rengöra och återställa den fläckade hedern.”*^[148]

På Åland är inte hedersrelaterat våld ett separat brott, utan kan vara en fråga om olaga hot, tvång, ärekränkning, misshandel, förföljelse, människohandel eller sexualbrott. Grov misshandel kan även inkludera kvinnlig könsstympning. Polisen

148. Ålands Polismyndighet: Hedersrelaterat våld. Tillgänglig: <https://polisen.ax/brott/brottstyper/valdsbrott/hedersrelaterat-vald>

poängterar att det är svårt att föra statistik och få en helhetsbild av omfattningen av hedersrelaterat våld. För att få en bättre bild av situationen införde polisen en klassificeringskod som gör det lättare att föra statistik. Polisen får kännedom om hedersrelaterat våld i och med förebyggande arbete, men även genom rapportering från aktörer, såsom skolor, social- och hälsomyndigheter och medborgarorganisationer. Våldet kan även avslöjas i samband med brottsutredning eller genom rapportering från offrens vänner.

Enligt Polisen har hedersrelaterat våld ökat i Finland. De skriver följande:

Under de senaste åren har hedersrelaterat våld blivit vanligare i Finland. Även finländska kvinnor har blivit utsatta för våld då de haft relationer med män med utländsk bakgrund. Unga personer med invandrarbakgrund som har vuxit upp i Finland kan bli utsatta för våld då de lever under press från två olika kulturer.

Att våldet identifieras som hedersrelaterat är viktigt utifrån polisens uppdrag. Vid exempelvis hemutryckningar krävs att polisen är noggrann, har förmåga att lyssna och en god förståelse för situationen, så att polisen kan identifiera och ingripa mot våldet. I en utredning måste polisen eventuellt ta hänsyn till andra personer som är involverade, såsom anstiftare eller medhjälpare som är inblandade i brottet.

Problemframställning: politikområden och lösningar

Problemen kring hedersrelaterat våld och förtryck framställs på olika sätt och själva framställningen kan förstås genom (1) identifiering av vilka politikområden problemet tillhör, och (2) analys av de föreslagna lösningarna. I det här avsnittet kommer dessa två sätt att tolka problemframställningen presenteras och därefter relateras till varandra. För att få en förståelse är det även viktigt att ta hänsyn till hur arbetet mot hedersrelaterat våld är organiserat på de olika nivåerna, strategisk respektive operativ nivå, och om de stämmer överens med varandra. Rambølls kartläggning från 2020 visade att på strategisk nivå tillhör arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck olika politikområden, antingen våld mot kvinnor, våld i nära relation eller integration.^[149] Den jämförande analys som presenteras i denna kartläggning bekräftar den här uppdelningen, även om vissa länder, som exempelvis Norge, har organiserat arbetet genom tvärspektoriellt samarbete mellan flera olika departement.

Sedan den nordiska kartläggningen 2020 har ytterligare ett område tillkommit; barnuppföstran och våld mot barn. Å ena sidan ingår våld mot barn i begreppet våld i nära relationer, men å andra sidan tenderar våld i nära relationer förstås och

149. Rambøll Management Consulting: *Strategier og initiativ til forebyggelse af negative social control og æresrelateret vold i de nordiske lande*, Kortlægning. København, 2020.

tolkas som våld mellan partners. Detta riskerar att osynliggöra barn som våldsutsatta. Utifrån tillhörigheten till olika politikområden och hur hedersrelaterat våld behandlas i de analyserade styrdokument, framställs problemet kring hedersrelaterat våld som antingen ett integrationsproblem, ett uppfostringsproblem eller ett jämställdhetsproblem.

Politikområden

Hedersrelaterat våld som integrationsproblem

I Danmark och Norge ingår arbetet mot hedersrelaterat våld på strategisk nivå i det integrationspolitiska området. I Norge har Integration och mångfalds-direktoratet, IMDi, och i Danmark. Myndigheten för internationell rekrytering och integration, SIRI, huvudansvaret. Även i Finland förknippas hedersrelaterat våld med invandrargruppen och enligt regeringsprogrammet ingår hedersrelaterat våld i Finlands invandrings- och integrationspolitik. Enligt programmet kräver integration att nyanlända lär sig språk och blir sysselsatta, men även att de ska lära sig att följa samhällets regler.^[150]

Jaana Vuori, professor i genusstudier vid Östra Finlands universitet i Joensuu, har analyserat utbildningsmaterial som används i Finland för att sprida kunskap om det finska samhället till nyanlända. I sin studie visar Vuori hur sådant utbildningsmaterial utgår från en generaliserad föreställning om migranter och migrantfamiljer som också återspeglar synen på jämställdhet i Finland. I materialet antas att migrantfamiljer inte behandlar sina barn som individer med rättigheter, att barn utsätts för våld och att pojkar och flickor behandlas olika. Vuori skriver: *"the implicit notion in my data is that migrants have gender equality problems."*^[151] Samtidigt presenteras jämställdhet i Finland som en uppnådd verklighet genom sådana formuleringar som att män och kvinnor är jämställda i Finland.^[152] Vuoris analys visar att integrationsarbete och mer specifikt så kallad samhällsintroduktion bygger på en idé om att det finns signifikanta skillnader i synen på jämställdhet, sexualitet och barnuppfostran i Finland kontra i andra samhällen som migranter kommer ifrån. Därför anses utbildning i dessa frågor vara viktig för att förebygga våld mot kvinnor och barn. Som redan nämnts så är antaganden om migranter och deras syn på jämställdhet och barnuppfostran problematiska, eftersom de bygger på generaliserande och stereotypa bilder av migranter. Det är även problematiskt av ett annat skäl – det förstärker självbilden av Finland som ett jämställt samhälle, där våld mot kvinnor och barn inte hör hemma.

150. Statsrådet: *Ett starkt och engagerat Finland*. Regeringsprogram för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023, 2023:59, 218–219.

151. Vuori, Jaana: *Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality*, i Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S., & Mulinari, D. (eds.). *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in the nordic region*. Taylor & Francis Group, 2009: 218.

152. Vuori, Jaana: *Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality*, i Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S., & Mulinari, D. (eds.). *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in the nordic region*. Taylor & Francis Group, 2009: 208.

Samma problem har uppmärksammats i relation till andra nordiska länder. Linnéa Bruno, docent i barn- och ungdomsvetenskap vid Stockholms universitet har analyserat den svenska självbilden i relation till frågan om barn som upplever våld och hur socialtjänsten hanterar frågor relaterade till fall när kvinnor med barn lämnar sina våldsamma partners. Hon menar att självbilden av Sverige som ett jämställt land är missvisande om uppmärksamheten flyttas från ekonomisk jämställdhet till andra parametrar, som exempelvis hantering av våld, både interpersonellt och strukturellt. I hennes undersökning träder en tydlig bild fram av hur våldsutsattas och våldsutövaras identiteter spelar roll för hur yrkesverksamma bedömer situationer där våld förekommer, och att det finns en tendens till kulturalisering av våldet, det vill säga att våld i vissa fall förstås som kulturellt betingat men inte i andra, beroende på gärningspersonens etnicitet, hudfärg, religion och liknande faktorer.^[153]

Hedersrelaterat våld som jämställdhetsproblem

I Sverige bedrivs arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck inom ramen för jämställdhetspolitiken och utgör en del av det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet: "Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet." I enlighet med den nationella strategin omfattas hedersrelaterat våld och förtryck av paraplybegreppet mäns våld mot kvinnor. Arbetet samordnas av Jämställdhetsenheten vid Arbetsmarknadsdepartementet.^[154]

I Islands handlingsplan mot våld behandlas hedersrelaterat våld som en form av våld tillsammans med andra former av våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Islands handlingsplan för integration belyser dock våld som migranter kan vara särskilt utsatta för, utan att specifikt nämna hedersrelaterat våld. Åtgärderna är således riktade mot alla former av våld, vilket ger uttryck för en helhetssyn.

Förhållandet mellan hedersrelaterat våld och mäns våld mot kvinnor är en omdebatterad fråga och debatten tenderar att förenklas genom att hänvisa till det faktum att även kvinnor utövar våld och män blir utsatta för hedersrelaterat våld. Samma argument används även i relation till andra grupper som är våldsutsatta, nämligen LGBTI-personer.

För att alla våldsutsatta oavsett sexualitet eller könsidentitet ska känna igen sig i beskrivningar av våldet och bli mer benägna att söka stöd och hjälp, förespråkas det i nordiska styrdokument generellt ett mer könsneutralt språk. Å ena sidan kan könsneutralt språk bidra till ett mer inkluderande förhållningssätt, å andra sidan riskerar könsneutralitet att osynliggöra de patriarkala strukturer som ligger bakom våldet, med andra ord våldets könade karaktär och en förståelse av våldet som det

153. Bruno, Linnéa: National self-image as an obstacle to ensuring children's rights in the context of domestic violence and family law: the case of Sweden, *Journal of Social Welfare and Family Law*, Vol. 40, No. 4, 431, 436.

154. Regeringen: Mål för jämställdhet, 2016. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/mal-for-jamstalldhet/>

yttersta uttrycket för patriarkatet och ett sätt att upprätthålla patriarkala strukturer. GREVIO har uppmärksammat detta problem i sina granskningar.

Utan ambitionen att lösa denna debatt, men samtidigt behålla fokus på just hedersrelaterat våld och förtryck kan det vara lämpligt att återvända till Aisha Gills argumentation kring förståelsen av hedersrelaterat våld som genusbaserat våld. Genusbaserat våld kan betraktas som könsneutralt, eftersom varken våldsutsatta eller våldsförövare identifieras. Samtidigt ligger just genus och genusnormer i fokus för förståelsen av våldets orsaker och konsekvenser. Gill poängterar att hedersrelaterat våld är en komplex och mångfacetterad fråga, men att det bör betraktas som en form av genusbaserat våld eller våld mot kvinnor (VAW) och inte som distinkt från andra former av genusbaserat våld. Genom att se hedersrelaterat våld som en manifestation av det bredare problemet kring våld mot kvinnor kan hedersrelaterat våld förstås som ett brott mot mänskliga rättigheter.^[155]

I sin analys av samhällsintroduktionen för nyanlända i Finland lyfter Vuori att våld mot kvinnor med migrantbakgrund behandlas i ramar av jämställdhetsperspektiv, vilket även bör belysa andra former av våld. Hon skriver:

Why does the frame of gender equality not allow us to talk about the oppression of women's rights, inequality, or discrimination in Finland with regard to Finnish women, in the context of migrant women's lives, or globally?^[156]

Det finns tydliga tendenser till att det strukturella perspektivet om jämställdhet, eller avsaknaden av sådant, osynliggörs när våldet individualiseras och framställs som individuell angelägenhet och könsneutralt.^[157]

Det är även viktigt att förtydliga att förståelsen av genusbaserat våld inte bör reduceras endast till individuella könsskillnader och könsidentiteter av våldsutövare och våldsutsatta. Att våldet är genusbaserat innebär att våldet är präglad av könsskillnader men även av hur sociala relationer styrs av genusnormer, inklusive sociala förväntningar om manlighet och kvinnlighet. Utöver det relationella, bör även ett strukturellt perspektiv anläggas som innebär att genus är en social struktur som påverkar sociala institutioner, identiteter, attityder och relationer. Genus är därmed ett system som placerar män, kvinnor och LGBTI-personer i olika ojämlika relationer. Den strukturella karaktären innebär att genus fungerar som en social kraft, oberoende av individers önskemål och preferenser.^[158] Därför innebär inte det faktumet att även kvinnor är involverade i våldsutövning och att män kan utsättas

155. Gill, Aisha: *Honor-based violence as gendered violence*, in Idriss, M. M., Abbas, T., & Abbinnett, D. R. (eds.). (2010). *Honour, violence, women and islam*. Taylor & Francis Group, 227.

156. Vuori, Jaana: *Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality*, 214.

157. Se GREVIO:s granskningar och kritik om könsneutralitet i nordiska länder i avsnitt två, Kartläggningen.

158. Anderson, Kristin L.: Theorizing Gender in Intimate Partner Violence Research, *Sex roles*, 2005, Vol.52, No. 11–12, 853–865.

för hedersrelaterat våld per automatik att våldet inte är genusbaserat. En sådan förståelse utesluter inte behovet av speciellt anpassade stödinsatser på grund av våldets olika uttryck, riskfaktorer och den transnationella dimensionen.

Hedersrelaterat våld som uppfostringsproblem

Det noterades tidigare att flera åtgärder och insatser har en yngre målgrupp, riktade till barn och unga. Det bekräftas även av de olika styrdokument som har studerats. Finlands åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn "En barndom utan våld" presenterar ett rättighetsperspektiv där hedersrelaterat våld ses som en kränkning av barns fysiska integritet eller självbestämmanderätt. Ett annat exempel är Sveriges åtgärdsprogram som föreslår flera åtgärder med inriktning på barn och unga samt stöd till föräldrar, inklusive utbildning till föräldrar med migrantbakgrund i hur de ska uppfostra sina barn som "*ett alternativ till repressiv uppfostran*." I Norge finns minoritetsrådgivare som är en särskild insats för barn och unga–.

En framställning av problemet som en fråga om uppfostran bör även kopplas till tidigare diskussion om begreppet negativ social kontroll, som presenteras som en av våldets mekanismer. Gränserna för kontroll och synen på uppfostran präglas av synen på uppfostran i respektive land. Även i relation till frågan om uppfostran och synen på barn framförs en självbild hos nordiska länder som karaktäriseras av stark respekt för individens friheter och rättigheter. Undervisning kring barnrättigheter brukar inkluderas i läroplaner på förskolor och skolor.

Vilka konsekvenser har en sådan självbild för synen på social kontroll? Hanna Cinthio, doktor i socialt arbete, lyfter i sin avhandling fram att social kontroll har blivit ett mycket användbart begrepp för att studera mellanmänniska relationer, och därför har det också kritiserats för att ha blivit alltför omfattande och luddigt.^[159] Cinthio definierar social kontroll som en medveten regleringsmekanism för att komma till rätta med handlingar som hotar den sociala ordningen. Social kontroll kan utövas med preventivt syfte, men kan även utgöra en form av straff.^[160]

Det intressanta med Cinthios resonemang om social kontroll är att hon lyfter fram olika former och nivåer av social kontroll. Hon belyser även bland annat statens kontroll över individer och grupper genom kriminalisering av vissa beteenden. Det bredare perspektivet när det gäller social kontroll visar på att kontroll också har en viktig social funktion. I diskursen om hedersrelaterat våld och förtryck uppmärksammas familjens eller gruppens kontroll över en individ. Frågan om hur mycket kontroll staten ska utöva gentemot individer och familjer diskuteras mer sällan i detta sammanhang. Inramningen genom begreppet hedersrelaterat våld och förtryck signalerar allvaret och risken för den absolut grävsta formen av våld,

159. Cinthio, Hanna: *Rörelser i gränslandet. Om komplexa hedersnormer och samhällliga markeringar*, Malmö universitet, 2023: 134.

160. Cinthio, Hanna: *Rörelser i gränslandet. Om komplexa hedersnormer och samhällliga markeringar*, Malmö universitet, 2023: 135.

men i praktiken blir även andra former av kontroll (som angränsar till uppfostran) inkluderade i begreppet. Det väcker frågan om hur mycket stater ska lägga sig i barnuppfostran, och att graden av accepterad kontroll varierar i relation till olika grupper.

Lösningar

Medan det tidigare avsnittet behandlade de lösningar som skulle vara tänkbara utifrån vilket politiskt område arbetet mot hedersrelaterat våld tillhör, kommer det här avsnittet fokusera på de centrala lösningar som presenteras i de analyserade styrdokumenterna. För analysens skull har centrala inriktningar som är gemensamma för de olika länderna valts ut. Dessa lösningar befinner sig också på mer praktiska nivå än det ovan presenterade resonemanget.

Utbildning och kunskapsutveckling

Flera föreslagna åtgärder handlar om utbildning samt kunskaps- och metodutveckling. Det handlar främst om yrkesverksammas kunskap, men även kunskap bland nyanlända och migranter. Norges handlingsplan *Frihet från negativ social kontroll och hedersrelaterat våld* syftar till exempel till att "förhindra och bekämpa hedersrelaterat våld genom utbildning." Planen inkluderar åtgärder för att öka kompetensen bland yrkesverksamma samt utbildningsinsatser för nyanlända. Utbildningsinsatserna kan direkt kopplas till inramningen av hedersrelaterat våld som ett integrationsproblem. Inom integrationsområdet gäller strategin *Integrering gjennom kunnskap*.

I Sveriges nationella strategi beskrivs utbildning som en viktig del av det förebyggande arbetet. Inom sex- och samlevnadsundervisning ska de grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter som det svenska samhället vilar på förmedlas, inklusive frågor som rör sexualitet, könsroller och jämställdhet. Skolväsendets roll betonas. I det senaste åtgärdsprogrammet föreslår regeringen att skolväsendets roll ska förstärkas. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har också ansvar att ge föräldraskapsstöd och familjerådgivning till familjer i hederskontexter.

Lag och ordning

Ett annat tydligt tema är den rättsliga hanteringen av hedersrelaterat våld genom kriminalisering. I Sverige har lagstiftningen skärpts, först genom införandet av hedersmotivet som försvårande omständighet och sedan införandet av det särskilda hedersbrottet. Förutom hedersbrottet har även andra handlingar kriminaliserats, såsom tvångsäktenskap och kvinnlig könsstympning. Andra länder betonar vikten av skärpt lagstiftning och uttrycker en avsikt att kriminalisera hedersbrott.

Risk- och säkerhetsbedömningar

Den transnationella karaktären och inblandningen av flera förövare i hedersrelaterade brott ställer högre krav på riskbedömningar och säkerhetsåtgärder. Därför berör flera åtgärder just dessa frågor. Det gäller främst åtgärder kring samverkan, rådgivning och stöd på operativ nivå. Åtgärder kring rutiner och riktlinjer för hur myndigheter, skolor, hälso- och sjukvård, rättsväsende ska hantera fall av hedersrelaterat våld är också exempel på det ökade fokuset på just risk- och säkerhetsbedömningar. I Danmark syns denna trend som tydligast där reseteam, säkerhetskonsulter samt koordinationsenhet mot uppfostringsresor och ofrivilliga utlandsvistelser har funnits i flera år. I Sverige har arbetet mot skadliga utlandsvistelser i hederskontexter också intensifierats. Det har tagits fram ett förslag om ett inrapporteringsystem för att föra statistik över försvunna och bortförda barn, samt ett regelverk kring utreseförbud och medborgarskap.

Avslutningsvis

I de nordiska länderna ser vi en kombination av olika förståelser av problemet med hedersrelaterat våld och förtryck samt olika lösningar. Den generella bilden av de huvudtrender som framträder i policydokument visar dock en diskrepans mellan å ena sidan det sätt som problemet är framställt och å andra sidan de lösningar som föreslås. De i grunden sociala problemen, som avsaknad av jämställdhet, bristande integration eller en problematisk syn på uppfostran, är tänkta att lösas genom utbildning, kriminalisering och säkerhetsåtgärder. De föreslagna lösningarna är inte fel i sig och har viktiga syften och funktioner, men de riskerar att vara otillräckliga.

De rättsliga åtgärderna samt risk- och säkerhetsbedömningarna fokuserar på extrema fall av våld och risk för att bli bortförd utomlands mot sin vilja, att utsättas för uppfostringsresor, tvångsäktenskap eller könsstympning. Den transnationella karaktären av våldet ställer högre krav på samverkan mellan flera olika myndigheter inom och utom landet, och det rör sig främst om åtgärder på den operativa nivån. Riskbedömningar och säkerhetsåtgärder är nödvändiga och bör inte underskattas. Samtidigt är det ett reaktivt arbete i samband med allvarliga kränkningar, som inte syftar till att adressera problemets grundorsaker. Ett ökat fokus på det reaktiva arbetet bör granskas och bedömas i relation till prioriteringar av befintliga behov och vilken fördelning av resurser som görs mellan förebyggande och operativt arbete. Om en sådan bedömning inte görs finns risken att alla resurser och åtgärder har kortsiktiga effekter och inte tar itu med problemet på ett hållbart sätt.

En annan effekt av att fokus på risk- och säkerhetsåtgärder har ökat är att våldet individualiseras, det vill säga förståelsen av våld som enstaka händelser. Tidigare kunskap kring genusbaserat våld och mäns våld mot kvinnor visar att en individualisering av våldet är ett sätt att avpolitisera problemet. Det presenteras i

stället som en privat angelägenhet som inte kräver större politiska satsningar eller reformer. När våldet individualiseras och avpolitiserats osynliggörs dess strukturella orsaker – de patriarkala maktförhållanden som upprätthåller ojämlikhet mellan könen. Detta står i kontrast till framställningar som betonar att hedersnormer handlar om just kvinnors underordning, heteronormativitet och homofobi. Samma effekt, det vill säga individualisering, kan observeras i samband med kriminalisering, när de rättsliga åtgärderna anses vara de mest centrala och verkningsfulla. Lagen och särskilt straffrätten har en viktig funktion – att markera och förmedla att vissa beteenden och handlingar inte är accepterade i samhället och att staten därför har legitim makt att använda tvingande åtgärder som ett straff. De nordiska länderna har historiskt sett beskrivits som exceptionella i sin syn på straffrätten och det straffrättsliga systemet, där rehabilitering länge betraktades som det yttersta målet. Under senare år har det skett flera förändringar som i forskningen har beskrivits som "the punitive turn", det vill säga en vändning mot bestraffning som det yttersta målet snarare än rehabilitering.^[161] Denna förändring har bland annat resulterat i en ökad kriminalisering. Kriminalisering bidrar till individualiseringen av våldet, där enskilda individer som begår våldsamma gärningar är i fokus. Återigen, såväl som i relation till risk- och säkerhetsbedömningar, är den rättsliga regleringen nödvändig. Men även den och de resurser som krävs bör sättas i relation till det förebyggande arbetet.

Kriminalisering av hedersrelaterat våld väcker också viktiga frågor kring rätts-säkerheten. Det finns risk att sådan lagstiftning inte lever upp till kravet på lagens generalitet eftersom den syftar till att omfatta vissa grupper. I praktiken är det etniska minoriteter som omfattas, som exempelvis de kurdiska, somaliska eller romska minoriteterna. När kriminaliseringen av hedersrelaterat våld infördes i Sverige möttes det av kritik av flera aktörer. Behov finns också av att närmare studera existerande praxis, det vill säga hur rätten har resonerat kring motiv och värderat bevisningen.

Om kriminalisering, risk- och säkerhetsåtgärder ingår i det reaktiva arbete som sätts i gång efter att våldet skett, så är utbildningsåtgärder centrala för det förebyggande arbetet. Det förebyggande arbetet består av kompetenshöjande insatser för yrkesverksamma och utbildningsinsatser för nyanlända och etniska minoriteter genom samhällsintroduktion, utbildning inom sex- och samlevnad och föräldraskapsstöd. Den tidigare forskningen inom området har lyft behov av att ta hänsyn till flera olika områden, inklusive boendesituation, sysselsättning och ekonomiska förutsättningar. Beroendeförhållande och inneslutning har pekats ut som viktiga faktorer bakom utveckling och upprätthållande av konservativa och patriarkala normer (det som beskrivs som hedersnormer).

161. Tham Henrik: *Kriminalpolitik: brott och straff i Sverige sedan 1965*, Nordstedts juridik, Stockholm 2022.

Kritisk policyanalys

Denna kartläggning har tagit avstamp i en kritisk policyanalys, utvecklad av Carol Bacchi som är professor i statsvetenskap. Den centrala idén bakom metoden är att utmana den traditionella förståelsen att policydokument är en reaktion på de problem som behöver åtgärdas. Hon menar i stället att policy inte främst är en reaktion, utan ett sätt att konstruera själva problemet. Bacchi skriver:

Metoden innebär att man börjar med en policy eller ett policyförslag, säkerställer förståelse för dess kontext och "arbetar sig bakåt" för att se hur "problemet" representeras – vilken betydelse det ges eller hur det diskursivt konstitueras – inom policyn eller förslaget.^[162]

Representation eller framställning av ett problem bär med sig vissa explicita eller implicita antaganden och den kritiska analysen handlar således om att identifiera dessa antagande och kritiskt granska dem. Varför behöver vi göra det? Enligt Bacchi får framställningen av problemet flera olika konsekvenser, inklusive diskursiva effekter, det vill säga vilka röster som ses som legitima eller inte, och de får materiella konsekvenser för människors livsvillkor. Framställning av ett socialt problem kan antingen upprätthålla eller utmana existerande hierarkiska maktrelationer.

Syftet med analysen är att anlägga ett maktperspektiv på problemframställningar. Maktperspektivet inbegriper analys av vilka som har handlingsutrymme, tolkningsföreträde och vem som äger och kontrollerar resurserna. Det är viktigt att notera att utgångspunkten för WPR-metoden inte handlar om att det finns en avsiktlig eller strategisk inramning av ett visst problem. Metoden utgår från premissen att eftersom alla policydokument lägger fram förändringsförslag, innehåller de till sin natur implicita representationer av problem.^[163]

Med hänsyn till kontext och fokus i föreliggande kartläggning har Bacchis frågebatteri anpassats och tre frågor har formulerats:

- Hur framställs problemet kring hedersrelaterat våld och förtryck i styrdokument?
- Vilka antaganden ligger bakom denna framställning?
- Vilka områden lämnas utanför problemframställningen?

162. Bacchi, Carol: *Analysing Policy: What's the Problem Represented to be?*, Pearson, Midland 2009, 114.

163. Bacchi, Carol: *Analysing Policy: What's the Problem Represented to be?*, Pearson, Midland 2009, 116.

Utifrån dessa tre frågor undersöks hur hedersrelaterat våld förstås på policynivå och vilka begrepp som används för att beteckna samma eller likartade fenomen. I det här avsnittet presenteras de olika begrepp som används samt vilka förståelser de ger uttryck för och hur de förhåller sig till varandra.

Begreppsanvändning

Begreppet "hedersrelaterat våld" är vedertaget i alla undersökta länder och i de självstyrande områdena. Eftersom alla länder har ratificerat Istanbulkonventionen, är det av betydelse att knyta an till hur hedersrelaterat våld används i själva konventionen. I ingressen benämns "tvångsäktenskap, hedersrelaterade brott och könsstympning" som allvarliga former av våld. Enligt artikel 12 ska parterna till konventionen *"säkerställa att kultur, sedvänja, religion, tradition eller så kallad heder inte ska kunna betraktas som ett rättfärdigande av någon våldshandling"*.^[164] Artikel 42 utvecklar det vidare genom att hävda att rättfärdigande av brott med hänvisning till så kallad heder är oacceptabelt. Enligt artikeln ska parterna vidta nödvändig lagstiftning eller andra åtgärder för att säkerställa att sådant rättfärdigande inte betraktas som legitimt i eventuella straffrättsliga förfaranden.^[165] För att summera de normer som finns i Istanbulkonventionen, benämns ordet "heder" eller "så kallad heder" som ett motiv eller rättfärdigandestrategi för våld tillsammans med kultur, sedvänja, religion och tradition. Användandet av "så kallad heder" kan tolkas som ett uttryck för att det finns tolkningsutrymme och diskrepans mellan olika förståelser av heder och hur det används i olika kontexter.

Hedersrelaterat våld som paraplybegrepp

En analys av den nordiska kontexten visar att hedersrelaterat våld (och förtryck) ofta används som ett paraplybegrepp som inkluderar bland annat tvångsäktenskap, könsstympning och barnäktenskap. På den internationella nivån används begreppen "hedersrelaterade brott" eller "brott i hederns namn" som exempel på genusbaserat våld och skadliga sedvänjor. Tidigare användes ibland begreppet "traditionella skadliga sedvänjor" men det europiska jämställdhetsinstitutet EIGE avråder från att använda det begreppet, eftersom det tenderar att antyda att sådana sedvänjor har sitt ursprung i och nästan uteslutande upprätthålls inom icke-västerländska kulturella traditioner. Det kan även antyda att skadliga praktiker inte förekommer i västerländska samhällen. Termen "skadliga sedvänjor" föredras och innebär sedvänjor som är skadliga för kvinnor och flickor och som har sin grund i diskriminering.^[166] I FN:s kommittéer för Barnkonventionen,

164. Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, Istanbul 2011, Artikel 12.

165. Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, Ingress, artikel 12 och 42.

166. European Institute for Gender Equality: "traditional harmful practices". Tillgänglig: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1379?language_content_entity=sv

CRC, och i Kvinnokonventionen, CEDAW, används skadliga sedvänjor eller praktiker som ett samlingsbegrepp som inkluderar kvinnlig könsstympning, barnäktenskap, tvångsäktenskap, månggifte och brott som begås i den så kallade hederns namn.^[167]

Hur kan en sådan användning av hedersrelaterat våld som paraplybegrepp förstås? En möjlig förklaring kan handla om begreppets flexibilitet och möjligheten att tolka olika former av våld som relaterade till heder. En annan möjlig förklaring kan vara begreppets "politiska framgång" och den stora uppmärksamhet som den grövsta formen av våld, hedersmord, fått i Sverige, Finland, Norge och Danmark.^[168]

Eftersom användning av hedersdiskursen har visat stark samhällsresonans använder man sig av samma begrepp för att beteckna andra praktiker. Finlands rapportering till GREVIO visar till exempel att inramningen av könsstympning som en form av hedersrelaterat våld anses ha bidragit till att förebyggande åtgärder nådde fler och att resurser för det preventiva arbetet kunde säkerställas.^[169] En sådan inramning kan betraktas som pragmatisk, där uppmärksamhet förflyttats från det som anses vara ett snävare fokus på tvångsäktenskap och könsstympning till en bredare fråga om hedersrelaterat våld och brott. Förflyttningen har observerats i flera nordiska länder, där lagstiftning kring könsstympning och tvångsäktenskap har varit i fokus under längre tid än hedersrelaterat våld.

En bred användning av hedersrelaterat våld som paraplybegrepp bär med sig vissa risker. Det kan ge missvisande bilder av de orsaker som ligger bakom olika former av våld och kan som resultat leda till felriktade lösningar. Det finns risk att själva våldet blir en bisak och mycket uppmärksamhet ges åt andra frågor som ska förklara heder som motiv för brott. Flexibiliteten riskerar att omvandlas till godtycklighet och äventyrar på det sättet rättssäkerheten. Andra möjliga risker berör ansvars- och resursfördelning, när flera aktörer blir involverade i arbetet och resurser för just arbete mot hedersrelaterat våld prioriteras. Det betyder inte att resurser inte behövs. Det handlar snarare om behovet av ett helhetsgrepp och av att analysera frågan utifrån samhällsperspektiv, där flera olika samhällsproblem är inkluderade.^[170]

Användning av begreppet "hedersrelaterat våld" som paraplybegrepp riskerar att förstärka en strikt uppdelning mellan hedersrelaterat våld och andra former av genusbaserat våld. Eftersom hedersbegreppet ligger till grund för många olika former av genusbaserat våld över hela världen, kan hedersrelaterat våld varken förstås eller studeras isolerat från andra former av våld mot kvinnor eller särskilda samhälleliga sammanhang där sådant våld förekommer.^[171]

167. [*United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Committee on the Rights of the Child: Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/general comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child \(2019\) on harmful practices**](#).

168. I Sverige fick mordet på Fadime Şahindal och Pela Atroushi, i Norge mordet på Kadra Yusuf och i Danmark mordet på Ghazala Khan mycket uppmärksamhet politiskt och i medier.

169. Regeringen: *Report of the Government of Finland on the Implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence* (Istanbul Convention), 2023, 7.

170. I forskningen har flera bidragande faktorer identifierats, inklusive segregation, socio-ekonomiska förhållandena, statslöshet, utsatthet för rasism och diskriminering.

171. Gill, Aisha: *Honor-based violence as gendered violence*, in Idriss, M. M., Abbas, T., & Abbinnett, D. R. (eds.). (2010). *Honour, violence, women and islam*. Taylor & Francis Group, 219.

Hedersrelaterat våld och förtryck

I den nordiska kontexten kan flera olika begrepp identifieras. Eftersom kartläggningen initierades av Sverige, har begreppet "hedersrelaterat våld och förtryck" använts som en av utgångspunkterna i denna kartläggning. Ordet "förtryck" används inte i de andra länderna. Ordets ursprungliga betydelse syftar till att beskriva användning av hårda åtgärder riktade mot en grupp eller medborgare, som exempelvis politiskt förtryck av grupper i syfte att hålla dem i ett tillstånd av maktlöshet (en synonym till tyranni).^[172] I en kartläggning från 2004, *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*, definierar Gerd Johnsson-Latham förtrycket på liknande sätt: "Hårda åtgärder mot (en viss grupp av) personer i syfte att hålla dem i ett tillstånd av maktlöshet."^[173] Baserat på analysen av styrdokumentet är det svårt att göra en tolkning av hur och varför ordet förtryck börjat användas i relation till hedersrelaterat våld. En möjlig tolkning kan vara att begreppet "förtryck" är starkt förknippat med patriarkalt våld (som enligt FN:s specialrapporter om våld mot kvinnor är ett samlingsbegrepp för det våld som finns världen över och som bottnar i och försvarar patriarkala maktstrukturer). Som Johnsson-Latham skriver har fokus (både i debatter och i satsningar) förskjutits från våld mot kvinnor till extrema former av våld och förtryck, som till exempel könsstympning, människohandel för sexuella ändamål och brott i hederns namn.^[174] Medan begreppet "förtryck" inte längre används i relation till mäns våld mot kvinnor eller våld i samkönade relationer, har det behållits och etablerats i Sverige i relation till just hedersrelaterat våld. På det sättet har den konceptuella kopplingen mellan våld och patriarkala maktstrukturer behållits just i relation till hedersrelaterat våld. Kartläggningen från 2004 visar att förtryck särskiljs från fysiskt våld. Medan fysiskt våld exemplifieras med slag, sparkar, sexuellt våld, dråp, mord och avrättningar, presenteras förtrycket som hot, hån och övergrepp och står för frihetsberövande, tvångs- och barnäktenskap, integritetskränkningar, förlöjligande och kyskhetskrav. Enligt Johnsson-Latham tenderar gränsen mellan våld och förtryck att vara oskarp. Våldet står för det öppna våldet, medan förtrycket är en mer dold form av våld som är svår att verifiera.^[175]

Sammanfattningsvis kan "förtryck" användas på olika sätt: förtryck i betydelsen av en grupp med syftet att hålla gruppen maktlös och som förtryck av enskilda individer med syftet att kontrollera individen, hennes beteenden och val. Nutida bruk av begreppet förtryck tenderar att betyda förtryck riktat mot en individ och

172. Svenska Akademiens ordböcker. Tillgänglig: <https://svenska.se/tre/?sok=f%C3%B6rtryck&pz=8>

173. Regeringskansliet: *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*, 2004, 13.

174. Regeringskansliet: *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*, 2004, 8. Johnsson-Latham skriver om det även senare i sitt kapitel "Mäns våld mot kvinnor i ett globalt perspektiv", i Heimer G. et.al. (red.) i *Våldsutsatta kvinnor – Samhällets ansvar*, 4:e uppl., Studentlitteratur, Lund 2019.

175. Regeringskansliet: *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*, 2004, 37.

sådan våld som är svårt att verifiera (det dolda våldet). Sådan form av våld kan begripliggöras med hjälp av en teori utvecklat av den amerikanska sociologen Evan Stark, om tvång och kontroll ("coercive control"). Stark sätter fingret på de mekanismer som ligger bakom våldet, genom att synliggöra olika mönster av kontrollerande beteende som syftar till att utöva makt och kontrollera.^[176] Men den ursprungliga betydelsen av förtrycket och att koppla våldet till patriarkala strukturer, som funnits tidigare ("patriarkalt våld"), verkar tonas ned.

Hedersrelaterat våld och hedersrelaterade konflikter

Hedersrelaterat våld är ett väletablerat begrepp i alla länder och används även i engelsktalande kontexter ("honor-based violence"). Adjektivet hedersrelaterad innebär att våldet har samband med (upplevd) kränkning av någons heder. Beskrivningar av hur våldet används visar på två olika syften: antingen att förhindra normbrott eller bestraffa när heder har kränkts. I Danmark används begreppet *hedersrelaterade konflikter*, vilket skiftar betydelsen från våld till konflikt. Användning av "konflikter" i stället för våld lägger tonvikt på att hedersrelaterade konflikter uppstår mellan föräldrar och barn och representerar en generationskonflikt. Omtolkningar av våld till konflikt kan ske på olika sätt och det bär med sig olika implikationer. När det gäller mäns våld mot kvinnor finns det också exempel på sådana omtolkningar, både i forskningen och i det praktiska arbetet. En av de viktigaste riskerna som lyfts fram i samband med en sådan omtolkning är risken att osynliggöra maktobalansen mellan våldsutövare och våldsutsatta och att våld är ett sätt att upprätthålla denna maktobalans.^[177] I relation till hedersrelaterat våld kan valet av begreppet "konflikt" förklaras genom att våld i nära relationer inbegriper både våld mot vuxna och mot barn, och det är just våld mot barn och unga som uppmärksammas mest. Framställningen av problematiken som just en konflikt mellan barn/ungdom och föräldrarna kan å ena sidan öppna upp för stöd och hjälp båda parterna i konflikten men riskerar å andra sidan att osynliggöra maktperspektivet.

Frågan om användning av begreppet konflikt kontra våld väcker också en bredare diskussion om gränsdragningar mellan den privata sfären och den offentliga. Den rör vilken grad av kontroll föräldrar har rätt att utöva i samband med uppfostran och i vilka situationer staten bör ingripa i barnuppfostran. Det råder ingen tvekan om att våld mot barn ska vara förbjudet, vilket det också är i alla nordiska länder och i de självstyrande områdena. Men när förståelsen av våldet blir alltmer omfattande och själva begreppet ersätts med konflikt finns det risk för att gränserna mellan kontroll, uppfostran och våld blir otydliga.

176. Stark, Evan: *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*, Oxford University Press, Oxford 2009.
177. Lövkrona Inger och Nilsson, Gabriella: *Mäns våld mot kvinnor – ett olösligt samhällsproblem? Våld i svensk jämställdhetspolitik under 2000-talet*, Lund universitet, 2023.

Målgruppen för olika åtgärder, skydd och stöd har förändrats över tid och omfattar inte bara vuxna, utan också barn och unga. Även om hedersrelaterat våld under lång tid har setts som en form av våld i nära relationer, har dessa relationer företrädesvis uppfattats som partnerrelationer eller relationen mellan vuxna barn och föräldrar. Både i forskningen och i den politiska debatten har diskuterats, och diskuteras fortfarande, om hedersrelaterat våld bör ses som en väsensskild form av våld från mäns våld mot kvinnor. Däremot har frågan om och hur hedersrelaterat våld skiljer sig från andra former av våld mot barn inte fått lika mycket uppmärksamhet. Idag diskuteras frågan mer och mer som just en form av våld mot barn, och de åtgärder som föreslås är riktade mot den yngre målgruppen.

Negativ social kontroll

Ett begrepp som främst används i Norge och Danmark är negativ social kontroll. För att knyta an till det begrepp som diskuterades initialt, nämligen hedersrelaterat våld och förtryck, kan negativ social kontroll jämföras med förtryck, det dolda våldet. Till skillnad från förtryck (hedersförtryck) verkar begreppet negativ social kontroll vid en första anblick vara språkligt fränkopplad från våldets motiv – heder. Beskrivningar av negativ social kontroll liknar beskrivningen av hedersrelaterat våld. Negativ social kontroll benämns också som ett uttryck för hedersrelaterat våld jämsides andra uttryck som till exempel fysiskt och psykiskt våld och hot om våld. Skillnaden mellan negativ social kontroll och psykiskt våld förtydligas dock inte. Eftersom det saknas en explicit koppling till hedersmotiv, aktualiseras frågan om negativ social kontroll i andra kontexter än så kallade hederskontext. En sådan diskussion är intressant, inte minst för att det hjälper oss att tolka vad hederskontext kan innebära, och när de andra kontexterna konstrueras i relation till den. Vilka är de andra kontexterna?

De andra kontexter som tas upp i styrdokumentet är exempelvis "slutna" trosamfund (Norge)^[178] och religiösa samfund inom laestadianismen, pingströrelsen och evangelisk-lutherska kyrkan (Finland)^[179]. I de finska styrdokumentet används nya begrepp för att beskriva våldet: "andligt våld" och "religiöst våld", som definieras som psykiskt våld med en religiös dimension. Det som kännetecknar de andra kontexterna är att medlemmar i dessa samfund är representanter från majoritetssamhället. I Norge används explicit en sådan beskrivning: "samfund där majoriteten av församlingen består av etniskt norska medlemmar". Det paradoxala i sådana beskrivningar och "jämförelser" är att avsikten att nämna andra kontexter än hederskontexter är att motverka den stigmatiserande föreställningen att negativ social kontroll utförs av representanter från etniska minoriteter. Resultatet blir däremot det motsatta. Positioneringen förstärker i stället en uppdelning mellan

178. Kunnskapsdepartementet: *Frihet från negativ social kontroll och hedersrelaterat våld 2021–2024*, Handlingsplan 2021.

179. Social- och hälsovårdsministeriet: *Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld"*, 2021.

våld som begås av representanter från etniska minoriteter och våld som begås av representanter från majoritetssamhället. Fokus läggs på personernas etniska bakgrund.

Andra begrepp

I de studerade dokumenten har ytterligare några begrepp använts: "andligt våld" och "religiöst våld". De två begreppen används synonymt och syftar på våld som förekommer i religiösa samfund. I Finlands åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn presenteras perspektiv baserat på olika erfarenheter från tre religiösa samfund: laestadianismen, pingströrelsen och evangelisk-lutherska kyrkan.^[180] I åtgärdsplanen presenteras evangelisk-lutherska kyrkans definition av religiöst våld "psykiskt våld med en religiös dimension". Våldet tar sig uttryck i skrämsel, omvändelseförsök, skuldbeläggning, isolering och kontroll i avsikt att bryta ner en annan människas livsåskådning, livsstil eller åsikt. Det religiösa språket används som en del av maktutövningen. I beskrivningen av religiöst våld inom trossamfund uppmärksammas särskilt sexuellt våld mot barn, som rättfärdigas med hjälp av det religiösa språket. Beskrivningen av det religiösa våldet påminner om beskrivningen av hedersrelaterat våld i och med att det beskrivs som ett dolt fenomen, svårt att upptäcka och definiera.^[181] Den slutna karaktären av vissa trossamfund möjliggör våldsutövning. En annan aspekt som lyfts fram handlar om betydelsen av en gemenskap som grundar sig i den auktoritet som ett samfund besitter – löftet om frälsning och hot från det omgivande samhället. Relationen mellan individer och trossamfund beskrivs i termer av anpassning och uttalade förväntningar gentemot individer att följa samfundets lära.^[182] Ledare inom religiösa samfund har företrädare i tolkningen av religiösa skrifter, traditioner och praktiker. I definitionen och beskrivningen av religiöst eller andligt våld berörs frågan om religionens roll på två plan. För det första beskrivs att hänvisning till religion är ett sätt att rättfärdiga våldet, vilket innebär att det finns särskilda sätt att manipulera och kontrollera individer med hänvisning till tron och konsekvenser om man inte följer de normer som förespråkas. För det andra beskrivs att ett religiöst samfund är en avgörande faktor för att definiera våld som religiöst. Frågan om religionens roll är näst intill frånvarande i de studerade styrdokument. Frånvaron av denna dimension i problembeskrivningen kommer att diskuteras längre fram, under rubriken [Avslutande reflektioner](#).

180. Social- och hälsovårdsministeriet: Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld", 2021, 514.

181. Social- och hälsovårdsministeriet: Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld", 2021: 516.

182. Social- och hälsovårdsministeriet: Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "En barndom utan våld", 2021: 517–518.

Ett annat begrepp som har föreslagits i forskningen är "kollektivt våld". Satu Lidman and Tuuli Hong föreslår att betoningen bör förflyttas från heder till kollektiv som den avgörande dimensionen av våldet. De skriver: *"while HRV includes elements of collectivity, collective violence does not take place solely in honour contexts"*.^[183] Lidman och Hong förstår den kollektiva dimensionen både som våldets kontext och som en av våldets orsaker. Enligt författarna är det viktigt att uppmärksamma att våldet är just kollektivt. Anledningen är att de västerländska rättsliga systemen företrädesvis är individbaserade, vilket försvårar hantering av brott som begås av flera förövare.^[184] Liknande problematik har tidigare lyfts av de svenska forskarna Jenny Westerstrand och Åsa Eldén. Författarna har kritiskt analyserat den rättsliga hanteringen av mordet på Sara 1996, och menar att det krävs ett sammanhållet perspektiv på kvinnors erfarenheter. Deras analys har visat att synen på våld är fragmenterad.^[185]

I denna del har begrepp och deras användning diskuterats. De till synes olika begreppen aktualiserar flera frågor, om vilka grupper som anses vara utsatta för våld och huruvida särskilda begrepp för denna form av våld är önskvärda eller inte. Begreppsanvändningen är också kopplad till hur problemet kring hedersrelaterat våld framställs och vilka antaganden som ligger till grund för framställningen som presenterades i avsnittet [Problemframställning: politiska områden och lösningar](#).

Språkbruket och olikgörandet

I de studerade styrdokument används flera begrepp med hänvisning till "heder"; såsom "hedersnormer", "hederstänkande" och "hederskontexter". Begreppet "heder" definieras och förklaras implicit med hänvisning till dessa tre begrepp. Vilken roll spelar just "heder" i dessa sammansättningar? Beskrivningen av hedersnormer kan för enkelhetens skull delas upp i två grupper: den första gruppen handlar om normer kring de som utsätts, riskerar att utsättas eller anses vara utsatta för våld. Dessa hedersnormer beskrivs som "starkt patriarkala", där auktoritet är kopplad till kön och ålder. Hedersnormer kräver, som resultat, kontroll av kvinnors sexualitet, och av önskat och oönskat beteende. De innefattar också "heteronormativa föreställningar", vilket förklarar varför även män kan vara utsatta för våld om de inte följer dessa normer. En sådan framställning av hedersnormer har normaliserats och ifrågasätts sällan. Samtidigt bör det ifrågasättas varför det inte räcker att beskriva och benämna dessa normer som just patriarkala och konservativa.

183. Lidman, Satu and Hong, Tuuli: "Collective violence" and honour in Finland: a survey for professionals, i *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, Vol. 10 No. 4 2018, 262.

184. Lidman, Satu and Hong, Tuuli: "Collective violence" and honour in Finland: a survey for professionals, i *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, Vol. 10 No. 4 2018, 266.

185. Eldén, Åsa och Westerstrand, Jenny: Heders försvarare. Den rättsliga hanteringen av ett hedersmord, i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, Vol. 3, No. 4, 39.

Den andra gruppen av hedersnormer kan beskrivas som normer kring de som utsätter eller anses utsätta individer för våld. Här lyfts betydelsen av kollektivet och framför allt familjen fram. Enligt hedersnormerna är familjens intressen överordnade individens intressen ("familjens kontroll över individ"). Den normen är också normaliserad i styrdokumentet och i den allmänna debatten. Däremot saknas definitioner av familj, kollektiv och släkt, samt förtydliganden av vilka former av kontroll som är accepterade och inte.

Som tidigare presenterat och diskuterat syftar hederskontexter på grupper som inte tillhör majoritetsbefolkning. En generös tolkning skulle innebära att hederskontext inte likställs med invandrargrupper, utan syftar på kontexter eller grupper bland etniska minoriteter. Samtidigt innebär begreppet och hur det används att våldsutsatthet bland etniska minoriteter beskrivs som annorlunda än våldsutsatthet inom majoritetsbefolkningen. En sådan tolkning skulle möjligtvis kunna undvikas om hederskontexter skulle definieras och nyanseras. Om olika länder och deras nyckelmyndigheter anser att hedersrelaterat våld är en särart behöver särarten beskrivas och bevisas i stället för att tas för given.

Användningen av ordet och rotmorfemet "heder" tillsammans med normer, kontexter och tänkande har en tydligt olikgörande funktion. Etniska minoriteter och invandrargrupper tillskrivs dessa normer och detta tänkande. För att besvara frågan om hur pass utspridda dessa normer är och om de följs inom de grupper som dessa normer och kontexter tillskrivs krävs en sociologisk undersökning. Men den kritiska frågan här handlar om varför dessa normer och kontexter måste särskiljas från andra konservativa och patriarkala normer som innehållsmässigt står för samma idéer och värderingar om kvinnors underordning och intolerans mot homosexualitet.

Diskurser inom problemframställningar

Enligt Bacchi ingår analys av de olika språkliga elementen, såsom diskurser och dikotomier i kritisk policyanalys. Materialet om hedersrelaterat våld och förtyck präglas av flera dikotoma förhållanden som konstrueras i syfte att särskilja hedersrelaterat våld från andra former av våld (främst från våld mot kvinnor generellt). I det följande avsnittet kommer dikotomier presenteras och kommenteras.

Hederskontext och trossamfund

Hederskontexter och slutna trossamfund representerar två olika sammanhang där våld och kontroll förekommer. Dessa sammanhang karaktäriseras av konservativa normer, starka auktoriteter och betydelsen av gemenskapen eller kollektivet. Dessa sammanhang kräver lojalitet mot gruppen och individens anpassning till de normer som råder. Trots de tydliga likheterna särskiljs dessa två kontexter. Slutna trossamfund med medlemmar från majoritetsbefolkningen presenteras i kontrast till

hederskontexter som främst förknippas med etniska minoriteter. Som det redan poängterats bidrar en sådan konstruktion till föreställningen att hedersrelaterat våld endast förekommer bland migranter och migrantfamiljer. Förutom stigmatiserande effekter finns risken att kunskap kring både hedersrelaterat våld och våld i slutna trossamfund inte kopplas ihop. Forskningen om hedersrelaterat våld visar exempelvis att inneslutning är en viktig faktor när det kommer till uppkomsten av så kallade "hedersnormer". Baianstovu et al. visar i sin storstadskartläggning av förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck i Stockholm, Malmö och Göteborg att våldsutövning ökar i introverta eller inneslutna grupper där samspelet med andra grupper är lågt.^[186] Resultatet av detta forskningsprojekt skulle kunna överföras även till kontexter som inte beskrivs som hederskontexter. Särartsperspektiv och behandling av hedersrelaterat våld och förtryck som ett särskilt område riskerar att viktiga analyser och insikter inte tas hänsyn till i andra kontexter. På samma sätt skulle kunskaper kring andligt eller religiöst våld kopplat till våld i slutna trossamfund vara relevant för förståelser av mekanismer bakom negativ social kontroll, relationer mellan individer och familjer och den ambivalens som kännetecknar dessa relationer.

Individ och gemenskap

Förhållandet mellan individ och gemenskap (familj, klan eller kollektiv) är en annan dikotomi som uppkommer i dokumenten och i förståelsen av hedersrelaterat våld. Denna framställning bygger delvis på beskrivningen av nordiska kulturer och samhällen som individbaserade och "de andra" som kollektivbaserade. Beskrivningen åtföljs dock med en gradering av individbaserade samhällen som normen, med hänvisning till mänskliga rättigheter och individers autonomi och integritet. Hedersnormer presenteras som normer där enskilda individer måste visa lojalitet mot den gemenskap hen tillhör till och underkasta sig kollektivet.

På så sätt bidrar denna framställning till att återskapa en stereotyp bild av "andra" kulturer som kollektivistiska och därmed mer benägna att utöva våld och kontroll inom familjen.

Jämställdhet och patriarkat

Motsatsförhållandet mellan jämställdhet och patriarkat genomsyrar flera kontexter, där de nordiska länderna presenteras som jämställda och de andra samhällen som icke-jämställda, alltså präglade av patriarkala strukturer. Det uttrycks genom särartsperspektiv som ser kultur som grundorsaken bakom våldet. Våld beskrivs som ett kulturellt fenomen. Hedersnormer beskrivs som patriarkala och även begreppet "patriarkalt våld" används i relation till hedersrelaterat våld

186. Baianstovu, Rúna Í, Strid, Sofia, Särnstedt Gramnaes, Emmie och Enelo, Jan-Magnus: *Heder och samhälle: Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Rapport. Örebro: Örebro University Press, 2019, 24.

och förtryck. I tidigare forskning har "den andre mannens våld" uppmärksammas, det vill säga framställningen av män med migrantbakgrund som mer våldsamma. Genom den framställningen befästs inte bara bilden av män med migrantbakgrund, utan även bilden av kvinnor med migrantbakgrund. En viktig insikt som Shahrzad Mojab och Amir Hassanpour lyfter fram i sin artikel berör just den missvisande och reduktionistiska framställningen av kvinnor, i det här fallet av kurdiska kvinnor. De skriver:

Att förneka eller ignorera existensen av en kultur som kämpar för jämställdhet i Kurdistan eller i andra icke-västerländska samhällen är ett politiskt beslut som härrör från patriarkal politik, i den meningen att det förnekar universaliteten i förtrycket mot kvinnor och kampen mot det. Det är rasistiskt i den mån det förvägrar icke-västerländska, icke-vita kvinnor möjligheten att inse förhållandena kring deras underordning och ignorerar deras beslutsamhet att göra motstånd^[187]

De menar att den kurdiska kulturen karakteriseras av både misogyni och patriarkat men också av kvinnors kamp för jämställdhet. Det som sker när vissa kulturer framställs som homogena och patriarkala, medan andra som jämställda är att både den patriarkala myten och en etnocentrisk, orientalistisk och rasistisk myt förstärks. Som Linnea Bruno har visat så sker en selektiv kulturalisering av våldet i nära relationer i kontrast till, i det här fallet, Sveriges självbild som ett jämställt och modernt land. Bruno visar också att selektiv kulturalisering och dess myter är skadliga både för personer som kommer från andra länder och för de våldsutsatta kvinnor och barn som tillhör majoritetsbefolkning, eftersom den förstärker den felaktiga självbilden.^[188]

En sådan konstruktion sker genom en jämförelse av de yttersta exemplen från andra samhällen, där dessa extrema exempel används på generaliserande sätt. Det förklarar vikten av de enskilda historier och vittnesmål som får mycket politisk och uppmärksamhet i medier. Trots dessa historiers tragiska innebörd missbrukas de för att skapa en stereotyp bild av kvinnor och män med utländsk bakgrund. Konstruktionen bygger också på den önskvärda bilden av jämställdhet som en uppnådd verklighet, som Vuori skriver "*gender equality as an achieved reality*".

Modern och traditionell

En annan dikotomi som aktualiseras i framställningen av hedersrelaterat våld, som är nära kopplad till synen på jämställdhet och patriarkat i Norden kontra andra samhällen, handlar om föreställningar kring modernitet och traditionella samhällen.

187. Shahrzad Mojab & Amir Hassanpour: *Thought on the Struggle against "Honor Killing"*, 85.

188. Bruno, Linnéa, op.cit., 436.

I relation till det är det värt att fördjupa sig i frågan om hur mäns våld mot kvinnor historiskt sett har förståtts och analyserats i en kontext såsom Grönlands. Bo Wagner Sørensen presenterar en analys av hur mäns våld mot kvinnor har förklarats med hänvisning till den samhällsförändring som har skett på Grönland på 1950-talet – en övergång från traditionell livsstil till modernisering och västerländsk livsstil. Narrativet om dikotomin mellan tradition och modernitet och den stress den orsakat för grönlänningar och urfolket inuiter används för att förklara sådana sociala problem som alkoholmissbruk, självmordsstatistik och våldsamhet. Mäns våld mot kvinnor förklaras också utifrån den stress som orsakades av destabilisering av identiteten, förlusten av makt och känslan av egenvärde. Mäns våld mot kvinnor presenteras som en reaktion på det.

Sørensen är mycket kritisk till en sådan framställning av problematiken och menar att den bygger på en problematisk essentialisering som uppstår i dikotomin mellan tradition och modernitet, psykologisering och externalisering av våldet.^[189]

Sørensen menar att istället för att presentera Grönland som särfall, bör en analys av mäns våld mot kvinnor förankras i generella teorier om genusbaserat våld (som utvecklades av Dobash & Dobash och Eva Lundgren).^[190] Dessa teorier ger analytiska verktyg för att förstå våldets mekanismer och problematisera de antaganden som görs i en analys av grönländsk kontext specifikt och av den arktiska regionen generellt. Sørensens analys kan också ge några viktiga insikter i hur hedersrelaterat våld och förtryck tenderar att presenteras och diskuteras, grundad i ett motsatsförhållande mellan tradition och modernitet, där föreställningar om de traditionella kollektivistiska samhällena kontrasteras mot de moderna jämställda samhällena i Norden.

Problem som inte tas upp

Kritisk policyanalys innebär även en analys av problem och frågeställningar som lämnas utanför styrdokument eller behandlas i mindre utsträckning. En sådan analys kräver kännedom kring vilka frågor som pekats ut och aktualiseras i exempelvis tidigare forskning. Ett av de mest centrala problem som analyseras i tidigare forskning berör risken för diskriminering av redan utsatta minoriteter. Denna risk kan vara såväl på den diskursiva nivån genom konstruktion av "vi" och "dem" som på den praktiska nivån i mötet med våldsutsatta, och som ett hinder för våldsutsatta att söka hjälp. I flera handlingsplaner (exempelvis i Norges och Finlands) diskuteras risken för diskriminering. Risken tas även upp i GREVIO:s granskningar av alla nordiska länder.

189. Sørensen: "Men in Transition" *The Representation of Men's Violence Against Women in Greenland*, in *Violence against Women*, Vol. 7, No. 7, 2001, 826–847

190. Sørensen: "Men in Transition" *The Representation of Men's Violence Against Women in Greenland*, in *Violence against Women*, Vol. 7, No. 7, 2001, 840–841.

Hur bör arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck vara organiserat så att det samtidigt inte utsätter minoriteter för diskriminering? På grund av problemets centrala karaktär finns goda skäl att anlägga just detta perspektiv på alla åtgärder (inklusive på kriminalisering) och problemframställningar samt överväga vilka konstruktiva åtgärder som bör införas för att minimera risken. Det faktum att sådana överväganden saknas tyder på att risken för diskriminering inte tas på allvar.

Ett annat problem som behandlas i mindre utsträckning är utanförskap och segregation. Å ena sidan lyser olika styrdokument av förförståelse om att hedersnormer förstärks i segregerade områden och att det främst är där som risken för hedersrelaterat våld ökar. Även tidigare forskning tyder på att utanförskap och segregation är bidragande faktorer. Å andra sidan innehåller de studerade styrdokumenterna inte några åtgärder i relation till dessa frågor. Det kan tolkas som en avsaknad av ett holistiskt samhällsperspektiv och en djupare förståelse av de problem som ligger bakom våldsutsatthet (så som förstärkt beroendeställning och inneslutning) och möjligheten att söka hjälp och stöd. I grunden handlar arbetet mot segregation och socio-ekonomisk utsatthet om förebyggande arbete. Som framgick i kartläggningen domineras styrdokument främst av reaktionära insatser kopplade till kriminalisering, risk och säkerhetsåtgärder.

Vidare likhet med de förförståelse kring segregation och utanförskap som präglar bilden av orsakerna bakom hedersnormer är frågor kring religion och kultur viktiga att nämna. Föreställningarna kring vilka som är utsatta och vilka som är förövare kopplas till vissa geografiska områden (Mellanöstern, Nordafrika och Sydostasien) samt till islam. Begreppet religiöst eller andligt våld används i relation till slutna (kristna) trossamfund, som diskuterades tidigare. Nihan Altinbas skriver i sin artikel att patriarkala könsrelationer är en ideologisk diskurs inom många religiösa traditioner; det är missvisande att framställa islam som till sin natur mer patriarkal än kristendomen eller judendomen. Med andra ord menar hon att hedersrelaterat våld och förtryck inte är exklusivt för islam.^[191]

Enligt Istanbulkonventionen, artikel 12, ska parterna säkerställa att kultur, sedvänja, religion, tradition eller så kallad heder inte ska kunna betraktas som ett rättfärdigande av någon våldshandling. Med andra ord uppmuntras länderna att förbjuda hänvisning till religion som ett sätt att rättfärdiga våldet mot kvinnor och flickor. Det finns få studier som handlar om kopplingar mellan religion och hedersrelaterat våld. De flesta studier som nämner religion menar att arbetet mot hedersrelaterat våld kan vara grundat och bidra vidare till islamofobi. De menar att i såväl mediebevakning som i politiska diskurser presenteras islam som en bakåttsträvande och konservativ religion som går emot västerländska värderingar.^[192]

191. Altinbas, Nihan: Honor-related Violence in the Context of Patriarchy, Multicultural Politics, and Islamophobia after 9/11, *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 30, No.3: 3.

192. Till exempel, Altinbas, Nihan; Shahrzad Mojab och Amir Hassanpour.

Avslutande reflektioner

Avslutningsvis sammanfattas här de risker och implikationer som uppstår i samband med olika framställningar av problemet hedersrelaterat våld och förtryck. I de studerade styrdokumenterna framställs hedersrelaterat våld som en särskild form av våld, olik andra former av mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Det leder till att våldets orsaker förknippas med andra etniska grupper än majoritets-samhället och att fenomen som kultur och religion presenteras som våldets grund-orsaker. Sådana förståelser av våld och dess orsaker, som överbetonar betydelsen av kultur, riskerar att osynliggöra andra orsaker bakom våldet, framför allt de patriarkala strukturerna. Det blir även missvisande och riskerar att leda till över-tolkningar av alla förekomster av våld som hedersrelaterade. Nihan Altınbaş beskriver denna tendens att tillskriva alla mord som begås bland muslimer som "hedersrelaterat våld". Våldet kulturaliseras och andrafieras, det vill säga tillskrivs andra grupper än majoritetsbefolkning och riskerar att bidra till vidare stigmatisering och diskriminering av redan utsatta grupper. Risker för diskriminering, exempelvis diskriminering av muslimska minoriteter, behöver ses utifrån de över-ordnade strukturerna i Norden och den utbredda islamofobi som präglar dessa samhällen.

De stereotypa bilderna och idéerna om etniska minoriteter kan även förstärkas genom medierapporteringen om våld. Det gäller både det språk som används och den oproportionerliga uppmärksamhet som vissa fall får, jämfört med andra fall av mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. De mest extrema fallen får alltid mest uppmärksamhet och det gäller även våld som inte definieras som heders-relaterat. Det får dessutom andra implikationer när rapportering berör redan utsatta grupper. Vissa styrdokument (till exempel Norges och Finlands handlingsplaner) visar medvetenhet kring risken för diskriminering och benämner det, men det finns inga förslag på åtgärder som skulle motverka den risken.

I inledningen presenterades GREVIO:s granskningar av Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Kritiken från expertkommittén kan delas in i två delar. Den första handlar om användningen av kultur som förklaringsmodell för heders-relaterat våld och förtryck. Den andra kritiken handlar om de könsneutrala förhållningssätten gentemot våldsproblematik. Det finns en samband mellan hur hedersrelaterat våld förstås och behandlas och den könsneutrala tendensen, där ökat fokus på hedersrelaterat våld kan tolkas som ett uttryck för könsneutralitet eftersom våldets könade karaktär försummas. Könsneutralitet marginaliserar kvinnofridsfrågor och omvandlar ett globalt samhällsproblem till en fråga som drabbar enskilda individer. Våldet individualiseras och blir igen en privat angelägenhet.

Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck kan försvåras ytterligare när begreppet används som paraplybegrepp. Som kartläggningen visar används flera olika begrepp, inklusive begrepp som "hederskontexter", "hedersnormer" och "hederskulturer". Dessa begrepp saknar definitioner i styrdokumentet, vilket leder till att de riskerar att användas godtyckligt. Detsamma gäller för olika begrepp som betecknar våld (hedersvåld, negativ social kontroll). De bygger på förutbestämda antaganden om vilka som är våldsutsatta och vilka som är förövare. I vissa länder stipuleras detta explicit, såsom i Norge och Danmark, där det tydligt framkommer att det är etniska minoriteter som ingår i dessa grupper, medan det i andra länder är underförstått. Tvetydigheten öppnar upp för risken för godtyckliga och subjektiva bedömningar, där enskildas föreställningar och stereotyper påverkar hur våldets förstås. Det strider mot rättssäkerheten och kan leda till kränkningar av mänskliga rättigheter. Därför finns ett stort behov av att ta dessa risker i beaktande och vidta konkreta åtgärder för att minimera dem.

Referenser

Altinbas, Nihan: Honor-related Violence in the Context of Patriarchy, Multicultural Politics, and Islamophobia after 9/11, *The American Journal of Islamic Social Sciences*, Vol. 30, No.3.

Anderson, Kristin L.: Theorizing Gender in Intimate Partner Violence Research, *Sex roles*, 2005, Vol.52, No. 11–12.

Arbetsmarknadsdepartement: *Fri och trygg utan våld och förtryck. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel 2024–2026*, A2024/00869.

Arbetsmarknadsdepartementet: *Uppdrag att främja utvecklingen av våldsförebyggande arbete genom stöd till föräldrar inriktat på familjer i en hederskontext*, A2021/02053, 2021.

Arbetsmarknadsdepartementet: *Uppdrag till Jämställdhetsmyndigheten att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse*, A2021/02051.

Bacchi, Carol: *Analysing Policy: What's the Problem Represented to be?*, Pearson, Midland 2009.

Baianstovu, Rúna Í, Strid, Sofia, Särnstedt Gramnaes, Emmie och Enelo, Jan-Magnus: *Heder och samhälle: Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Rapport. Örebro: Örebro University Press, 2019.

Barna- og fjölskyldstofa. Tillgänglig: <https://www.bofs.is/radgjof-og-upplysingar/listi-yfir-barnaverndarnefndir/>

Bjarkarhlíð: *Family Justice Center for survivors of violence*. Tillgänglig: https://reykjavik.is/sites/default/files/baelkingur_bjarkarhlid_litill_ensku.pdf

Buðdir, Kompetanseteamet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold: Årsrapport 2023.

Buðdir: *Mandat for Kompetanseteamet mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold*, 2024. Tillgänglig: [mandat-kompetanseteamet-mot-tvangsektekap-kjonnslemlestelse-og-negativ-social-kontroll.pdf](https://www.buðdir.is/sites/default/files/mandat-kompetanseteamet-mot-tvangsektekap-kjonnslemlestelse-og-negativ-social-kontroll.pdf)

Bruno, Linnéa: *National self-image as an obstacle to ensuring children's rights in the context of domestic violence and family law: the case of Sweden*, i *Journal of Social Welfare and Family Law*, Vol. 40, No. 4.

Delegation mot segregation: *Socioekonomisk segregation och hedersrelaterat våld och förtryck*. Återrapportering av regeringsuppdrag: DELMOS 2021/437, 2022.

Eldén, Åsa och Westerstrand, Jenny: Hederns försvarare. Den rättsliga hanteringen av ett hedersmord, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, Vol. 3, No. 4.

Eriksson, Maria: Särskild sårbarhet – våldsutsatta kvinnor och barn som upplever våld, i Heimer, Björck, Albért & Haraldsdotter (red). *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur, 2019.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, Istanbul 2011. Tillgänglig: <https://rm.coe.int/1680462544>.

European Institute for Gender Equality: "traditional harmful practices". Tillgänglig: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1379?language_content_entity=sv

Friberg, Jon Horgen og Bjørnset, Mathilde: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*, Fafo-rapport, 2019: 01.

Förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor i Sveriges riksdag. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2021995-om-lansstyrelsernas_sfs-2021-995/

Gill, Aisha: Honor-based violence as gendered violence, Idriss, M. M., Abbas, T., & Abbinnett, D. R. (eds.). (2010). *Honour, violence, women and islam*. Taylor & Francis Group.

GREVIO: *Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*, Denmark, 2017. Tillgänglig: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/denmark>

GREVIO: *Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*, Finland, 2019. Tillgänglig: https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/finland?p_p_id=56_INSTANCE_hXkoY75OGWcN&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-4&p_p_col_pos=1&p_p_col_count=2

GREVIO: *Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*, Iceland, 2022. Tillgänglig: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/iceland>

GREVIO: *Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*, Norway, 2022. Tillgänglig: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/norway>

GREVIO: *Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*, Sweden, 2018.

Tillgänglig: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/sweden>

GREVIO: *First thematic evaluation report Building trust by delivering support, protection and justice*, Sweden, 2024. Tillgänglig: <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-on-building-trust-by-delivering-suppo/1680b29c62>

Handlingsplan för integration 2022–2025, Island. Tillgänglig:

<https://www.althingi.is/altext/152/s/1364.html>

Helsedirektoratet: *Opptappingsplan for psykisk helse, 2023–2033*. Tillgänglig:

<https://www.helsedirektoratet.no/om-oss/forsoksordninger-og-prosjekter/opptappingsplan-for-psykisk-helse-20232033>

Hjelpekilden Norge, Tillgänglig: <https://www.hjelpekilden.no/>

Ihmisoikeusliitto (Förbundet för mänskliga rättigheter). Tillgänglig:

<https://ihmisoikeusliitto.fi/forbundet-for-manskliga-rattigheter/>

Integrationsviden. Tillgänglig: <https://nc-maerk.dk/publikationer-og-materialer/2020-24/e-laeringskursus-om-god-praksis-i-aeresrelaterede-sager/>

Institutet för hälsa och välfärd: MARAK - multiprofessionell riskbedömning.

Tillgänglig: <https://thl.fi/sv/teman/vald/som-stod-for-arbetet/marak-multiprofessionell-riskbedomning>

Institutet för hälsa och välfärd: Våld. Tillgänglig: <https://thl.fi/sv/teman/vald>

Johnsson-Latham, Gerd: "Mäns våld mot kvinnor i ett globalt perspektiv", i Heimer, Björck, Albért & Haraldsdotter (red). *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur, 2019.

Justis- og Beredskapsdepartementet: *Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse 2017–2020: Retten til å bestemme over eget liv*, 2017.

Justitiedepartementet: *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*, Prop. 2019/20:131.

Justitieministeriet: *Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023*, 2021:1.

Kunnskapsdepartementet: *Frihet från negativ social kontroll och hedersrelaterat våld 2021–2024*, Handlingsplan 2021.

Lidman, Satu och Hong, Tuuli: "Collective violence" and honour in Finland: a survey for professionals, *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, Vol. 10, No. 4, 2018, 261-271.

Länsstyrelsen Östergötland: *Förstudie inför uppdraget att utveckla resurscentra*, 2018. Tillgänglig: https://www.nck.uu.se/digitalAssets/734/c_734314-l_3-k_180830-forstudie-infor-uppdraget-att-utveckla-resurscentra.pdf

Lövkrona Inger och Nilsson, Gabriella: *Mäns våld mot kvinnor – ett olösligt samhällsproblem? Våld i svensk jämställdhetspolitik under 2000-talet*, Lund universitet, 2023.

Monika-Naiset liitto ry. Tillgänglig: <https://monikanaiset.fi/>

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. Tillgänglig: <https://mfof.se/>

Myndighet för ungdoms- och civilsamhällesfrågor: Uppdrag. Tillgänglig: <https://www.mucf.se/uppdrag>

Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck: Regionala resurscentra, Tillgänglig: <https://www.hedersfortryck.se/om-oss/resurscentra/>

Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck: Socialtjänst. Tillgänglig: <https://www.hedersfortryck.se/for-yrkesverksamma/socialtjanst/>

Nationellt centrum för kvinnofrid: *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, Uppsala 2010.

Nationellt centrum för kvinnofrid: Rätt att välja, En nationell stödlinje. Tillgänglig: <https://rattattvalja.se/om-oss/>

Nationellt centrum för kvinnofrid. Tillgänglig: <https://www.uu.se/centrum/nck/>

Nora: Krysskulturell ung, 2021. Tillgänglig: <https://www.imdi.no/nora/om-denne-siden/>

Rambøll Management Consulting: *Strategier og initiative til forebyggelse af negative social control og æresrelaterat vold i de nordiske lande*, Kortlægning. København, 2020.

Regeringen: *Ansvar for Danmark: Det politiske grundlag for Danmarks regering*, 2022.

Regeringen: *En stærkt langsiktig styrning av arbetet mot könsrelaterat våld och hedersrelaterat våld och förtryck*, Dir. 2023:117.

Regeringen: *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*, Skr. 2007/08:39.

Regeringen: *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, Skr. 2016/17:10.

Regeringen: *Mål för jämställdhet*, 2016. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/mal-for-jamstallldhet/>

Regeringen: *National handlingsplan mod partnervold og partnerdrab 2023–2026*, 2023.

Regeringen: *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*, SOU 2015:55.

Regeringen: "Regjeringen styrker arbeidet mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner", Pressmeddelande, Norge, 2023. Tillgänglig: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-styrker-arbeidet-mot-vold-og-overgrep-mot-barn-og-vold-i-naere-relasjoner/id3019683/>

Regeringen: *Report of the Government of Finland on the Implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)*, 2023.

Regeringskansliet: *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*, 2004.

Regeringskansliet: *Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2021–2023*, A2021/02397.

Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging, RVTS: Region Øst, Tillgänglig: <https://www.rvts.no/region/ost>

Reykjavík kommun: Tillsammans mot våld. Tillgänglig: <https://reykjavik.is/saman-gegn-ofbeldi>

Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen och Åklagarmyndigheten: *Barnahus - försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn*, 2008.

Röda korset, Island. Tillgänglig: <https://www.raudikrossinn.is/verkefni/innanlandsverkefni/heilbrigdi-og-velferd/hjalsarsiminn-1717-og-netspjallid/>.

Röda korset, Norge: *Røde Kors-telefonen om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold*, årsrapport 2023. Tillgänglig: <https://static1.squarespace.com/static/57559b06ab48de8a440cc072/t/65e829e29b0cb5187ce6e56f/1709713892152/A%CC%8Arapport+2023.pdf>

Setlementtitampere. Tillgänglig: <https://setlementtitampere.fi/osallistu-toimintaamme/setlementtitalot/naistari/>

Socialdepartementet: Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Jämställdhetsmyndigheten, 2018-12-18, <https://www.statskontoret.se/regleringsbrev/19213/pdf?Version=HelaBrevet>

Social- och hälsovårdsministeriet: *Handlingsprogram mot könsstympning av flickor och kvinnor (FGM)*, 2019.

Social- och hälsovårdsministeriet: *Våld i nära relationer och inom familjen*.

Tillgänglig: <https://stm.fi/sv/forebyggande-av-vald-i-nara-relationer>

Social- och hälsovårdsministeriet: Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025 "*En barndom utan våld*", 2021.

Socialstyrelsen: *Hedersrelaterat våld och förtryck*. Tillgänglig:

<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/vald-och-brott/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

Socialstyrelsen: *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer*, HSLF-FS 2022:39.

Socialtjänstlagen 2001:453: prop. 2020/21:163.

Stark, Evan: *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*, Oxford University Press, Oxford 2009.

Statsrådet: *Ett starkt och engagerat Finland*. Regeringsprogram för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023, 2023:59.

Statsrådets förordning om kommissionen för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, 1008/2016. Tillgänglig:

<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2016/20161008>

Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI): *Hvad er æresrelaterede konflikter?*, 2021, Tillgänglig:

<https://nc-maerk.dk/viden/om-aere/>

Styrelsen for International Rekruttering og Integration (SIRI): *Håndbog til rådgivning på voksenområdet. Æresrelaterede konflikter og negativ social kontrol*, 2022.

Sundhedsstyrelsen og Styrelsen for International Rekruttering og Integration: *Håndbog om opsporing i sundhedsplejen. Vold i nære relationer hos gravide, kommende og nye forældre*, 2024.

Svenska Akademiens ordböcker. Tillgänglig: <https://svenska.se/tre/?sok=f%C3%B6rtryck&pz=8>

Tham Henrik: *Kriminalpolitik: brott och straff i Sverige sedan 1965*, Nordstedts juridik, Stockholm 2022.

United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Committee on the Rights of the Child: *Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women/general comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child (2019) on harmful practices**. Tillgänglig:

<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g19/134/42/pdf/g1913442.pdf>

Utbildningsdepartementet: *Förordning om ändring i förordningen (SKOLFS*

2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall U2019/02204.

Vuori, Jaana: *Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality*, i Keskinen, S., Tuori, S., Irni, S., & Mulinari, D. (eds.). *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Taylor & Francis Group, 2009.

Västra Götalandsregionen: Islandsprojektet/ Islandsmodellen. Tillgänglig:
<https://www.vgregion.se/f/regionhalsan/valdinararelationer/utveckling/tidigare-genomforda-utvecklingsprojekt/islandsprojektet/>

Ålands Polismyndighet: *Hedersrelaterat våld*. Tillgänglig:
<https://polisen.ax/brott/brottstyper/valdsbrott/hedersrelaterat-vald>

A photograph of a person walking in a park-like setting. In the foreground, a person wearing a dark coat and a hat is walking away from the camera, carrying a bag. The ground is paved with light-colored bricks. In the background, there are trees with white cherry blossoms and a multi-story building with balconies. The sky is blue with some clouds. The overall scene is bright and sunny.

Styrdokument om Igbti- personers våldsutsatthet

Inledning

Bakgrund och syfte

Det finns inte någon särskild internationell konvention som behandlar LGBTI-personers rättigheter^[193], utan de bör tolkas utifrån de två centrala människorättsprinciperna om alla människors lika värde och principen om icke-diskriminering. Med andra ord ska mänskliga rättigheter respekteras och implementeras oavsett personens könsidentitet och/eller sexualitet.

I praktiken är LGBTI-personers rättigheter sällan skyddade i samma utsträckning som rättigheterna för heterosexuella och cis-personer. De rättigheter som särskilt uppmärksammas i relation till gruppen är rätten till fysisk integritet (att inte utsättas för tortyr, våld och annan omänsklig behandling på grund av sin könsidentitet eller sexualitet), rätten till familjeliv (att välja sin partner och ingå äktenskap), rätten att inte utsättas för diskriminering på arbetsmarknaden eller i andra offentliga sammanhang.

LGBTI-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck lyfts allt oftare fram i olika sammanhang. FN:s råd för mänskliga rättigheter uppmuntrar stater att kriminalisera diskriminering mot LGBTI-personer baserat på könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, samt vidta åtgärder mot våld i nära relationer.^[194]

De nordiska regeringarna samarbetar för lika rättigheter och möjligheter för LGBTI-personer i Norden. I Nordiska ministerrådets samarbetsprogram för jämställdhet och LGBTI 2025–2030 betonas att könsbaserat våld, sexuella trakasserier och sexuella kränkningar drabbar personer som bryter mot normerna för kön, könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, och att många LGBTI-personer är drabbade i oproportionerligt stor utsträckning.

Hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs ofta som en konsekvens av så kallade hedersnormer, som inkluderar starka konservativa, patriarkala och heteronormativa normer. Det innebär att LGBTI-personer kan bli utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck för att deras könsidentitet och/eller sexualitet bryter mot dessa normer. Som konsekvens är LGBTI-personer utsatta för vissa specifika våldsuttryck som till exempel omvändelseförsök.^[195]

193. Yogyakartaprincipen är ett internationellt dokument som innehåller en uppsättning internationella principer gällande tillämpning av internationella människorättslagstiftning i relation till sexuell läggning och könsidentitet, 2006.

194. OHCHR: OHCHR and the human rights of LGBTI people, 2025. Tillgänglig: <https://www.ohchr.org/en/sexual-orientation-and-gender-identity/about-lgbti-people-and-human-rights>

195. Omvändelseförsök kommer presenteras och analyseras vidare i rapporten. Enligt projektbeskrivningen definieras omvändelseförsök som "att någon genom tvång eller påtryckningar uppmannas ändra sin sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck".

Föregående avsnitt visar att begreppet hedersrelaterat våld och förtryck används som ett paraplybegrepp för allt våld och förtryck som begås i en hederskontext, vilket inkluderar våldsytttringar som tvångsäktenskap, könsstympning, barnäktenskap och andra så kallade "hedersrelaterade gärningar".^[196] Beroende på hur hederskontexten förstås och definieras kan även våld mot LGBTI-personer betraktas som en form av hedersrelaterat våld och förtryck. Samtidigt finns andra sätt att definiera och tolka våld som riktas mot LGBTI-personer på grund av könsidentitet och/eller sexualitet – till exempel som hatbrott eller som våld inom familjen ("family abuse").

I den här delen av publikationen undersöks hur LGBTI-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck presenteras och behandlas i nationella styrdokument och annat relevant material i de nordiska länderna och de självstyrande områdena. Hur problemet beskrivs och hur det förhåller sig till den generella problembeskrivningen gällande hedersrelaterat våld och förtryck analyseras.

Metod och material

Insamlingen av material har genomförts i samarbete med ett nordiskt nätverk mot negativ social kontroll och hedersrelaterat våld. Representanter från varje nordiskt land och de självstyrande områdena har kontaktats med en förfrågan om att hjälpa till att identifiera och samla in relevant material kopplat till arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck som riktas mot LGBTI-personer. Även företrädare för myndigheter och civilsamhällesorganisationer i Norden har kontaktats i syfte att bidra med underlag.

LGBTI-personer betraktas som en grupp med särskilt hög risk att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck i Norden, men det har varit svårt att hitta material som specifikt behandlar LGBTI-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Därför har både styrdokument som rör hedersrelaterat våld och förtryck och styrdokument som rör LGBTI-personers rättigheter inkluderats. Fokus har framför allt varit på de handlingsplaner som rör LGBTI-personers rättigheter, inklusive arbete mot våld. I vilken utsträckning hedersrelaterat våld uppmärksammas i dessa planer varierar.

Utöver dessa styrdokument har även grå litteratur inkluderats, såsom myndighetsrapporter och andra kartläggningar, som representanter för myndigheter i olika länder och civilsamhällesorganisationer har hänvisat till. Vissa av dessa rapporter utgör underlag för de nu gällande nationella handlingsplanerna om LGBTI-personers rättigheter. Det empiriska materialet har även kompletterats med relevanta vetenskapliga artiklar som ger forskningsperspektiv på våld i LGBTI-personers relationer, samt spänningar mellan LGBTI-personers rättigheter och hur deras utsatthet för våld representeras.

196. Kartläggningen och policyanalysen *Hedersrelaterat våld och förtryck i Norden*, 2025.

Analysen av materialet har utgått ifrån en tematisk innehållsanalys i kombination med ett kritiskt perspektiv. En tematisk innehållsanalys är enligt Braun och Clarke en kvalitativ metod som används för att identifiera, analysera och tolka återkommande mönster eller teman i ett datamaterial. Analysen genomförs i sex steg, där forskaren bekantar sig med materialet, kodar relevanta delar, söker efter och granskar teman, definierar och namnger dem samt slutligen presenterar resultatet.^[197] Den tematiska innehållsanalysen har använts induktivt, det vill säga att teman bildades utifrån de studerade styrdokumenterna och rapporterna.

Det kritiska perspektivet baserades på Carol Bacchis policyanalysmodell "What's the problem represented to be?" (WPR).^[198] En central utgångspunkt i modellen är att de problem som styrdokument syftar till att lösa bör förstås i relation till den sociala kontexten i vilken de formuleras. I denna studie har analysmodellens frågebatteri anpassats till undersökningens syfte och inriktning med fokus på följande frågor:

- Hur representeras problemet med hedersrelaterat våld och förtryck i relation till LGBTI-personers rättigheter i styrdokumenterna och i annat relevant material?
- Vilka andra former av våld uppmärksammas specifikt med LGBTI-personers utsatthet?

LGBTI-personers rättigheter i Norden

ILGA-Europes Rainbow Map rankar årligen 49 europeiska länder utifrån hur LGBTI-vänliga de är. Där granskas lagar och policyer som har en direkt inverkan på LGBTI-personers mänskliga- och lika rättigheter.^[199] Som alla index av sådant slag finns det risk för att en bild skapas som säger relativt lite om implementering av rättigheterna samt hur verkliga levnadsvillkor ser ut. Samtidigt innehåller ILGA-Europes Rainbow Map flera olika bedömningsgrunder som nyanserar de problem som LGBTI-personer upplever och vilka kränkningar de riskerar att utsättas för.

ILGA-Europes Rainbow Map rangordnar varje land i sju kategorier med totalt 76 kriterier. Kategorierna inkluderar jämlikhet och icke-diskriminering; familj; hatbrott och hatretorik; juridiskt erkännande av kön; intersexuell kroppslig integritet; det civila samhällets utrymme; och asyl. Utöver den kvantitativa data som samlats in för Rainbow Map, finns det också kvalitativa data som ger förklaringar för rankingspoängen för de olika länderna.^[200]

197. Barun V. and Clarke V.: Using Thematic Analysis in Psychology, in *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, 2006, 77–101.

198. Bacchi, Carol: *Analysing Policy: What's the Problem Represented to be?*, Pearson, Midland 2009.

199. Länderna rankas på en skala mellan 0 % och 100 %, där 0 % innebär grova kränkningar av mänskliga rättigheter och diskriminering och 100 % innebär respekt för mänskliga rättigheter och jämlikhet.

200. ILGA-Europe's Rainbow Map, 2025. Tillgänglig: <https://rainbowmap.ilga-europe.org/compare/>

Enligt den senaste granskningen (2025) ser rankningen av de nordiska länderna ut på följande sätt:

Island – plats 3 (84,06 %)

Danmark – plats 4 (80,1 %)

Finland – plats 6 (69,85 %)

Norge – plats 9 (68,6 %)

Sverige – plats 12 (66,07 %)

I rankningen ingår inte utsatthet för våld som särskild kategori men omvändelseförsök. Omvändelseförsök delas in i två kategorier omvändelseförsök på grund av sexuell läggning och omvändelseförsök på grund av könsidentitet. De definieras på följande sätt:

Förbud mot omvändelseförsök (sexuell läggning) för minderåriga omfattar lagstiftning och policyer som förbjuder reparativa försök eller omvändelseförsök som bygger på antagandet att homosexualitet/bisexualitet i sig är en psykisk störning eller bygger på ett antagande i förväg att en patient bör ändra sin sexuella läggning.

Förbud mot omvändelseförsök (könsidentitet) för minderåriga omfattar lagstiftning och policyer som förbjuder reparativa försök eller omvändelseförsök som bygger på antagandet att transidentiteter i sig är en psykisk störning och kan ändras.^[201]

För närvarande är omvändelseförsök förbjudet i Norge och Island.

Ett annat sätt att skydda lgbti-rättigheter är genom hatbrottslagstiftning. Hatbrott är ett samlingsbegrepp för brott med rasistiska, främlingsfientliga och lgbti-relaterade motiv, till exempel homofobiska eller transfobiska. Hatmotiv är konstituerande för hatbrott och innebär en straffskärpningsgrund för sådana brott som exempelvis misshandel, ofredande, olaga hot och diskriminering. Enligt en kartläggning från Nordiska ministerrådet har det skett en positiv utveckling i de nordiska länderna under de senaste decennierna, i och med tillkomsten av ny lagstiftning som skyddar lgbti-personer och förebyggande arbete för att motverka hatbrott.^[202] Med start 1987 i Danmark och Sverige har sexuell läggning införts som en skyddad grund för hatbrott i allt fler lagstiftningar. När det kommer till transpersoners och intersexpersoners skydd ser situationen sämre ut, men även där syns en positiv utveckling.^[203] Kartläggningen visar också att hatbrottens intersektionella

201.ILGA-Europe's Rainbow Map: <https://rainbowmap.ilga-europe.org/about/>

202.Nordiska ministerrådet: Hatbrott mot LGBTI-personer i Norden. En kartläggning av strategier, arbetssätt och insatser, 2021, s.3.

203.Nordiska ministerrådet: Hatbrott mot LGBTI-personer i Norden. En kartläggning av strategier, arbetssätt och insatser, 2021, s.18.

natur har erkänts i allt högre utsträckning under de senaste åren, när individer som tillhör flera utsatta grupper samtidigt drabbas, som till exempel lgbti-personer som också är muslimer.^[204] Förekomsten av hatbrott mot lgbti-personer visar också att de problem som hatbrottslagstiftning adresserar fortsätter att existera i de nordiska länderna.^[205]

Teoretiska perspektiv på våld mot lgbti-personer

Det finns flera olika teoretiska modeller och begrepp som kan vara användbara för att förstå och analysera våld mot lgbti-personer. Här följer en kort genomgång och beskrivning av några centrala perspektiv på våld, med specifikt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med denna genomgång är att belysa de perspektiv som fokuserar på det som är unikt för våld mot lgbti-personer i kombination med den kollektivistiska dimension som är typisk för hedersrelaterat våld och förtryck. Med detta sagt är genomgången inte heltäckande när det gäller teorier och forskning om våld mot lgbti-personer eller våld i lgbti-personers relationer.

Identitetsbaserade kränkningar och kontroll

Den våldsutsatthet som förekommer i lgbti-personers relationer beskrivs ofta inom ramen för våld i nära relationer.^[206] Det kännetecknas av makt och kontroll över den som utsätts, isolering, psykiskt och fysiskt och sexuellt våld inklusive ekonomiska och digitala dimensioner av våld. Det som brukar lyftas upp som specifikt för lgbti-gruppen är att våldet kan riktas mot den utsattas könsidentitet och/eller sexualitet, till exempel när förövaren hotar att avslöja den utsattas könsidentitet, könsuttryck eller sexuella läggning (på engelska – "identity abuse").

Våld och kontroll inom familjen

När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck kan våld mot lgbti-personer ofta ta formen av våld i nära relationer. De som ingår i begreppet nära relationer kan variera mellan till exempel föräldrar och andra familjemedlemmar, släktingar, medlemmar av trossamfund. Våldets motiv kan vara direkt kopplat till könsidentitet, könsuttryck eller sexuell läggning. Det grundar sig i patriarkala konservativa föreställningar kring kön, könsroller och relationer. I likhet med andra former av våld är det viktigt att vara öppen för att det kan finnas flera motiv bakom våldet och kontrollen.

204.Nordiska ministerrådet: Hatbrott mot LGBTI-personer i Norden. En kartläggning av strategier, arbetssätt och insatser, 2021, s.12.

205.Nordiska ministerrådet: Hatbrott mot LGBTI-personer i Norden. En kartläggning av strategier, arbetssätt och insatser, 2021, s.13.

206.Ovesen, Nicole: *Intimate Partner Violence and Help-Seeking in Lesbian and Queer Relationships: Challenging Recognition*. Uppsala, 2021, 23–24.

Catherine Donovan, professor i sociologi vid University of Sunderland, har introducerat begreppet "family abuse" (våld och kontroll inom familjen) för att beskriva denna form av utsatthet. I sin forskning använder Donovan begreppet "queer" som en samlingsbeteckning för lesbiska, homosexuella, bisexuella, transpersoner och icke-binära. Enligt Donovan är våld och kontroll mot queerpersoner inom familjen ett viktigt problem som sällan får uppmärksamhet.^[207] Det beror delvis på att våld och kontroll inom familjen främst associeras med etniska minoriteter och/eller trossamfund, som till exempel, hedersrelaterat våld och förtryck, tvångsäktenskap och kvinnlig könsstympning.^[208] Det är viktigt att notera att Donovan hänvisar till hedersrelaterat våld och förtryck som en form av våld vid sidan om tvångsäktenskap, och inte använder hedersrelaterat våld som ett samlingsbegrepp.

Donovan et al. menar att det finns likheter mellan våld och kontroll som riktas mot queerpersoner inom familjen och hedersrelaterat våld och förtryck. Logiken bakom sådant våld handlar framför allt om att individens intresse, önskningar och val är underordnade familjens eller en gemenskaps (community) intresse. Båda våldsförformerna inkluderar försök att med tvång kontrollera individens könsidentitet och sexualitet samt att bestraffa brott mot de konforma normerna.

I den dominerande och snäva förståelsen av våld och kontroll inom familjer läggs mycket fokus på våld bland etniska minoriteter. Det bidrar i sin tur till att cis- och heteronormativa perspektiv på våld, i relation till majoritetsbefolkningen, reproduceras och kvarstår som det dominerande narrativet ("the public story"). Donovan introducerar begreppet "the public story" för att kritisera de antaganden som skapar det dominerande narrativet kring våld i nära relationer. The public story handlar om cis män som utsätter cis kvinnor för våld.^[209] Om vi följer Donovans logik kan man konstatera att det dominerande narrativet kring familjevåld också kan tolkas som "the public story", som utgår ifrån att familjevåld mot LGBTI-personer främst förekommer bland etniska minoriteter.

Transfobiskt hedersrelaterat våld

En annan forskare som tittat specifikt på hedersrelaterat våld mot transpersoner är Michaela Rogers. I sin studie om hedersrelaterat våld mot transpersoner visar Rogers att det sker ett samspel mellan flera olika dynamiker: våld och förtryck i nära relationer, transfobi, stigma och hedersbaserad ideologi. Rogers utgår ifrån kriminologiprofessorn Aisha Gills^[210] perspektiv på hedersrelaterat våld, där heder

207. Donovan använder ett annat begrepp – "so called honor violence", men för enhetlighetens skull har jag valt att översätta det till hedersrelaterat våld och förtryck.

208. Donovan, Catherine, Jasna Magić & Sarah West: Family abuse targeting queer family members: An argument to address problems of visibility in local services and civic life, *Journal of Family Violence*, 2024 Vol. 39, 1337–1349.

209. Donovan, Catherine and Hester, Marianne: *Domestic violence and sexuality: what's love got to do with it?*, Policy Press, Bristol 2014.

210. Gill, Aisha: Honor-based violence as gendered violence, in Idriss, M. M., Abbas, T., & Abbinnett, D. R. (eds.). (2010). *Honour, violence, women and islam*. Taylor & Francis Group.

förstås som en social konstruktion som används för att rättfärdiga och legitimera våld. En sådan förståelse går bortom kulturella förklaringar och innebär en snäv syn på hedersrelaterat våld som något som enbart är förknippat med vissa kulturer, geografiska områden eller religiösa traditioner.^[211] Istället menar Rogers att sociologiska perspektiv på skam och stigma^[212] är användbara för att förstå familjers agerande: Våld och förtryck används för att bevara eller återställa familjens och/eller gemenskapens "heder" genom att ta bort "skammen".^[213]

Minoritetsstress hos marginaliserade grupper

Hittills har några olika teoretiska modeller presenterats, som hjälp att förklara och analysera våld mot LGBTI-personer, såsom identitetsbaserade kränkningar och kontroll ("identity abuse"), våld och kontroll från familjemedlemmar ("family abuse") och transfobisk hedersrelaterat våld och förtryck ("transphobic 'honour'-based abuse"). Ett annat teoretiskt perspektiv som brukar appliceras i relation till våld mot LGBTI-personer fokuserar på att vara i minoritet och minoritetsstress. Minoritetsstress är en teoretisk modell som används för att förklara hur diskriminering, trakasserier, hot och hat leder till risk för sämre hälsa hos marginaliserade grupper. Det innebär alltså en stress som ligger bortom och utöver den vanliga stress som alla personer, oavsett grupptillhörighet, kan uppleva. Minoritetsstress kan leda till en internalisering av samhällets, omgivningens och förövarens negativa attityder mot LGBTI-personer.^[214]

I rapporten *Hbtqi-personer och våld i nära relationer. Om hjälpsökande och stödinsatser* (2025) belyser Nicole Ovesen och Renita Sörensdotter^[215] ett ökat fokus på minoriteter inom minoriteter. De visar att det har skett förskjutningar i de skandinaviska länderna (Danmark, Norge och Sverige) mot ett ökat fokus på LGBTI-personer som tillhör etniska minoriteter (till exempel i Danmarks och Norges handlingsplaner för LGBTI-personer) och på hedersrelaterat våld och förtryck (Sveriges Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter).^[216] Utöver förskjutningar i handlingsplaner har även kriscenter med specifika inriktningar öppnats, som exempelvis, RED+ kriscenter^[217] och ny stödlinje i Danmark.

211. Rogers, Michaela: Transphobic 'Honour'-Based Abuse: A Conceptual Tool, *Sociology*, 2017, Vol. 51, No.2, 229–230.

212. Goffmans teori om stigma I Goffman, E (1979): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Harmondsworth: Penguin Books.

213. Rogers, Michaela: Transphobic 'Honour'-Based Abuse: A Conceptual Tool, *Sociology*, 2017, Vol. 51, No.2, 228–229.

214. RFSL: *Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta hbtq-personer. Ett kunskapsstöd från RFSL stödmottagning*, 2018, s.43.

215. Forskare vid Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet, Sverige.

216. Ovesen, Nicole och Sörensdotter, Renita: *Hbtqi-personer och våld i nära relationer. Om hjälpsökande och stödinsatser*, NCK 2025, s. 30.

217. RED+ är ett skyddat boende för unga hbt+-personer som tillhör en etnisk minoritet och som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck, flyr från hedersrelaterade konflikter, negativ social kontroll, hedersrelaterat våld, samt tvångsäktenskap eller hot om detta (Ovesen och Sörensdotter, 2025, s. 30–31).

Lgbti-rättigheter och homonationalism

Slutligen kan teorin om homonationalism ge verktyg för att förstå hur synen på lgbti-personers rättigheter riskerar att missbrukas för nationalistiska ändamål. Begreppet homonationalism myntades av forskaren Jasbir K. Puar. Puars visar i sin forskning hur behandlingen av lgbti-personer i olika samhällen används som ett kriterium för att kategorisera länder som antingen progressiva och toleranta eller homofobiska och barbariska. Med andra ord används inte begreppet "homonationalism" för att beskriva vissa stater som homonationalistiska utan för att problematisera att liberala demokratier i väst tenderar att använda lgbti-rättigheter för att demonisera andra samhällen, och förstärka narrativet om civilisering av de Andra, och på så sätt bidra till islamofobi.^[218] I likhet med frågor om jämställdhet och kvinnors rättigheter, riskerar lgbti-rättigheter att missbrukas i syfte att konstruera skillnader i värderingar mellan olika kulturer och etniciteter. Självbilden som lgbti-vänliga ("gay-friendly") och jämställda stater förstärks. Det försvårar även en kritisk bedömning av den utveckling som äger rum idag i flera västerländska länder med framväxt av nationalistiska rörelser och högerpopulism.

Med utgångspunkt i ovan har Katharina Kehl studerat sammanvävningen mellan homonationalism och konstruktionen av den svenska identiteten. Kehl menar att lgbti-rättigheter och andra liberala svenska värderingar definierar "svenskheten".^[219] Hon skriver:

Människor som rasifieras som icke-vita och/eller muslimer tilldelas positionen som "konstitutiva outsiders" i ett väst som nyligen blivit lgbt-vänligt, där deras samhällen förkroppsligar den homo-, bi- och transfobi som västerländska samhällen påstår sig ha lämnat efter sig. Inkluderingen av vissa lgbtq-personer i nationella gemenskaper av samhörighet förlitar sig därför inte bara på att de inte är "för queera"; det används också för att ytterligare exkludera minoriteter.^[220]

Med andra ord fungerar lgbti-rättigheter som en mekanism för exkludering och skapandet av en nationell självbild om moralisk överlägsenhet ("gender exceptionalism"). Effekter av den exkluderande mekanismen blir särskilt tydliga i jämförelse med det ökade fokus på etniska minoriteter och hedersrelaterat våld och förtryck som Ovesen och Sörensdotter belyser. Parallellt genomförs en mer restriktiv flyktingpolitik och hantering av asylärenden där asylskälet är könsidentitet och/eller sexualitet. Flera studier har visat att asylärenden präglas av bristande tillit till asylsökandes vittnesmål, på grund av heteronormativa och

218. Puar, Jasbir K.: Whither Homonationalism?, i Angeliki Sifaki, C.L. Quinan, Katarina Lončarević (eds.): *Homonationalism, Femonationalism and Ablenationalism. Critical Pedagogies Contextualised*, Routledge, London 2022, 3.

219. Kehl, Katharina: *Boundaries of Queerness: Homonationalism and Racial Politics in Sweden*, Bristol University Press 2024, 1–2.

220. Kehl, Katharina: *Boundaries of Queerness: Homonationalism and Racial Politics in Sweden*, Bristol University Press 2024, 2.

homonationalistiska föreställningar.^[221] Exempelvis ökade trovärdigheten i vittnesmålen om asylsökande beskrev hela det samhälle som de kom från som förövre.^[222] Det understryker i sin tur vikten av att undersöka hur LGBTI-personers rättigheter respekteras i asylprocesser, genom att analysera de diskurser som rör LGBTI-rättigheter, hur dessa konstrueras i relation till olika grupper och sammanhang, samt vilka funktioner de fyller.

Diskriminering och samvarierande utsatthet

Flera studier som undersöker LGBTI-personers utsatthet och livsvillkor har genomförts i de olika nordiska länderna. I Finland har en intersektionell analys av LGBTI-personer utsatthet genomförts på uppdrag av Institutet för hälsa och välfärd (THL).^[223] Den rapporten tar upp flera olika problem som inte alla är explicit kopplade till hedersrelaterat våld och förtryck, men som ändå är relevanta för denna analys. Rapporten berör problem som LGBTI-personer upplever i det finska samhället, men visar att hur dessa problem uppfattas och förstås kan nyanseras mer utifrån hur olika faktorer samverkar och påverkar LGBTI-personers våldsutsatthet. I likhet med andra länder är dubbeldiskriminering eller minoritet inom minoritet ett signifikant tema.

Tidigare forskning har visat att LGBTI-personer utsätts för flera olika former av diskriminering på grund av sin minoritetsstatus och utifrån de olika strukturella problem som minoriteter kan stöta på. Intervjuerna från THL:s studie visar att personer som identifierar sig inom LGBTI-gruppen och som även representerar etniska minoriteter upplever utmaningar i det finländska samhället, på grund av sin migrationsstatus och på grund av sin könsidentitet och sexualitet. De upplever både öppen och dold diskriminering, inklusive fysiskt och verbalt kränkande beteende, samt exkludering i det finska samhället.^[224]

Forskarna anlägger i rapporten ett intersektionellt perspektiv och förklarar diskriminering just som ett intersektionellt fenomen, det vill säga när två eller flera diskrimineringsgrunder förekommer på ett "oskiljaktigt sätt".^[225] Diskriminering förstås som negativ särbehandling på grund av att en individ tillhör en viss social grupp. Tillhörigheten till en social grupp och social status är kärnelement i diskriminering. Samtidigt kan diskriminering även beskrivas som "alla sätt att uttrycka och institutionalisera sociala relationer av dominans och förtryck".^[226]

221. Se, till exempel, Hedlund, Daniel och Wimark, Thomas: Unaccompanied Children Claiming Asylum on the Basis of Sexual Orientation and Gender Identity, *Journal of Refugee Studies*, Vol. 32, 2019; Lunau, M.: The trouble with 'truth'. On the politics of life and death in the assessment of queer asylum seekers, i *Kvinder, Køn & Forskning*, Vol. 28, No.3–4, 2019, 12–23.

222. Hedlund, Daniel och Wimark, Thomas: Unaccompanied Children Claiming Asylum on the Basis of Sexual Orientation and Gender Identity, *Journal of Refugee Studies*, Vol. 32, 2019; Lunau, M.: The trouble with 'truth'. On the politics of life and death in the assessment of queer asylum seekers, i *Kvinder, Køn & Forskning*, Vol. 28, No.3–4, 2019.

223. Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022.

224. Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022.

225. Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 48.

226. Referens till Krieger 2000: 69 i Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022.

Intersektionell diskriminering skiljer sig från dubbeldiskriminering eller multipel diskriminering. Med utgångspunkt i Crenshaw teori om intersektionalitet, uppstår intersektionell diskriminering när flera diskrimineringsgrunder verkar samtidigt och samverkar med varandra och vilket gör diskrimineringen kvalitativt annorlunda.^[227] Lgbti-personer med utländsk bakgrund i Finland vittnar om erfarenheter av majoritetssamhällets ras- och etnicitetsbaserade diskriminering. Samtidigt upplever de diskriminering på grund av könsidentitet och sexuell läggning inom den egna diasporan. Detta skapar en intersektionell utsatthet där olika former av förtryck förstärker varandra.^[228] Lgbti-personer med utländsk bakgrund är exkluderade från olika grupper, inklusive lgbti-"communityt" i Finland.^[229] Hur lgbti-identiteter definieras och konstrueras kan i sig vara exkluderande, särskilt i relation till etnicitet och religion.

Enligt THL-rapporten beskrivs Finland som en trygg plats för lgbti-personer från det ögonblick de anländer till landet. Samtidigt är upplevelsen av trygghetssubjektiv och inte ett privilegium för alla. Slutsatsen baseras på intervjupersonernas berättelser där de jämförde sina erfarenheter av Finland med sina ursprungsländer. Även om de upplevde större trygghet och viss säkerhet i Finland, betonade de att dessa känslor är kontextuella och situationsberoende.^[230]

Föreställningen om Finland som ett paradys för homosexuella ("a gay heaven") skapas i relation till andra länder som framställs som exceptionellt förtyckande och homofientliga/homofobiska. Detta konstaterar Inka Söderström som disputerat med en avhandling där hon undersöker hur socialt arbete uppfattas av personer som har migrerat till Finland och sökt asyl på grund av sin sexuella läggning eller kön.^[231] Liknande mönster har studerats i andra nordiska länder, inklusive Sverige, Danmark och Norge.^[232] Dessa narrativ bygger på en essentialistisk bild av kultur, där kultur framställs som någonting oföränderligt och homogent. Söderström skriver att lgbti-rättigheter har använts som instrument för att konstruera skillnader mellan Finland och den homofobiska Andre. Den Andre består av både minoriteters ursprungsländer och landsmän i diaspora som bor i Finland ("the Bubble of Oppression").^[233]

227. Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 49.

228. Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 54.

229. Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 58.

230. Czimbalmo, Mercedes and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 43.

231. Söderström, Inka: *Ulosulkevat rajat: Sosiaalityö ja pakolaistaustaiset queer-ihmiset Suomessa*, Helsingfors 2024.

232. Se till exempel, Lagerman, Julia: *A Nationalist Contradiction: Homonationalism and Nationalist Anti-LGBTQ Politics and Activism in Sweden*, 2024; Åse Røthing & Stine Helena Bang Svendsen: Homotolerance and Heterosexuality as Norwegian Values, *Journal of LGBT Youth*, 2010, Vol. 7, No. 2, 147–166.

233. Söderström, Inka: Homonationalism and talking back in Finnish social work with non-heterosexual people with refugee backgrounds, i Kris Clarke, Leece Lee-Oliver och Satu Ranta-Tyrkkö (eds.): *Decolonising Social Work in Finland: Racialisation and Practices of Care*, Bristol University Press, Bristol 2024.

I sin avhandling refererar Söderström till en studie av Røthing and Svendsen från 2010 som konstaterar: *"the problem of homophobia was pushed into the margins; it was not regarded as a structural issue in Finnish society but a problem of homophobic individuals"*.^[234] Studien menar alltså att homofobi reduceras till individuella negativa attityder snarare än ett samhälleligt problem. I en annan studie noterar Akin och Svendsen att två processer sker parallellt: å ena sidan ser vi en ökande tolerans mot LGBTI-personer, vilket blir en del av den nationella identiteten, och å andra sidan en växande strukturell rasism och islamofobi.^[235]

På Island har en studie om våld i samkönade relationer och familjevåld mot LGBTI-personer genomförts av Institutet för samhällsvetenskap vid Islands universitet. Studiens syfte var att kartlägga våldets omfattning och olika uttryck för våld. Data samlades in genom en enkät som skickades till medlemmar i föreningen Samtökin78 och en som lämnades in till en diskussionsgrupp på ett LGBTI-forum, samt individuella intervjuer med LGBTI-personer. Även gymnasieelevers svar i undersökningen analyserades och resultatet visade att några grupper löpte större risk att utsättas för våld av familjemedlemmar och i sina nära relationer: unga som identifierar sig som queer eller "annat kön", pansexuella eller bisexuella.^[236] Studien var en av åtgärderna som gjordes i frågan om LGBTI-personers våldsutsatthet, men utan något specifikt fokus på hedersrelaterat våld. Den exemplifierar ett bredare perspektiv på familjevåld.

En undersökning bland medlemmar i föreningen Samtökin78 fann bland annat att majoriteten av deltagarna hade upplevt någon form av psykiskt våld i en tidigare relation. En relativt hög andel av de svarande hade också upplevt att de utsatts av sådant beteende av föräldrarna, medan en lägre andel upplevt att de hade blivit utsatta för psykiskt kränkande beteende av en nuvarande partner eller annan familjemedlem.^[237] I personlig kommunikation med Guðnýju Gústafsdóttur gällande frågeställningen för denna studie framgick det att det inte görs någon särskild hänvisning till hedersrelaterat våld och förtryck i undersökningen.

234. Røthing and Svendsen 2010 i Söderström, Inka: *Homonationalism and talking back in Finnish social work with non-heterosexual people with refugee backgrounds*, i Kris Clarke, Leece Lee-Oliver och Satu Ranta-Tyrkkö (eds.): *Decolonising Social Work in Finland: Racialisation and Practices of Care*, Bristol University Press, Bristol 2024.

235. Akin and Svendsen, i Söderström, Inka: *Homonationalism and talking back in Finnish social work with non-heterosexual people with refugee backgrounds*, i Kris Clarke, Leece Lee-Oliver och Satu Ranta-Tyrkkö (eds.): *Decolonising Social Work in Finland: Racialisation and Practices of Care*, Bristol University Press, Bristol 2024.

236. *Rannsókn á ofbeldi í nánum samböndum og fjölskyldum hinsegin fólks á Íslandi*.

237. *Rannsókn á ofbeldi í nánum samböndum og fjölskyldum hinsegin fólks á Íslandi*.

Analys av styrdokument

Här följer en analys av hur de nordiska ländernas styrdokument beskriver lgbti-personers utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck. Analysen utgår även ifrån ett antal kartläggningar och rapporter som specifikt behandlar lgbti-personers utsatthet för våld, inklusive lgbti-personer med etnisk minoritetsbakgrund. Resultatet återges uppdelat utifrån de teman som framträder i det samlade materialet.

I de nordiska länderna saknas specifika handlingsplaner för att hantera hedersrelaterat våld och förtryck mot lgbti-personer. I vissa handlingsplaner för lgbti-personers rättigheter finns avsnitt om våld, som till exempel Danmarks handlingsplan för LGBT+-personer 2022–2025 (*"Plads til forskellighed i fællesskabet. LGBT+ handlingsplan 2022–2025"*). I handlingsplanen läggs särskilt fokus på etniska minoriteter genom att nyanländas utsatthet behandlas separat.^[238]

Norges handlingsplan *"Trygghet, mangfold og åpenhet Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021–2024"* består av fem insatsområden där det ena handlar specifikt om "konverteringsterapi" (begrepp som används i handlingsplanen). Begreppet definieras på följande sätt:

Konverteringsterapi er praksis som har til formål å endre eller undertrykke en persons seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Dette kan representere en form for negativ sosial kontroll og kan være en alvorlig krenkelse av menneskers identitet, integritet og menneskeverd. Barn og unge som bryter med normer for kjønn og seksualitet, kan være særlig sårbare i møte med praksis som forsøker å undergrave hvem de er.^[239]

I definitionen etableras en koppling mellan omvändelseförsök och hedersrelaterat våld och förtryck i och med att det beskrivs att omvändelseförsök kan vara en form av negativ social kontroll. I handlingsplanen uttrycks att negativ social kontroll förekommer i olika miljöer, bland annat i slutna trossamfund, men styrdokumentet präglas också av uppfattningen att det främst är etniska minoriteter som utövar negativ social kontroll. Utöver negativ social kontroll innehåller handlingsplanen även definitioner av tvångsäktenskap, hedersrelaterat våld och könsstympning.

238. Danmarks LGBT+ handlingsplan *Plads til forskellighed i fællesskabet. LGBT+ handlingsplan 2022–2025*.

239. Norges handlingsplan *Trygghet, mangfold og åpenhet Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021–2024*.

Sveriges *"Stolt och trygg. Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2024–2027"* innehåller fokusområdet "Våld, diskriminering och andra kränkningar"^[240] och har delvis samma upplägg som Norges handlingsplan. Hedersrelaterat våld och förtryck och omvändelseförsök behandlas särskilt. I handlingsplanen nämns rapporten "Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige" av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, från 2022, som också inkluderas i denna analys.

Islands handlingsplan för lgbti-frågor 2022–2025 omfattar 21 åtgärder som syftar till att förbättra lgbti-personers rättigheter. En av åtgärderna berör frågor om våldsutsatthet bland lgbti-personer, men utan något specifikt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck. Den inbegriper genomförandet av en studie (som redan nämnts i beskrivningen av kunskapsläget) om våld i samkönade relationer samt om familjevåld mot lgbti-personer, för att skapa medvetenhet om våldsutsatthet genom att undersöka våldets omfattning och uttryck.^[241]

Finland har ingen specifik nationell handlingsplan för lgbti-personers rättigheter. Frågor som rör sexuella minoriteter och könsminoriteter är inkluderade i landets nationella handlingsplan för mänskliga rättigheter. I styrdokumentet om hedersrelaterat våld och förtryck nämns lgbti-personer som en särskilt utsatt grupp med högre risk att utsättas för hedersrelaterat våld. Det finns däremot inget specifikt material som adresserar den frågan.

Efter genomgången av befintliga styrdokument samt andra relevanta studier och rapporter har ett antal teman växt fram som presenteras i de kommande avsnitten:

- dubbel utsatthet och diskriminering,
- religion och religiositet,
- omvändelseförsök,
- asyl och integration.

Dubbel utsatthet och diskriminering

I Danmarks senaste handlingsplan *"Plads til forskellighed i fællesskabet. LGBT+ handlingsplan 2022–2025"* lyfts lgbti-personers utsatthet för våld och sexuella övergrepp som ett av fem insatsområden. Särskilt fokus läggs på etniska minoriteter genom att nyanländas utsatthet behandlas separat:

240. Sveriges handlingsplan *Stolt och trygg. Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2024–2027*.

241. Island: Våld i queer relationer. Tillgänglig: <https://www.stjornarradid.is/verkefni/mannrettindi-og-jafnretti/jafnretti/adgerdaaaetlun-i-malefnum-hinsegin-folks/stok-adgerd/?itemid=db6c2f48-4bb4-11ed-9bb1-005056bc4727>

Undersøgelser viser også, at omkring en tredjedel af LGBT+ personer på et tidspunkt har været udsat for et seksuelt overgreb. LGBT+ personer med minoritetsetnisk baggrund er særligt udsatte. Samtidig er færre minoritets-etniske LGBT+ personer åbne om deres seksuelle orientering eller kønsidentitet, og mere end hver tiende har oplevet voldstrusler fra deres familie eller familiens omgangskreds.^[242]

Nyanlända Igbti-personer presenteras som en särskilt utsatt grupp. Deras särskilda utsatthet beskrivs delvis genom hänvisning till diskriminering på grund av etnisk eller religiös bakgrund, vilket skapar en diskurs om "dubbelt minoritetsskap". Utöver det beror den särskilda utsattheten även på de negativa reaktioner, hot om våld och våld som Igbti-personer kan uppleva i sina familjer. Våld kan ta olika uttryck och det som särskilt lyfts fram är påtryckningar att ingå äktenskap mot sin vilja, samt olika former av omvändelseförsök.

I Danmark har ett speciellt kriscenter RED+ öppnats som vänder sig till Igbti-personer med etnisk minoritetsbakgrund. I samband med etableringen av detta center har Als Research, på uppdrag av Styrelsen for International Rekruttering og Integration, SIRI, genomfört en kartläggning av levnadsförhållanden och stödbehov för nyblivna danska Igbti-personer. Kartläggningen "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov" innehåller en analys av erfarenheter av diskriminering.^[243]

Enligt kartläggningen utsätts personer med utländsk bakgrund för diskriminering på grund av sin etniska bakgrund och religiösa tillhörighet. Igbti-personer utsätts även för diskriminering på grund av sin sexuella läggning och/eller könsidentitet, vilket förstärker utsattheten och risken att utsättas för våld och diskriminerande behandling. Det sker en stor överlappning mellan erfarenheter av diskriminering på grund av etnicitet och/eller religion och sexuell läggning och/eller könsidentitet. Det leder till bristande tillit till samhällsinstitutioner och får konsekvenser för utsattas hjälpsökande.^[244]

Kartläggningen visar även att diskriminering av Igbti-personer som nyligen blivit danska ökat sedan 2015, både på grund av sexualitet och/eller könsidentitet och diskriminering på grund av deras etnicitet eller religiösa bakgrund.^[245]

Diskrimineringen tar sig olika uttryck, såsom nedlåtande eller hatiska kommentarer, oönskad/överdriven uppmärksamhet, osynliggörande samt diskriminerande behandling. Igbti-personer som nyligen blivit danska utsätts för diskriminering på offentliga platser, till exempel på gatan och på arbetsplatser, men också i sociala- och traditionella medier.^[246]

242. Danmarks LGBT+ handlingsplan 2022–2025.

243. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022.

244. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022, 21.

245. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022, 36.

246. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022, 37.

Vidare visar kartläggningen att diskriminering på grund av etnicitet och religiositet är statistiskt signifikant, även när man kontrollerar för betydelsen av andra bakgrundsfaktorer. Etnisk bakgrund är fortfarande den viktigaste faktorn för etniskt eller religiöst motiverad diskriminering, även när man beaktar till exempel levnadsförhållanden, bostadssituation, utbildningsnivå eller sysselsättning.^[247] Diskriminering på grund av etnicitet och religiositet kopplas också till socio-ekonomisk status, utbildningsnivå och anställning. Kartläggningen visar på en tendens att lgbti-personer från familjer med starka hedersnormer och/eller med föräldrar som har en hög grad av religiositet utsätts för diskriminering på grund av etnicitet eller religion i högre utsträckning än andra lgbti-personer.^[248]

Lesbiska eller bisexuella kvinnor som nyligen blivit danska identifieras i kartläggningen som en minoritet som är multipelutsatt på grund av etnisk tillhörighet, religion, sexualitet och kön. Kartläggningen refererar till en engelsk studie som visar att vissa muslimska lgbti-kvinnor upplever en bristande tillhörighet till både lgbti-miljöer och muslimska samhällen. Många identifierar sig inte med de synliga lgbti-miljöer som domineras av majoritetsetniska personer, och samtidigt är de oroliga över att mötas av rasism, islamofobi och kulturell okänslighet i dessa sammanhang. Kvinnor påverkas också av tanken att den enda platsen där de kan förvänta sig skydd, är i familjen och/eller i det etniskt-religiösa samfundet. Därför är det ofta svårt för dem att till exempel nå ut till det offentliga biståndssystemet.^[249]

Studiens slutsatser lyfter fram flera strukturella och samhälleliga faktorer som påverkar nyanlända lgbti-personers levnadsvillkor på ett negativt sätt. Bland annat framkommer att mer än hälften av de nyanlända lgbti-personerna har upplevt diskriminering på grund av sin etniska eller religiösa bakgrund under det senaste året, och att en betydande minoritet – omkring 40 procent – uppger att de har utsatts för sexuella övergrepp. Dessa problem kräver insatser på ett bredare samhälleligt plan och kan inte hanteras enbart av aktörer som RED+ eller andra organisationer med specialiserad social kompetens inom målgruppen.^[250] Även om studiens huvudsakliga fokus ligger på rekommendationer till specifika aktörer som möter nyanlända lgbti-personer i sitt arbete, krävs bredare insatser mot diskriminering där flera samhällsaktörer samverkar.

Precis som för Danmark lyfts dubbel diskriminering i Norge som ett problem som särskilt drabbar lgbti-personer med utländsk bakgrund, eftersom de kan utsättas för rasism och diskriminering både på grund av sitt ursprung, etniska tillhörighet, hudfärg samt könsidentitet och sexuell läggning. De upplever diskriminering inom olika områden, såsom boende, arbete, utbildning, hälso- och sjukvård, offentliga platser, och i sociala sammanhang " dejting-miljöer".^[251]

247. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022.

248. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022.

249. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022, 39.

250. Als Research: "Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov", 2022, 18.

251. Norges handlingsplan 2021–2024.

Utöver detta är det viktigt att notera att lgbti-personer med utländsk bakgrund kan utsättas för rasism och möta fördomar från lgbti-communities med majoritetsbakgrund, samt negativa reaktioner från familjer eller landsmän i diaspora (i form av verbala fördömler, utestängning eller fysiskt våld).^[252] En rapport om levnadsförhållanden för lgbti-personer i Norge visar att det är vanligare bland lgbti-personer med utländsk bakgrund att ha utsatts för sexuellt våld, haft självmordstankar, eller att ha försökt begå självmord, jämfört med majoritetsbefolkningen. Flera upplever minoritetsstress, som leder till psykiska problem, självmord och drogmissbruk.^[253]

I Sveriges handlingsplan finns kapitlet "Fokusområde: Våld, diskriminering och andra kränkningar". Det består av fyra delar; lgbti-relaterade hatbrott och lgbti-fientlighet, våld och andra kränkningar, arbete mot diskriminering och för lika rättigheter och möjligheter för lgbti-personer, samt arbete för rättssäkerhet och likvärdigt bemötande i asylprocessen. Innehållet inom dessa olika problemområden och förslag till åtgärder tyder på en bred förståelse av våld, både i offentliga miljöer och privata relationer. Det är en ansats som belyser helhetsperspektiv på våld mot lgbti-personer, inklusive lgbti-relaterade hatbrott, fördomar och intolerans.

Våld i nära relationer ingår också som del av fokusområdet och det noteras att lgbti-personers våldsutsatthet i nära relationer följer samma mönster som våld i heterosexuella relationer. Samtidigt konstateras att det kan finnas ytterligare hinder att söka stöd och hjälp för lgbti-personer på grund av risk att diskrimineras eller bemötas fördomsfullt. Mest fokus har dock denna del på hedersrelaterat våld och förtryck.^[254] Lgbti-personer beskrivs som särskilt utsatta i kontexter där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer. På liknande sätt som i andra styrdokument gällande hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs hederskontexter med hänvisning till hedersnormer och hederskultur: *"Heteronormativa föreställningar är centrala i en hederskultur och kan innebära att en sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck som strider mot normen betraktas som ett hot mot familjens heder"*.^[255] Omvändelseförsök benämns särskilt som ett specifikt våldsuttryck.

Religion och religiositet

Ett annat tema som framträder i analys av de studerade styrdokumenterna och rapporterna är betydelsen av religion och religiositet. Religiositet eller relation till religiös tro är en viktig faktor som ofta tas upp i analyser av lgbti-personers våldsutsatthet. Som presenterades i föregående avsnitt utsätts lgbti-personer för diskriminering från samhällsinstitutioner och majoritetsbefolkning. De upplever även brist på acceptans av lgbti-identiteter och våld och hot om våld inom familjer.

252. Norges handlingsplan 2021–2024.

253. Norges handlingsplan 2021–2024, 59.

254. Sveriges handlingsplan 2024–2027, 18–19.

255. Sveriges handlingsplan 2024–2027, 18.

Enligt kartläggningen av Als Research är risken att uppleva diskriminering på grund av könsidentitet och/eller sexualitet störst bland de yngre lgbtqi-personerna, bland icke-ciskönade och bland lgbtqi-personer från familjer där familjens rykte och/eller heder påverkar deras syn på lgbtqi.^[256]

Inom ramen för sin studie har Als Research genomfört intervjuer med nyanlända lgbtqi-personer från familjer med starka hedersnormer. Intervjuerna har visat att lgbtqi-personer från familjer med hedersnormer eller med föräldrar som har hög grad av religiositet upplever sig vara särskilt utsatta. Några av dem har erfarenheter av att bli uteslagna från sociala evenemang, att bli socialt utfrysta av familjen, bli pressade till att prata med en religiös kurator, att utsättas för hus-arrest och ta emot hot om att skickas på uppfostringsresor.^[257] Lgbtqi-personer med utländsk bakgrund vittnar om behovet att navigera mellan sina egna önskemål och normer och förväntningar inom familjen och släkten.

I den danska kartläggningen kopplas lgbtqi-personers levnadsvillkor till föreställningar om heder och religion som bakgrundsfaktorer. Familjens syn på sexualitet och könsidentitet beskrivs som en del av hedersnormerna. Kartläggningen visar ett signifikant samband mellan ålder, familjens grad av religiositet, boendeförhållanden och geografiskt läge samt sannolikheten att erfara att heder och anseende har betydelse för familjens syn på sexualitet och könsidentitet. Med andra ord finns det flera faktorer som leder till starkare hedersnormer, såsom boendesituation, det vill säga om unga lgbtqi-personer bor med sina familjer eller inte, samt graden av religiositet. Tidigare studier har identifierat religiositet som en viktig faktor för synen på exempelvis homosexualitet. En hög grad av religiositet ökar sannolikheten för negativa attityder till homosexualitet (såväl danska som internationella studier).

I kartläggningen noteras att i relation till vålds- och hotbilden omkring nyblivna danska lgbtqi-personer, finns inget signifikant samband mellan att komma från en familj där rykte och heder anses ha stor betydelse och risken att utsättas för hot om våld eller våld baserat på sexuell läggning eller könsidentitet. Istället anses etnisk bakgrund vara den mest betydande faktorn för risken för våld och hot i relation till sexualitet och könsidentitet.^[258] Det innebär i sin tur att i relation till våld och hot om våld (inte endast hedersrelaterat våld) kan det även finnas andra faktorer som kan ha betydelse för våld eller hot om våld inom familjen.^[259] En aspekt av religiositet handlar om uppväxt i religiösa samfund där det kan förekomma lgbtqi-fientliga uppfattningar. Som konsekvens kan lgbtqi-personer vara tvungna att bryta sig loss från sina familjer och andra gemenskaper. Flera lgbtqi-personer i Norge uppger att det kan vara utmanande att kombinera sin lgbtqi-identitet och religiösa tro. Ibland kan det framställas som att det rör sig om oförenliga identiteter, när exempelvis religiösa samfund med starka traditionella

256. Als Research, 69.
257. Als Research, 69.
258. Als Research, 66–67.
259. Als Research, 66–67.

könsnormer inte erkänner samkönade relationer. Som resultat använder lgbti-personer olika strategier för att hantera dessa situationer. De lämnar och bryter sig loss, omförhandlar och försöker definiera sig själva som queer och religiös, eller hittar ett sätt att balansera övertygelser och identitet.^[260]

Frågan om trossamfund och de olika religiösa traditioner som oftast förknippas med homofobiska och konservativa normer kan bedömas olika och det finns alltid en risk för generaliserande och onyanserade uppfattningar. I Norges handlingsplan lyfts Norska kyrkan upp som ett exempel på en kyrka som har öppnat dörren för samkönade par att kunna gifta sig. Flera lgbti-grupper och -organisationer arbetar för ökad tolerans och acceptans i religiösa miljöer. Exempel är Salam, en organisation för queera muslimer, och Queer Christian network, som är ett nätverk av lesbiska, homosexuella, bisexuella och transpersoner som tillhör eller har en bakgrund inom frikyrkosamfund.^[261]

I en rapport om lgbti-personer med utländsk bakgrund i Finland berörs frågan om religion och dess betydelse för lgbti-personer. Det bekräftas att religion och tolkningar av den religiösa texten används för att rättfärdiga diskriminerande behandling och våld. Tolkningar av religiösa traditioner kan leda till att lgbti-personer diskrimineras och exkluderas från sina trossamfund eller andra religiösa gemenskaper. I dessa fall framställs lgbti-identitet som en synd, och religiösa ideologier används ofta för att rättfärdiga kränkande beteende. Religiösa värderingar och övertygelser kan användas för att rättfärdiga våld mot lgbti-personer, inklusive våld i nära relationer och hedersrelaterat våld.^[262] Utifrån de intervjuade personernas berättelser är konservativa värderingar tydligt närvarande i vissa religiösa sammanhang, när personer har upplevt avvisande, uteslutning, diskriminering, psykisk och fysiskt våld.

I rapporten används begreppet "religiöst" eller "andligt" våld ("religious abuse")^[263] i likhet med Finlands handlingsplan om våld mot barn. Religiöst våld uppstår när en ledare för en religiös grupp eller gruppen själv manipulerar offret och använder tolkningar av religion för att begå övergrepp. Enligt rapporten var det särskilt vanligt bland personer med asyl- eller flyktingbakgrund att religiösa föreställningar kopplades till utestängning från sociala sammanhang. Erfarenheter av diskriminering, psykiskt och fysiskt våld, inklusive, hedersrelaterat våld, framkom som ett återkommande tema i berättelserna. Det visade sig att migrationen i sig inte nödvändigtvis innebar att sådana erfarenheter upphörde; flera deltagare uppgav att de även i Finland hade utsatts för diskriminering och övergrepp, ofta från grupper inom den egna diasporan.^[264]

260. Norges handlingsplan 2021–2024, 61–62.

261. Norges handlingsplan 2021–2024, 62.

262. Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 74.

263. Andra begrepp som används inkluderar "psykologiskt våld" (psychological violence, e.g. ostracism) och "spirituell våld/förtryck" ("spiritual abuse"), 88.

264. Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 76.

Religionens roll diskuteras i rapporten utifrån att olika tolkningar av religiösa texter används för att rättfärdiga våld. Tolkningarna riktar in sig på diskussioner kring vem och vad som anses vara rätt för en katolik, muslim, jude eller medlem i ett annat trossamfund. Tolkningsföreträdare beskrivs som symbolisk makt att bestämma vilka gränser som upprättas och vilka människor som ska exkluderas från gemenskapen.^[265]

Med detta sagt förs det även en viktig diskussion kring uppfattningar om att LGBTI-identitet står i motsättning till religiös identitet och tro. Det konstateras att en sådan dikotomi är falsk. Det finns flera olika tolkningar av religiösa texter, vissa av dem är mer konservativa och mer LGBTI-fientliga, medan andra är mer öppna och välkomnande mot LGBTI-personer.^[266] En förståelse som bygger på oförenlighet mellan att vara LGBTI-person och troende, kan felaktigt leda till synen på religion som endast förtryckande och som att sekulariserade samhällen står för öppenhet och frihet. Enligt rapporten är det möjligt att förena religiositet med sin queera identitet. LGBTI-personer i olika religiösa samfund behöver både förhandla om sina identiteter, och om vissa förväntningar eller sociala koder i förhållande till sitt kön eller sin sexualitet.^[267]

Omvändelseförsök

Omvändelseförsök är en form av våldsutsatthet som brukar beskrivas i relation till hedersrelaterat våld och förtryck. I en rapport om LGBTI-personer med utländsk bakgrund i Finland studeras problemet utan något specifikt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck, utan mer generellt i relation till hela LGBTI-gruppen och olika sammanhang. I Finland är omvändelseförsök inte kriminaliserat. Men år 2021 gjorde både Finlands psykiatriska förbund och Finlands psykologförbund utlåtanden om att så kallade "terapi" som syftar till att ändra sexuell läggning och könsidentitet är skadliga för personers psykiska hälsa.^[268] Trots att sådana behandlingar inte stöds av professionella, används omvändelseförsök fortfarande i vissa kretsar.^[269]

I Danmarks handlingsplan föreslås att möjligheten att inrätta ett förbud mot omvändelseförsök för minderåriga undersöks. Det har initierats ett delprojekt för att utforska möjligheten och behovet av ett sådant förbud.^[270] Enligt Als Researchs kartläggning är omvändelseförsök en särskild form av våldsutsatthet som drabbar

265.Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 79.

266.Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 83.

267.Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022.

268.Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 23.

269.Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022; Ingman, Peik: *Conversion Practices and Societal Responsibility* (fi. Eheytysoiminta ja yhteiskunnan vastuu).

270.Danmarks LGBT+ handlingsplan 2022–2025.

lgbti-personer. Erfarenheter av omvändelseförsök kopplas till hedersnormer genom att omvändelseförsök beskrivs som särskilt utbredda bland lgbti-personer som kommer från familjer där rykte och heder värderas högt och/eller där föräldrarna har en hög grad av religiositet.^[271] Det är viktigt att notera att studien inte kunde säga något om förekomsten av sådana fall i muslimska miljöer i Danmark mer generellt. I studien av "konverteringsterapi", framhålls dock, baserat på en intervju med en tidigare rådgivare från organisationen Sabaah, att försök till helande i etniska minoritetskretsar i vissa fall kan ha karaktären av till exempel straff och sanktioner eller omskolningsresor till hemlandet.^[272]

Enligt Norges handlingsplan är omvändelseförsök ett eget insatsområde. Omvändelseförsök definieras som behandlingsliknande åtgärder som är avsedda att få en annan person att förändra eller förneka (eller undertrycka) sin sexuella läggning eller könsidentitet. Enligt handlingsplanen kan det representera en form av negativ social kontroll.^[273] Barn och unga lgbti-personer beskrivs som en grupp som är särskilt för att utsättas för olika former av våld och kontroll. Trots att det konstateras att det behövs mer kunskap om deras livssituation, visar det att barn som bryter med normer för kön och sexualitet har sämre livssituation än andra barn.^[274] Barn och unga med invandrarbakgrund som bryter mot familjens normer kring könsidentitet och sexuell läggning riskerar att utsättas för negativ social kontroll och hedersrelaterat våld i form av exempelvis frihetsberövande, ofrivilliga utlandsresor och tvångsäktenskap.^[275]

Likt i andra länder finns det lite forskning kring omfattningen av omvändelseförsök i Norge. Hösten 2020 genomförde Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) en mindre undersökning av 13 aktörers kunskap om omvändelseförsök i Norge. Undersökningen är inte en vetenskaplig undersökning och resultaten måste därför tolkas med försiktighet. Resultaten har ändå gett en indikation på att omvändelseförsök förekommer i Norge, även riktade mot barn.^[276]

I Norge har det införts förbud mot omvändelseförsök i enlighet med förslag i den analyserade handlingsplanen om att undersöka rättsligt förbud av omvändelseförsök. Det har genomförts en utredning där man tittade på behovet av lagändring för att förhindra denna typ av praxis, vilka som kan behövas skyddas och vilka åtgärder som kan behöva regleras, samt i vilken utsträckning gällande lagstiftning redan förbjuder handlingar relaterade till omvändelseförsök.

Som resultat är det flera handlingar som kriminaliseras: konverteringsterapi, grov konverteringsterapi och marknadsföring av konverteringsterapi. Reglering omfattar såväl vuxna offer som barn och det tas även hänsyn till konsekvenser, såsom graden av skada, varaktighet och ifall brottet begåtts av flera gärningsmän. I

271. Als Research Kartläggningen, 69.

272. Als Research Kartläggningen, 69.

273. Norges handlingsplan 2021–2024, 89.

274. Norges handlingsplan 2021–2024, 80.

275. Norges handlingsplan 2021–2024.

276. Norges handlingsplan 2021–2024, 90.

lagrådsremissen till lagändringen har omvändelseförsök analyserats utifrån flera olika perspektiv, inklusive människorättsperspektiv – huruvida mänskliga rättigheter kan vara ett hinder för ett förbud mot omvändelseförsök. Flera rättigheter analyseras, exempelvis rätten till rätten till privatliv och familjeliv, religionsfrihet eller yttrandefrihet. Det konstaterats att eftersom dessa rättigheter inte är absoluta kan de begränsas i enlighet med principer om nödvändighet och proportionalitet.

Sveriges handlingsplan nämner att särskilt unga lgbti-personer riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck och genomgå så kallade omvändelseförsök.^[277] Omvändelseförsök är inte särskilt kriminaliserat i Sverige. Enligt betänkandet "Förstärkt skydd för den personliga integriteten – Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök" har utredningen kommit fram till att det inte bör införas en särskild reglering som kriminaliserar så kallade omvändelseförsök av lgbti-personer. Enligt utredningen ger den nuvarande regleringen goda möjligheter att ingripa straffrättsligt mot i synnerhet de allvarligaste formerna av omvändelseförsök och en särskild straffbestämmelse om omvändelseförsök skulle sannolikt inte bidra effektivt till ett stärkt skydd mot omvändelseförsök.^[278]

I handlingsplanen finns det en referens till rapporten "Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige" (2022), utgiven av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF som presenterar en undersökning om olika former av tvång och påtryckningar som unga lgbti-personer utsätts för i syfte att ändra deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. MUCF utgår ifrån de definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck som används av regeringen, Jämställdhetsmyndigheten och Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck hos Länsstyrelsen i Östergötland. I dessa definitioner tydliggörs att hedersrelaterat våld och förtryck bygger på starkt "patriarkala och heteronormativa föreställningar" (Jämställdhetsmyndigheten, 2021b; Prop. 2019/20:131) och syftar till "*att upprätthålla gemensamma normer och värderingar som råder i den egna familjen/slakten eller ett större kollektiv*" (Länsstyrelsen i Östergötland, 2020).^[279]

I rapporten understryks att resultaten i rapporten inte kan inte användas som grund för bedömningar om hur vanligt förekommande olika typer av omvändelseförsök är. Det går inte heller att dra någon slutsats i vilka miljöer omvändelseförsök är vanligast. Bland sådana miljöer där omvändelseförsök förekommer nämns frikyrkliga miljöer, samt omvändelseförsök kopplat till hedersrelaterat våld och förtryck.^[280] Dessa två miljöer utgör rapportens huvudfokus. Kopplingar mellan

277. Sveriges handlingsplan 2024–2027, 8.

278. Förstärkt skydd för den personliga integriteten – Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök. SOU 2023:37, 329 f.

279. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor: *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, 2022, 14.

280. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor: *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, 2022, 21.

omvändelseförsök och religiositet som en avgörande faktor är återkommande, där omvändelseförsök motiveras av konservativa religiösa rörelser inom olika kristna inriktningar, men även andra religioner, såsom islam och judendom.^[281] Rapporten refererar till tidigare studier där det görs en indelning mellan hedersrelaterat våld och förtryck och annan form av utsatthet som i delar kan likna den hedersrelaterade utsattheten. MUCF följer också denna indelning men det anges inte ytterligare skäl för att göra det, förutom att det har gjorts så i tidigare studier.^[282]

I detta sammanhang är det intressant att titta på RFSL:s studie från 2011.^[283] I rapporten *"HBT och Heder"* som utgavs år 2011 av RFSL är "omvändelse" ett av temana i materialet. Intervjumaterialet innehåller intervjuer med 18 personer från frikyrkliga miljöer och miljöer där hedersrelaterat våld förekommer ("familjer med hedersnormer"). I rapporten framträder en skillnad gällande motivet bakom omvändelse: I frikyrkliga miljöer är familjens och/eller församlingens syfte att rädda den ungas själ, eftersom homosexualiteten betraktats som en demon eller sjukdom som skulle drivas ut, medan motivet bakom det hedersrelaterade våldet är att rädda familjens rykte.^[284]

I betänkandet "Förstärkt skydd för den personliga integriteten" (SOU 2023:37) hänvisas bland annat till MUCF:s rapport vid bedömningen av behovet av att kriminalisera omvändelseförsök. I betänkandet betonas att omvändelseförsök inte är någon form av medicinsk vård eller behandling och att man därför behöver säkerställa att en straffbestämmelse inte omfattar den könsbekräftande vården vid överväganden om omvändelseförsök bör kriminaliseras.^[285] I utredningens betänkande belyses också gränserna för begreppet omvändelseförsök och den könsbekräftande vården som syftar till att anpassa kroppen till könsidentiteten, för att minska könsdysfori och det lidande som könsdysfori innebär. Målet med den könsbekräftande vården är därmed att individen ska kunna leva i enlighet med sin könsidentitet.^[286]

Begreppet omvändelseförsök syftar på försök att åstadkomma varaktiga förändringar av personens sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck, det vill säga en "omvändelse". Förändringar av kroppens utseende eller funktioner omfattas inte.^[287] Fyra kategorier av omvändelseförsök identifieras: 1) metoder som riktas direkt mot kroppen, såsom hormonbehandling och kirurgiska ingrepp ("kroppspåverkande metoder"); 2) metoder som liknar eller är hämtade från samtalsterapi, tolvstegsprogrammet och liknande ("terapiimiterande metoder"); 3) metoder som bygger på religiösa ritualer och andra handlingar med religiös

281. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor: *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, 2022, 27.

282. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor: *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, 2022, 36.

283. RFSL - Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter.

284. RFSL - Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter: *HBT & Heder*, 2011.

285. Ur utredningen om könsbekräftande vården i samband med diagnos könsdysfori: "En person vars könsidentitet inte stämmer överens med det kön som framgår av folkbokföringen och som lider psykiskt av detta eller får en försämrad förmåga att fungera i vardagen kan få diagnosen könsdysfori", s.247.

286. SOU 2023:37, 248

287. SOU 2023:37.

koppling, såsom förbön, själavårdande samtal och andeutdrivning ("religiösa metoder"); och 4) andra påverkansförsök som inte faller under övriga kategorier, men som kan sträcka sig från utfrysning och verbala övertalningsförsök till tvångs- äktenskap och allvarliga våldshandlingar.

Det sista tillvägagångssättet kopplas till hederskontexter. Det påpekas att i detta fall behöver inte handlingar vara metodiska. Det kan handla om enstaka och spontana tillfällen av våld med syftet att bestraffa en person som har överträtt heterocisnormen. Det kan ske i samband med andra bestraffningar, som utfrysning, uteslutning ur gemenskap och fråntagande av uppdrag i en församling. Utredaren skriver: "*Sådana handlingar närmar sig gränsen för vad som får anses utgöra omvändelseförsök*".^[288] Det beror på att det inte tydligt framgår i materialet i vilken utsträckning åtgärderna används i syfte att "omvända" personer. Utredaren betonar att åtgärderna kan syfta till att "omvända" men även till att bevara eller återupprätta familjens eller släktens heder.

Utredningen kommer fram till att det inte bör införas någon särskild reglering som kriminaliserar omvändelseförsök. Utredningen menar att den nuvarande regleringen ger goda möjligheter att ingripa straffrättsligt mot olika former av påverkan i omvändelsesyfte och att ytterligare kriminalisering inte skulle utgöra ett effektivt medel för att motverka omvändelseförsök.^[289] Enligt utredningen faller vissa handlingar utanför det straffbara området, så som påtryckningar i form av utfrysning eller uteslutning ur en gemenskap och andra liknande sociala bestraffningar.^[290] I maj 2025 remitterade Justitiedepartementet ett utkast till lagrådsremiss med förslag till en särskild kriminalisering av psykiskt våld. I utkastet anges att den föreslagna regleringen bedöms innebära ett stärkt straffrättsligt skydd mot omvändelseförsök.^[291]

Asyl och integration

Våldsutsatthet i samband med asylprocesser är ett annat ämne som träder fram. Den första danska handlingsplanen för att främja säkerhet, välbefinnande och lika möjligheter för lgbti-personer, *Handlingsplan til fremme af tryghed, trivsel og lige muligheder for LGBTI-personer, 2018–2021*, innehöll ett förslag gällande lgbti-personer på asylmottagningar.^[292] Som resultat har en vägledning för personer som arbetar med asylsökande lgbti-personer tagits fram. Enligt vägledningen ska personalen på asylmottagningar stödja lgbti-personer och andra minoriteter så att de faktiskt har möjlighet att leva sina liv som de själva önskar och att andra ny-anlända visar respekt för "*de danska normerna och värderingarna, inklusive*

288.SOU 2023:37, 273.

289.SOU 2023:37, 324 och 329.

290.SOU 2023:37 325.

291. Regeringskansliet: Förslag till stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld, 2025. Tillgänglig:

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/05/forslag-till-starkt-straffrattsligt-skydd-mot-psykiskt-vald/>

292. Udenrigsministeriet: *Handlingsplan til fremme af tryghed, trivsel og lige muligheder for LGBTI-personer, Danmark 2018–2021*.

kvinnors, barns och minoriteters rättigheter samt jämställdhet".^[293] I vägledningen nämns även studier som visar att det finns särskilda utmaningar med acceptans av lgbti-rättigheter bland etniska minoriteter. Det förstärks vidare när lgbti-personer kommer från miljöer och familjer med starkt traditionella familjemönster och/eller patriarkala normer. Konsekvensen kan bli att lgbti-personer utsätts för negativ social kontroll, trakasserier, tvång, press, fysiskt och psykiskt våld eller hot om våld från familjen eller det omgivande samhället.^[294] Därför föreslås en utbildning för asylsökande som berör bland annat sådana ämnena som sexualmoral, jämställdhet, kvinnors och minoriteters rättigheter – inklusive rättigheter för lgbti-personer i Danmark och det faktum att dessa rättigheter även gäller personer på asylmottagningen.^[295]

Vägledningen lyfter några rekommendationer som personalen på asylmottagningen ska vara särskilt uppmärksamma på. Flera exempel ges, såsom att den enskilda lgbti-personen kan ha flytt sitt hemland just på grund av rädsla för att leva som lgbti-person i sitt hemland, kan vara ovillig att presentera personlig och intim information om sig själv, inklusive om sexuell inriktning och könsidentitet, i mötet med personalen, eller kan ha olika uppfattningar om hur mycket de behöver berätta om sin "lgbti-identitet" utifrån de krav som ställs på asylansökan i Danmark.^[296] Vägledningen och rekommendationerna i synnerhet visar en motsättning som kan uppstå just vid asylprocesserna. Å ena sidan kräver asylansökningar som regel detaljerade och trovärdiga beskrivningar av ens identitet, inklusive om sexual läggning och könsidentitet, å andra sidan kan dessa frågor upplevas som skamfulla och svåra att redovisa när det finns ett överhängande hot att utsättas för våld just på grund av lgbti-identiteten.

Våldsutsatthet på asylboende diskuteras också i den finska kontexten. På grund av bristen på specifikt lgbti-vänliga mottagningscenter, och de farhågor hos asylsökande som är förankrade i erfarenheter från deras ursprungsländer, kan individer sällan vara öppna om sin sexuella läggning eller könsidentitet. De fruktar delvis fientligheten hos diasporagrupperna, sina egna familjemedlemmar och till och med reaktionerna från de anställda på mottagningscentren.^[297] Intervjupersonerna har också beskrivit att de har upplevt fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld i och utanför mottagningscentren.^[298] Flyktingar och transpersoner som har sökt asyl vittnade om att de upplevt homofobiskt och transfobiskt våld i Finland och många av dem kände inte att polisen kunde garantera deras säkerhet eller utreda ärenden.^[299] Heder som motiv nämns dock inte.

293. Udlændingestyrelsen: *Vejledning til operatørerne om indkvartering af LGBTI-personer*, 2020.

294. Udlændingestyrelsen: *Vejledning til operatørerne om indkvartering af LGBTI-personer*, 2020, 3.

295. *Vejledning til operatørerne om indkvartering af LGBTI-personer*, 8.

296. *Vejledning til operatørerne om indkvartering af LGBTI-personer*, 3.

297. Czimbalmas, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022, 44.

298. Czimbalmas, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022.

299. Czimbalmas, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022.

Förbundet för mänskliga rättigheter, Finlands människorättsorganisation, har också identifierat att transpersoner och lesbiska sällan inkluderas i diskussioner om hedersrelaterat våld och enligt UNHCR är asylsökande som tillhör sexuella och könsminoriteter i en särskilt utsatt position. Enligt UNHCR avslås asylansökningar från kvinnor som har upplevt förföljelse på grund av sin sexuella läggning oftare än män som har blivit förföljda på grund av sin homosexualitet.^[300]

Introduktion till nyanlända är ett annat tema som behandlas i Norges handlingsplan, som tar uppspråk och innehållet i introduktionsprogrammet. Enligt handlingsplanen finns negativa attityder gentemot lgbti-personer bland etniska minoriteter, och eftersom språk påverkar attityder är det ett mål att bidra och utveckla positiva ord (benämningar) på andra språk än norska, så att det kan ha en positiv inverkan på sociala strukturer som reproduceras genom språket.

Vidare läggs fokus på introduktionsprogrammet för nyanlända i kommunerna, där det idag finns krav på obligatoriskt innehåll. Introduktionen bör främja mångfaldsperspektiv och lgbti-personers rättigheter är en del av det perspektivet. Därutöver ska det obligatoriska innehållet omfatta information om negativ social kontroll, tvångsäktenskap och könsstympning.^[301]

I likhet med andra länder noteras att nyanlända lgbti-personer kan vara särskilt utsatta för negativ social kontroll och hedersrelaterat våld. Det föreslås att genomföra en kartläggning av kompetens inom negativ social kontroll, hedersrelaterat våld och köns- och sexualitetsmångfald hos de aktörer som möter nyanlända migranter och flyktingar.^[302]

300Förbundet för mänskliga rättigheter: Begreppen heder och våld: en studie av hedersrelaterat våld och dess konsekvenser i Finland (*Kunniakäsitykset ja väkivalta: selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa*), 2016, Tillgänglig: https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/06/Kunniak%C3%A4sitykset-ja-v%C3%A4kivalta_B5_netti-002.pdf, s. 48–49.

301.Norges handlingsplan 2021–2024.

302.Norges handlingsplan 2021–2024, 61.

Sammanfattande kommentarer

Syftet med den här delen av publikationen har varit att analysera hur lgbti-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck benämns i nationella styrdokument. Fokus har i första hand varit handlingsplaner som beskriver arbetet för lgbti-personers rättigheter, inklusive insatser mot våld. Utrymmet som ges åt hedersrelaterat våld i dessa planer varierar. Det kan konstateras att de generella styrdokumenterna om genusbaserat våld, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck nämner lgbti-personer som särskilt utsatta grupper. Det motiveras med hänvisning till så kallade hedersnormer, som präglas av patriarkala, konservativa och heteronormativa föreställningar kring könsidentitet, könsuttryck och sexualitet.

Avsnittet om bakgrund till hur våld mot lgbti-personer kan förstås, belyser flera olika perspektiv som har aktualiserats i tidigare forskning och studier. Ingen av de presenterade perspektiven utgår ifrån kultur som förklaringsmodell, utan representerar bredare och mer holistiska perspektiv på våldsutsatthet, grundade i förståelsen att våld mot lgbti-personer i nära relationer, familjer eller från allmänheten är ett allvarligt problem som förekommer i alla samhällen.

Flera olika teman aktualiserats i analysen av styrdokument som återspeglar resultaten i den tidigare forskningen. Dubbel diskriminering och ökat fokus på minoriteter inom minoriteter är ett tydligt exempel. Det intersektionella perspektivet belyser den särskilda utsattheten som lgbti-personer med utländsk bakgrund kan befinna sig i på grund av sin könsidentitet, sexualitet och etniska bakgrund. Sårbarheten beror på flera olika faktorer, inklusive samhälleliga normer och attityder, men även staters agerande. Det uppstår en diskrepans i sättet att se på lgbti-personers utsatthet för våld, särskilt när fokus riktas mot hedersrelaterat våld och förtryck, vilket ofta underförstått kopplas till personer med utländsk bakgrund.

Frågan om lgbti-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck lyfter upp en bredare fråga om gränsdragningar mellan hedersrelaterat våld och andra former av våld och kontroll. Ett exempel på det berör omvändelseförsök som uppmärksammas i styrdokumenterna som en särskild våldsform. Det konstateras i tidigare rapporter och studier att omvändelseförsök förekommer i olika miljöer, i hederskontexter och frikyrkliga miljöer. På liknande sätt som en uppdelning görs mellan hederskontexter och slutna trossamfund i frågan om negativ social kontroll, blir framställningen av dessa två olika kontexter problematisk eftersom den grundar sig i etnisk bakgrund hos personer som omfattas av dessa sammanhang. Utifrån våldsutsattas perspektiv och behovet av stöd och hjälp kan det finnas flera fördelar med att ta hänsyn till de gemensamma mekanismerna bakom våld samt orsakerna till våld. Det skulle gynna förebyggande arbete för alla våldsutsatta och minska risken för att vissa grupper utsätts osynliggörs.

Referenser

Als Research: *Nydanske LGBT+ personers levevilkår og støttebehov*, 2022

Bacchi, Carol: *Analysing Policy: What's the Problem Represented to be?*, Pearson, Midland 2009.

Barun V. and Clarke V.: Using Thematic Analysis in Psychology, *Qualitative Research in Psychology*, Vol. 3, No. 2, 2006, 77–101.

Czimbalmos, Mercédesz and Rask, Shadia: *Sexual and Gender Minorities Among the Foreign-Origin Populations in Finland: An intersectional analysis*, THL Report, 2022.

Danmarks LGBT+ handlingsplan 2022–2025: *Plads til forskellighed i fællesskabet*. LGBT+ handlingsplan 2022–2025.

Donovan, Catherine and Hester, Marianne: *Domestic violence and sexuality: what's love got to do with it*, Policy Press, Bristol 2014.

Donovan, Catherine, Jasna Magić & Sarah West: Family abuse targeting queer family members: An argument to address problems of visibility in local services and civic life, *Journal of Family Violence*, 2024, Vol., 39,1337–1349.

Förbundet för mänskliga rättigheter: "Begreppen heder och våld: en studie av hedersrelaterat våld och dess konsekvenser i Finland" (*Kunniakäsitykset ja väkivalta: selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa*), 2016. Tillgänglig: https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/06/Kunniak%C3%A4sitykset-ja-v%C3%A4kivalta_B5_nettil002.pdf, s. 48–49

Förstärkt skydd för den personliga integriteten – Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök. SOU 2023:37.

Hedlund, Daniel och Wimarck, Thomas: Unaccompanied Children Claiming Asylum on the Basis of Sexual Orientation and Gender Identity, *Journal of Refugee Studies*, Vol. 32, 2019.

ILGA-Europe's Rainbow Map. Tillgänglig: <https://rainbowmap.ilga-europe.org/compare/>

Island: Våld i queer relationer. Tillgänglig: <https://www.stjornarradid.is/verkefni/mannrettindi-og-jafnretti/jafnretti/adgerdaaaetlun-i-malefnum-hinsegin-folks/stok-adgerd/?itemid=db6c2f48-4bb4-11ed-9bb1-005056bc4727>

Gill, Aisha: Honor-based violence as gendered violence, Idriss, M. M., Abbas, T., & Abbinnett, D. R. (eds.): *Honour, Violence, Women and Islam*. Taylor & Francis Group, 2010.

Kehl, Katharina: *Boundaries of Queerness: Homonationalism and Racial Politics in Sweden*, Bristol University Press 2024.

Lagerman, Julia: *A Nationalist Contradiction Homonationalism and Nationalist Anti-LGBTQ Politics and Activism in Sweden*, 2024.

Lunau, M.: The trouble with 'truth'. On the politics of life and death in the assessment of queer asylum seekers, *Kvinder, Køn & Forskning*, Vol. 28, No.3–4, 2019, 12–23.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor: *Unga hbtq-personers utsatthet för omvändelseförsök i Sverige*, 2022.

Nordiska ministerrådet: *Hatbrott mot LGBTI-personer i Norden. En kartläggning av strategier, arbetssätt och insatser*, 2021.

Norges handlingsplan *Trygghet, mangfold og åpenhet Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021–2024*.

OHCHR: OHCHR and the human rights of LGBTI people, 2025. Tillgänglig: <https://www.ohchr.org/en/sexual-orientation-and-gender-identity/about-lgbti-people-and-human-rights>

Ovesen, Nicole: *Intimate Partner Violence and Help-Seeking in Lesbian and Queer Relationships: Challenging Recognition*. Uppsala, 2021

Ovesen, Nicole och Sörensdotter, Renita: *Hbtqi-personer och våld i nära relationer. Om hjälpsökande och stödinsatser*, NCK 2025, 22.

Puar, Jasbir K.: Whither Homonationalism?, i Angeliki Sifaki, C.L. Quinan, Katarina Lončarević (eds.): *Homonationalism, Femonationalism and Ablenationalism. Critical Pedagogies Contextualised*, Routledge, London 2022.

Rannsókn á ofbeldi í nánum samböndum og fjölskyldum hinsegin fólks á Íslandi. Tillgänglig: <https://www.stjornarradid.is/efst-a-baugi/frettir/stok-frett/2024/12/12/Rannsokn-a-ofbeldi-i-nanum-sambondum-og-fjolskyldum-hinsegin-folks-a-Islandi/>

Regeringskansliet: *Förslag till stärkt straffrättsligt skydd mot psykiskt våld*, 2025. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/05/forslag-till-starkt-straffrattsligt-skydd-mot-psykiskt-vald>

RFSL: *GBT & Heder*, 2011

RFSL: *Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta hbtq-personer. Ett kunskapsstöd från RFSL stödmottagning*, 2018

Rogers, Michaela: Transphobic 'Honour'-Based Abuse: A Conceptual Tool, i *Sociology*, 2017, Vol. 51, No.2.

Sveriges handlingsplan *Stolt och trygg. Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter 2024-2027*.

Söderström, Inka: Homonationalism and talking back in Finnish social work with non-heterosexual people with refugee backgrounds, Kris Clarke, Leece Lee-Oliver och Satu Ranta-Tyrkkö (eds.): *Decolonising Social Work in Finland: Racialisation and Practices of Care*, Bristol University Press, Bristol 2024.

Söderström, Inka: *Ulossulkevat rajat: Sosiaalityö ja pakolaistaustaiset queer-ihmiset Suomessa*, Helsingfors 2024.

Udenrigsministeriet: *Handlingsplan til fremme af tryghed, trivsel og lige muligheder for LGBTI-personer*, Danmark 2018–2021.

Udlændingestyrelsen: *Vejledning til operatørerne om indkvartering af LGBTI-personer*, 2020.

Åse Røthing & Stine Helena Bang Svendsen: Homotolerance and Heterosexuality as Norwegian Values, *Journal of LGBT Youth*, 2010, Vol. 7, No. 2, 147–166

Straffrättslig lagstiftning

Inledning

Bakgrund och syfte

Den här delen av publikationen presenterar en genomgång och analys av nationell lagstiftning som rör hedersrelaterat våld och förtryck i Norden. Det omfattar strafflagstiftningar som uttryckligen tar sikte på hedersrelaterat våld, men inkluderar också lagstiftning om andra brott som inom policy- och lagstiftningsprocesser omnämns som hedersrelaterade, exempelvis könsstympning, barn- och tvångsäktenskap och omvändelseförsök. Lagstiftning och förordningar inom socialrätten, såsom erbjudande om och organisation av stöd till familjer eller barn som utsätts för hedersförtryck, liksom myndigheters omhändertagande av utsatta barn och unga inkluderas inte i denna kartläggning.

FÖRKORTNINGAR

§ = paragraf

§§ = paragrafer

art. = artikel (isländsk lagstiftning, motsvarar §)

kap. = kapitel

mom. = moment

pkt. = punkt

st. = stycke

Eftersom den här delen handlar om strafflagstiftning och är skriven av en forskare med svensk bakgrund kommer begreppet "hedersförtryck" användas istället för samlingsbegreppet "hedersrelaterat våld och förtryck", det vill säga den brottsrubricering som används inom den svenska straffrätten som ett särskilt brott sedan 1 juni 2022 (Prop. 2021/22:138). Om inget annat anges motsvarar alltså hedersförtryck det svenska (och finska) "hedersrelaterat våld" (och förtryck) och det danska, norska och delvis finska "negativ social kontroll".

Ur straffrättslig synpunkt involverar debatten om hedersförtryck i nordiska länder ett antal avgränsade handlingar eller fenomen som antas vara hedersrelaterade, även om tonvikten skiljer sig något mellan länderna. I debatten finns ett nav där heder antas vara ett motiv till olika brott som faller under generell strafflagstiftning, till exempel olaga hot, misshandel i olika allvarlighetsgrader, olaga frihetsberövande samt mord. Navet härstammar från en ursprunglig samhälls-

debatt som väcktes under 1990-talet och som syftade till att "förklara" eller "förstå" bakgrundsorsaker till enskilda brott där främst offer- och gärningspersons-mönster inte stämde in med "normala" brott som begicks i familjekontexter (Johansson 2005; Englund & Larsson 2004; Guillou 1997). Debatten om bakgrunds-orsakerna mynnade i Sverige så småningom ut i en slutsats att orsakerna kunde sammanfattas som ett så kallat motiv till brott, dvs. att de tankesätt som föregick handlingarna kunde beskrivas som hedersrelaterade (Rosquist 2022, 2020; Norée 2022; se även Lernestedt 2006). Sedan några år tillbaka förekommer därför i Sverige en grund för att utdöma ett hårdare straff för en brottslig handling, om handlingen antas härstamma från motivet heder och numera ett specifikt lagrum för ett brott som fått namnet hedersförtryck. I Danmark och Norge pågår liknande tendenser att bedöma hedersrelaterade brott hårdare än liknande brott som begås i andra familjekontexter, även om dessa länder ännu inte lagstiftat om heder som ett specifikt brott. Dessa länder har snarare valt vägen att identifiera och utdöma relativt hårdare straff för brott som associeras med heder, såsom äktenskapstvång och kvinnlig omskärelse/könsstympning. Se exempelvis svenska brottsbalkens 4 kap. 4e § eller inkluderingen av specifikt hedersrelaterade brott i danska straffelovens generella straffskärpningsgrunder i till exempel § 81 a, § 81 c samt § 114 a.

Finland och Island präglas av en mer nedtonad process avseende strafflagstiftning mot hedersrelaterade brott, även om genomlysningen nedan visar att Island på senare tid inlett en riktning mot mer specificerad lagstiftning. I de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland förekommer inga särskilt stiftade lagar, i bemärkelsen att områdena självständigt utformat strafflagar med hänsyn till hedersförtryck. Åland följer finsk lag inom det straffrättsliga området. Färöisk lagstiftning utformas officiellt självständigt genom Lögtinget sedan 2010, men straff-rätten utgörs i allt väsentligt av färöisk översättning av danska strafflagen. Grönland präglas än mer av sin självständighet gentemot Danmark, och genomlysningen nedan kommer också fram till att det saknas hedersrelaterad lagstiftning på Grönland (Nyborg Lauritzen 2019).

Ur debatten framträder vidare ett antal mer specifika handlingar som med tiden tillskrivs en hederskontext. Utifrån tidigare och egen forskning går det att avgränsa fyra distinkta så kallat hedersrelaterade handlingar: barn- och tvångsäktenskap (Idriss 2022), kvinnlig könsstympning (Yoza 2022), tvingande klädsel (Davary 2009) – i mediediskursen så kallat "slöjtvång" – samt omvändelseförsök i relation till sexualitet och könsidentitet som bryter mot normen (MUCF 2022).

Slutligen bör nämnas att strafflagstiftning som direkt utpekar hedersmotiv som rekvisit för en specifik brottsrubricering i dagsläget, som enda landet i världen, endast förekommer i Sverige, även om snarlik strafflagstiftning förekommer i Danmark. Det är dock bara i Sverige som hedersförtryck är ett specifikt brott med direkt anknytning till hederspraktik. I Danmark bestraffas kränkningar i familjesammanhang som kan hänföras till "negativ social kontroll" med fängelse i upp till tre år, men brottsrubriceringen är "psykiskt våld", inte hedersförtryck eller liknande.

I framför allt sentida debatt förekommer även en diskurs om reseförbud främst för minderåriga, antingen i samband med misstänkt förberedelse till tvångsäktenskap, men även i relation till så kallade "uppfostringsresor" där det antas att yngre personer tvingas genomgå skolgång under strikta former i familjens ursprungsland (se publikationens [första del](#)). Reseförbudsfrågan behandlas dock snarare som en socialrättslig fråga i de nordiska länderna. Det förekommer alltså inte något straffansvar för att arrangera en sådan resa, såvida inte gärningen utgör ett led i brottet tvångsäktenskap eller omvändelseförsök. Reglering sker snarare genom att gränskontrollmyndigheter notifieras om att bäraren av ett visst pass är belagd med reseförbud. Regleringen beläggs alltså på det potentiella brottsoffrets resehandlingar, inte på en misstänkt gärningsperson.

Uppfostringsresor betraktas i större delen av Norden snarare som en angelägenhet för myndigheter med ansvar för brottsförebyggande arbete och barns rättighet till en trygg skolgång. Således får denna fråga endast en perifer betydelse inom ramen för denna straffrättsliga genomgång, förutom i Danmark/Färöarna, där sådana resor är belagda med straffansvar.

Sammanfattningsvis kommer den här kartläggningen att fokusera på sådana handlingar som är belagda med straffansvar i form av böter, fängelse eller motsvarande. Handlingar som faller under socialrättsliga och andra förvaltningsrättsliga regleringar kommer i vissa fall beröras men utgör inte huvudfokus. Med hänvisning till ovanstående har sökningarna fokuserat på strafflagstiftning, alltså brottsbalken i Sverige och den språkliga motsvarigheten till "strafflagen" i de andra länderna. Sökningar har också gjorts efter lagstiftning som berör de övriga brottskategoriserade hedersrelaterade handlingarna ovan, dvs. kvinnlig könsstympning/omskärelse, barn- och tvångsäktenskap, klädseltvång (slöjförbud), uppfostringsresor samt omvändelseförsök. Här har även identifierats särskilda lagrum utanför brottsbalk/strafflag. Till exempel har några länder en särskild lagstiftning om kvinnlig könsstympning, medan andra rubricerar den handlingen som misshandel inom ramen för en strafflagsparagraf. För tvångs- respektive barnäktenskap har sökningar även gjorts inom respektive lands äktenskapslagstiftning för att undersöka ytterligare rättsverkningar vid konstaterade brott, främst avseende äktenskapets giltighet.

Metod

I kartläggningen används uttrycket "hedersrelaterad lagstiftning" i stor utsträckning. Det används i brist på något bättre eller tydligare uttryck för lagstiftning som riktar in sig på att identifiera och lagföra hedersrelaterade gärningar. Uttrycket ska inte tolkas som lagstiftning som förespråkar eller främjar hedersrelaterade handlingar.

Det här arbetet gör inte anspråk på att utgöra en djupanalys av lagstiftningens innebörd eller verkningar såsom skulle ha varit fallet vid traditionell rättsvetenskaplig metod. Uppdraget har varit att deskriptivt identifiera förekomst av hedersrelaterad lagstiftning i Norden. Således görs endast enstaka hänvisningar till förarbeten, praxis och doktrin. Efter den deskriptiva delen följer en analys som undersöker hur lagstiftningen i de nordiska länderna och områdena framställer vem som ses som förövare och hur stöd ges till dem som utsätts för brott. Analysen har publikationens första del, om strategiskt arbete, policy och begrepp, som utgångspunkt. Medan en genomlysning av nordisk lagstiftning inriktad på hedersförtryck länge har varit efterlyst, är det viktigt att påtala att lagstiftning i grund och botten är en färskvara. Denna genomlysning är en redogörelse av hur strafflagstiftningen ser ut i Norden under våren 2025. Som publikationens första del visar så är policyprocesser avseende hedersförtryck ständigt levande i samtliga nordiska länder, och i kölvattnet av policyutveckling följer ofta lagstiftning. Det är därför önskvärt att tillse att genomlysningar av denna sort genomförs med jämna mellanrum.

Databassökningarna genomfördes under februari 2025, av bibliotekarierna vid KvinnSam vid Göteborgs universitetsbibliotek, efter avstämning med författaren till den här delen av kartläggningen. Databaserna är olika till sin karaktär och de söktechniska förutsättningarna skiljer sig åt, men motsvarande begrepp på de olika språken och liknande avgränsningar gällande exempelvis publikationstyp har tillämpats. Lovdata Pro (Norge), Juno (Sverige) och Karnov (Danmark) är omfattande och licensbaserade databaser. Finlex (Finland) är däremot en fritt tillgänglig resurs som ägs av finska justitieministeriet och vid sökningarna i dåvarande beta-versionen fanns vissa söktechniska begränsningar. Nedan följer en beskrivning av sökningarna i dessa tre databaser.

Danmark

Databasen Karnov innehåller dansk lagstiftning med kommentarer och avgöranden. I databasen fungerar det att söka med booleska operatörerna ELLER/OR mellan termerna för att vid en och samma sökning kunna få träffar på dokument där en eller flera av sökorden förekommer i fulltexten. Även denna sökning begränsades till lagstiftning och förarbeten så som kommissionsbetänkanden. Sökningen i Karnov resulterade i 52 nedladdade PDF-filer för vidare urval. Söksträng: "kvindelig omskæring" OR kønslemlæstelse OR tvangsægteskab OR børneægteskab OR "negativ social kontrol" OR æresrelater*

Finland

Finlex är en fritt tillgänglig söktjänst för den finska lagstiftningen och relaterade dokument och det går att söka på svenska. I beta-versionen av databasen som var sökbar i februari 2025 gick booleska operatörer inte att tillämpa. En separat sökning på varje sökord genomfördes istället och dubletter sorterades bort manuellt. Detta resulterade i totalt 11 nedladdade PDF-filer av lagar och propositioner för vidare urval. Söktermer som användes var: barnäktenskap, tvångsäktenskap, hedersrelaterat*, könsstämp*, "negativ social kontroll", "kvinnlig könsstämpling".

Färöarna

Sedan 2010 har Färöarna en egen kriminallagstiftning som huvudsakligen infördes genom *Løgtingslóg no. 38 frá 30. apríl 2018 um broyting í lovbekendtgørelse om straffeloven (Revsilógin)*, där Revsilógin är färöiska för Strafflagen. I allt väsentligt är Revsilógin en färöisk översättning av den danska Strafflagen. Under sammanställningen har samtliga lagrum som redogjorts för i avsnittet om dansk lagstiftning matchats mot motsvarande paragraf i den senaste versionen av Revsilógin (senast reviderad 2 maj 2025).^[303] Färöiskan har tolkats med stöd av Google Translate och Copilot. Med detta som grund kan konstateras att samtliga förekommande hedersrelaterade danska lagrum också förekommer i Revsilógin.

Grönland

Grönländsk lagstiftning har genomlysts genom sökningar på www.nalunaarutit.gl som är den officiella källan till grönländsk rättsinformation. Sidan innehåller lagstiftning och övrigt rättsmaterial på både grönländska och danska. Med utgångspunkt i de danska sökbegrepp som redovisats i metodavsnittet har sökningar gjorts dels i grönländska kriminalloven, dels efter särslagstiftning om äktenskapsförhållanden, könsstämpling och negativ social kontroll.

Island

Den isländska straffrätten analyserades till en början med utgångspunkt i den officiella engelska översättningen^[304] av den isländska strafflagen^[305]. Sökningar gjordes med engelska motsvarigheter till de sökord som använts för de skandinaviska länderna, dvs. "female, genital, mutilation, circumcision, child, underage, marriage, forced, "negative social control", honour, sexual, orientation, gender, identity". Tyvärr finns ingen senare engelsk uppdatering än 2015 varför en kompletterande genomgång har gjorts via en AI-genererad (Co-Pilot samt Chat

303. <https://www.logir.fo/Logtingslogarkunngerd/8-fra-20-02-2024-um-revsing-Revsilogin>

304. <https://www.government.is/isalib/getfile.aspx?itemid=dd8240cc-c8d5-11e9-9449-005056bc530c>

305. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/1940019.html>

GPT) svensk översättning av isländskan. De isländska uttryck som lyfts fram i kartläggningen härleder från författarens allmänna kännedom om skandinaviska begrepp (till exempel det synonyma förhållandet mellan "heder" och "ära").

Norge

För den norska lagstiftningen och tillhörande förarbeten användes databasen Lovdata Pro. Den innehåller norska rättskällor, lagar, föreskrifter i fulltext men även bibliografiska referenser för juridisk litteratur. I inloggat läge kan en söka med flera sökord samtidigt, spara sökhistorik och ladda ner dokument som PDF:er. Sökningen avgränsades till lagar, offentliga utredningar och propositioner och den resulterade i 196 träffar. Efter ett första urval blev 56 PDF-filer nedladdade för ytterligare urval av författaren. Söksträng: "kvinn* omskjær*, kjønnslemlest*, barneekteskap, "negativ sosial* kontrol*", æresrelater*, tvangsekteskap.

Åland

Som tidigare nämnts följer åländsk strafflagstiftning den finska motsvarigheten, varför Åland redovisas tillsammans med Finland i genomlysningen.

Sverige

Genomlysningen av svensk lagstiftning har utgått ifrån brottsbalken som finns publicerad på riksdagens hemsida.^[306] Kompletterande material har eftersökts i databasen Juno, med liknande sökstrategi som för övriga länder.

306 https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/

Lagstiftning i respektive land och självstyrande område

Detta avsnitt utgör den huvudsakliga deskriptiva genomlysningen av hedersrelaterad strafflagstiftning. Snarare än att följa en strikt genomgång land för land i bokstavsordning inleds den med de två länder som präglas av mest omfattande lagstiftning: Sverige som infört hedersförtryck som ett specifikt brott och Danmark som har den mest omfattande lagstiftningen sett till antalet gärningar som kan utgöra brott i hederskontext. Därefter följer redovisningen bokstavsordning land för land. Eftersom – som redogjorts ovan – färöisk strafflagstiftning replikerar den danska och åländsk strafflagstiftning replikerar den finska, redovisas dessa självstyrande områden tillsammans med det aktuella landet i respektive avsnitt. Grönland tillskrivs ett kort avsnitt som konstaterar att det i praktiken saknas hedersrelaterad strafflagstiftning som motsvarar den som finns i de övriga länderna och självstyrande områdena.

Svensk lagstiftning

Svensk lagstiftning innehåller både de äldsta och de senast genomförda lagstiftningarna i Norden, i bemärkelsen att ett helt nytt lagrum och ny brottsrubricering har utformats. Den äldsta är lagen om kvinnlig könsstympning (SFS 1982:316) som trädde i kraft 1 januari 1983. Den senast genomförda är den så kallade hedersförtrycksparagrafen (4 kap 4e § BrB) med ikraftträdande 1 juli 2022.

Det särskilda brottet hedersförtryck

I Sverige finns sedan 2022 ett specifikt lagrum som förbjuder upprepade handlingar som utgör brott mot person eller dennes egendom och *”ett motiv varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder [...] Om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla”* kan en person dömas för brottet *hedersförtryck*. Straffskalan är ett till sex år i fängelse (BrB 4 kap. 4e §).

Centralt i lagrummet är rekvisitet *”upprepad kränkning av personens integritet”* vilket finner sin motsvarighet i brottsbalken (BrB) 4 kap. 4a §, som berör grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning och som också tilldelas samma straffskala. I likhet med fridskränkningens brotten behöver inte de enskilda gärningarna

vara av särskilt grov natur. Även mildare^[307] former av kränkningar, misshandel eller liknande uppfyller rekvisiten, under förutsättning att det rör sig om upprepade händelser.

Medan fridskränkingsbrotten uttryckligen inriktar sig på kränkningar som begås mot en närstående eller tidigare närstående, lägger hedersförtrycksparagrafen större betoning på gärningspersonens motiv. En behöver alltså inte vara närstående till brottsoffret för att dömas för hedersförtryck. Lagstiftaren förefaller här ha beaktat att många hedersrelaterade brott begås mot pojkvänner som inte accepteras av en kvinnas familj. Brottsoffret kan inte i sådana fall betraktas som närstående.

Dock är begreppet "motiv" problematiskt. Hedersförtrycksparagrafen är enda stället i hela brottsbalken där "motiv" utgör ett rekvisit, alltså någonting en åklagare måste bevisa ägt rum. Frågan är dock hur ett motiv ska kunna bevisas, eftersom det krävs att en domstol övertygas om att en person i så fall tänkt på ett specifikt sätt i samband med gärningarna, dessutom med betoning på att personen ska antas ha tänkt på detta sätt vid ett upprepat antal tillfällen. Fortfarande saknas praxis (hovrättsdom eller dom i Högsta domstolen) för lagrummet, medan viss vägledning finns för att bedöma heder som motiv i fråga om straffskärpning, vilket redogörs för i nästkommande avsnitt.

Straffskärpning vid hedersmotiv

Ett något tidigare svenskt lagrum som trädde i kraft 1 juni 2020 är den så kallade straffskärpningsregeln som återfinns i brottsbalken 29 kap. 2 § 10 pkt. Formuleringen är i stort densamma som i hedersförtrycksparagrafen då den stadgar att vid straffmätning ska det anses vara en försvårande omständighet *"om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder"*. Att lagrummet tillämpas vid straffmätning innebär att en person först måste dömas för ett brott, det vill säga att en straffbar gärning ägt rum, och att det står utom tvivel att den åtalade begått gärningen. Först när dessa två kriterier är uppfyllda kan ett straff utdömas. Då kan domstolen på åklagarens yrkande bedöma om brottet begåtts med hedersmotiv, vilket kan föranleda ett hårdare straff. Till exempel skulle en misshandel av normalgraden där ett straff på sex månaders fängelse vore normalstraffet *för själva gärningen* i stället kunna rendera ett straff på åtta månaders fängelse.

307. Med "mildare" avses att det är en gradskillnad mellan t.ex. slag mot en arm och slag mot huvudet, där det förstnämnda är en mildare form av misshandel. Båda är dock straffbara handlingar. Den direkta lagstiftningen om misshandel tar inte hänsyn till brottsoffrets upplevelse av slaget mot armen (förutom om det givit upphov till fysisk smärta). Fridskränkingsbrotten i brottsbalkens 4 kap. 4a-4e §§ har tillkommit i syfte att uppmärksamma den psykiska påfrestning det innebär att utsättas för upprepade brott (se t.ex. Brå 2023)

Kvinnlig könsstympning

Enligt Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor är det ett brott att begå *"ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem [...] oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte"*. Grundstraffskalan är minst två till högst sex års fängelse, vid grovt brott fem till tio års fängelse. Straffskalan motsvarar vid brott av normalgraden ungefär straffskalan för grov misshandel. Vid grovt brott motsvaras det av brottsrubriceringen synnerligen grov misshandel. Rubriceringen lindrig könsstympning – motsvarande misshandel av normalgraden – finns inte. Däremot finns för könsstympning den möjliga rubriceringen mindre grovt brott, med den föreskrivna påföljden fängelse i högst fyra år. Det går också att dömas för försök, stämpling eller förberedelse till brott.

Äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott

I Sverige regleras äktenskapstvång och barnäktenskap i brottsbalken 4 kap. 4c §. Dessutom straffbeläggs vilseledande till äktenskapsresa genom brottsbalken 4 kap. 4d §. Brottet äktenskapstvång trädde i kraft 2014 och barnäktenskapsbrott trädde i kraft 2020. Sedan 2022 kriminaliseras även förberedelse, försök samt stämpling till de ovanstående brotten genom brottsbalken 4 kap. 10 §.

Något förkortat omfattar rekvisitet för äktenskapstvång att *"genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår[r] en person att ingå ett äktenskap"*. Genom paragrafens andra stycke likställs en "äktenskapsliknande förbindelse" med äktenskap, vilket innebär att även i de fall en formellt dokumenterad vigselhandling saknas så kan det räcka med att äktenskapet anses existera genom en grupps sedvänjor, samt – vilket är en central del av rekvisitet – att upplösningen av förbindelsen på något sätt är villkorad.

Brottsbeskrivningen för barnäktenskapsbrott (BrB 4 kap 4c § 3 st.) är snarlik den för tvångsäktenskap, förutom att det specificeras att den bortgifta personen (målsägande) är under arton år. Lagstiftaren har också övervägt att den som är under arton år har begränsat juridiskt handlingsutrymme, vilket innebär att även den som *tillåter* att ett barn gifts bort (underförstått en vårdnadshavare) kan dömas för brottet.

Påföljden är densamma oavsett om det rör sig om äktenskapstvång eller barnäktenskapsbrott, det vill säga fängelse i högst fyra år.

Genom 4d § tillkommer även brottsrubriceringen "vilseledande till äktenskapsresa". Det innebär att den som *"genom vilseledande förmår en person att resa till en annan stat än den där han eller hon bor, i syfte att personen ska utsättas för [äktenskapsbrott]"* gör sig skyldig till vad som kan beskrivas som ett slags medhjälp eller förberedelse till äktenskapsbrott eller barnäktenskapsbrott. I detta fall är påföljden något lägre, fängelse i högst två år.

Enligt Äktenskapsbalkens 5 kap. 5 § har en person som utsatts för äktenskapstvång rätt att begära äktenskapsskillnad utan betänketid (betänketid är annars ett normalvillkor vid skilsmässa). Samma paragrafs tredje stycke ger åklagare mandat att driva en fråga om äktenskapsskillnad, och en socialnämnd som får kännedom om barnäktenskap är skyldig att lämna upplysningar som har betydelse för ett sådant ärende till åklagaren.

Slöjtvång och omvändelseförsök

Det finns ingen svensk lagstiftning som straffbelägger att tvinga någon annan att bära respektive undvika att bära någon särskild klädsel. På senare år har ett antal kommuner infört lokala regler som förbjuder huvudsakligen flickor i låg- och mellanstadiet att bära slöja under skoltid. Efterföljandet av dessa lokala regler har varierat men har att döma av massmedia varit starkt begränsat, huvudsakligen därför att rektorer inte har tvingat (eller kunnat tvinga) lärare eller annan skolpersonal att verkställa förbuden.

Omvändelseförsök, det vill säga handlingar som syftar till att förmå individer att bejaka en heterosexuell livsstil, och därmed ta avstånd från andra möjliga sexuella läggningar, har i jämförelse med i till exempel Norge varit relativt odebatterat i Sverige. På senare tid har frågan även fogats in i policydokument som berör hedersrelaterade frågor (se policyanalys i föregående del av publikationen), men på lagstiftningsnivå förekommer ännu ingen diskussion om att specificera omvändelseförsök som ett särskilt brott. På ett teoretiskt plan, för ännu finns ingen domstolspraxis som bekräftar det, skulle upprepade omvändelseförsök med bevisad hänvisning till familjeheder kunna prövas under tidigare nämnda hedersförtrycksparagrafen. På motsvarande sätt skulle en bevisad enskild kränkning av en persons sexuella läggning kunna medföra straffskärpning, om domstolen bedömer att gärningen har ett underliggande hedersmotiv.

Dubbel straffbarhet

I brottsbalken 2 kap. 5 § 2 st. föreskrivs att även om huvudregeln i samma paragrafs första stycke är att brott som begåtts av eller mot personer med svensk anknytning (i praktiken medborgarskap eller uppehållstillstånd) endast kan prövas om det misstänkta brottet är ett brott även i det land där det begås, så kan vissa brott som inkluderas brottsbalkens 4 kap. prövas även om det inte är brottsligt där gärningen har begåtts. Bland dessa inkluderas äktenskapstvång, barnäktenskap och hedersförtryck. Även könsstympning inkluderas bland brott för vilka en person kan dömas även om brottet har begåtts i ett land där sådana gärningar inte utgör brott.

Dansk och färöisk lagstiftning

I dansk lagstiftning har i praktiken alla nu gällande straffrättsliga lagrum införts under 2000-talet. 2003 straffbeläggs kvinnlig könsstympning. 2012 straffbeläggs äktenskapstvång. 2019 införs straffelovens § 243 som straffbelägger psykiskt våld som utförs mot nära familjemedlemmar. Detta psykiska våld antas inom rekvisitet ingå i så kallad negativ social kontroll.

Färöarna har ingått i det danska kungariket sedan 1380 och följde dansk lagstiftning mellan 1816 och 1948, då området blev självstyrande. Sedan 1948 har området efter hand lämnat dansk lagstiftning till förmån för en egen, med *Løgting* som lagstiftande församling (Nyborg Lauritsen 2019). Sedan 2010 har Färöarna en egen kriminallagstiftning (Revsilógin) som i allt väsentligt är en färöisk översättning av den danska strafflagen. Samtliga förekommande hedersrelaterade danska lagrum förekommer även i Revsilógin. Det i danska strafflagen förekommande uttrycket "negativ social kontrol" finner sin motsvarighet i färöiskans "neiligt sosialt eftirlit".

Straffskärpning

Även i dansk/färöisk lagstiftning tillämpas straffskärpning för hedersrelaterade brott. Till skillnad från i svensk lagstiftning skrivs dock högre straffmätning ibland in i enskilda lagparagrafer, utöver att brott i vissa kontexter samlas i en straffmättningsparagraf (straffelovens § 81 a-d). Straffskärpning avseende dansk/färöisk lagstiftning kommer därför behandlas dels för respektive brottstyp, dels inom ramen för den generella straffskärpningsparagrafen.

Negativ social kontroll

I danska straffeloven föreskrivs att den som genom försummelse eller nedvärderande behandling kränker sin partner, sitt barn eller minderårig som står under ens vårdnad eller annan släkting eller ingift i rakt upp- eller nedstigande led döms till fängelse i upp till två år (§ 213). Detta lagrum, som återfinns i kapitel 23 om brott i familjeförhållanden är av något äldre slag och skulle kunna vara tillämbart på hedersrelaterade gärningar. Sedan 2019 återfinns dock i straffelovens § 243 ett lagrum med brottsrubriceringen "psykiskt våld". Rekvisiten för § 243 är att grova kränkningar "*i syfte att otillbörligt styra någon annan genom negativ social kontroll*" utförs upprepade gånger under en period mot någon i ett hushåll som en själv har anknytning till. Periodens längd specificeras inte, men det mer centrala rekvisitet bör vara upprepningen av gärningar, vilket kan jämföras med den svenska hedersförtrycksparagrafen. Perioden avgränsas då till att äga rum under perioden mellan den första och sista bevisade gärningen.

Att brottet beskrivs äga rum i en hushållskontext snarare än i en familjekontext innebär att det kollektiva intresset vidgas bortom tydliga familjeband. Här kan jämföras mot ovan nämnda § 213, där tillämpbara släktskap är tydligt definierade. Begreppet "hushåll" kan implicera familjeband, men kan även tolkas som personer med intressen i ett kollektiv men där släktskap inte är strikt nödvändigt. Denna utvidgning av begreppet innebär dels att personer med något mer distanserat släktskap kan impliceras i brottet, dels att personer som saknar släktskap men på annat sätt har intressen i en familje- eller klansfär kan vara medgärningspersoner. Så var till exempel fallet i ett uppmärksammat hedersmord i Danmark som ägde rum 2005 (se Wikan 2010) liksom i ett hedersmord som ägde rum i Sverige 2016 (Hovrätten Nedre Norrland, mål B 821-17; se även Rosquist 2020).

I § 243 används uttryckligen begreppet "negativ social kontroll" som i Danmark (och Norge och i viss mån Finland) utgör ett samlingsbegrepp för det kollektivt präglade sanktionssystem som utgör hedersförtryck. Negativ social kontroll utförs i syfte *"att bestraffa de som bryter mot de normer och beteende som familjen eller kollektivet anser vara anständigt"* ([se publikationens första del](#)). Det som lyfts fram här är att den negativa sociala kontrollen är accepterad och sanktionerad inom det kollektiv (eller hushåll) vars heder anses hotad genom en utpekad persons normbrott. I omnämnandet av negativ social kontroll finner vi motsvarigheten till det svenska lagrummet som i stället fokuserar på att ett *motiv* har varit att upprätthålla eller återställa en familjs eller liknande grupps heder.

Fysiskt våld och straffskärpningsgrunder

I straffelovens efterföljande paragrafer (§§ 244-246) avhandlas våldsbrott (brott mot "legeme", på svenska "kroppen") av gradvis ökande allvarlighetsgrad, från misshandel av normalgrad till grovt vållande till annans död. Här betonar lagstiftaren att sådana brott anses allvarligare om de har begåtts mot någon som ingår eller har ingått i gärningspersonens hushåll. Se till exempel § 244 där maxstraffet för misshandel av normalgraden fördubblas från tre till sex års fängelse i de fall våldet begås mot en närstående. Här ska dock påpekas att närstående begreppet är tillämpligt på alla former av våld i familjerelationer, inte uteslutande på hedersrelaterat familjevåld.

Kvinnlig könsstympning (kvindelig omskæring)

Dansk/färöisk lagstiftning använder – som enda nordiska land – begreppet "kvindelig omskæring" (kvinnlig omskärkelse) snarare än kvinnlig könsstympning eller könslemlästning. Lagrummet som berör kvinnlig omskärkelse tillförs straffeloven (§ 245a) genom *Lov 2003-05-28 nr. 386 om ændring af straffeloven og udlændingeloven*. I praktiken handlar det om tillägg till den befintliga § 245 om straffansvar vid tillfogande av kroppsskada genom medicinskt ingrepp, där högsta straff är fängelse i sex år. Samtidigt inkluderas kvinnlig omskärkelse i § 246 som berör grov

kroppsskada eller dödsfall, där straffmätningen uppgår till fängelse i tio år. Tillika kan brott som inkluderas i § 245, 245a eller 246 vid upprepad förseelse skärpas med ytterligare femtio procent av straffvärdet (straffeloven § 247).

Äktenskapstvång, slöjförbud och barnäktenskap

I dansk/färöisk lagstiftning finns sedan 2012 ett straffrättsligt lagrum (straffeloven § 260 2 st.) som likställer äktenskapstvång med olaga tvång. Det infördes genom *Lov 2013-05-01 nr. 434 om ændring af straffeloven og udlændingeloven*.

Äktenskapstvång innebär här att tvinga någon att ingå äktenskap, att ingå vigsel inom religiösa former eller liknande äktenskapsliknande förbindelse, eller att tvinga någon att stanna kvar inom ett sådant förhållande. I detta lagrum skulle alltså vägran att godta en skilsmässa också kunna utgöra äktenskapstvång, men detta behöver ses i ljuset av att skilsmässa är en relativt vanlig företeelse i Danmark, och att det inte är ovanligt att motparten motsäger sig skilsmässa. För att tvång att stanna i ett äktenskap skulle utgöra äktenskapstvång får det antas att gärningsmannaskapet sträcker sig bortom de två gifta parterna och även inkluderar den utökade familjekretsen. På så sätt skulle klanens eller familjens inblandning utgöra en hedersrelaterad omständighet.

Straffelovens § 260 är en portalparagraf i kapitel 26 som berör "brott mot personlig frihet", motsvarande "brott mot frihet och frid" i den svenska brottsbalkens fjärde kapitel. Där olaga tvång av "normalgraden" (§ 260 1 st.,) medför ett straff från böter upp till fängelse i två år kan äktenskapstvång enligt andra stycket bestraffas med fängelse i upp till fyra år. Likaså innebär samma paragrafs tredje stycke, infört i augusti 2018, att den som tvingar någon att bära klädsel som är ägnad att dölja ansiktet ("slöjtvång") också riskerar fängelse i högst fyra år. Straffmätningssmässigt värderas alltså äktenskapstvång och slöjtvång som en särskilt allvarlig form av brott mot personlig frihet. Det är också noterbart att äktenskapstvång och slöjtvång berörs i så nära anknytning till varandra inom lagtexten, och att dessa får särskild betydelse ur straffmätningssynpunkt. Detta indikerar att dansk lagstiftning fäster särskilt stor uppmärksamhet på att kodifiera beivrande av hederspraktik.

Barnäktenskap regleras i straffelovens § 260a. Enligt denna paragraf (1 st.) kan en vigselförrättare som viger ett barn under arton år straffas med böter eller fängelse i upp till två år. Samma straff utdöms för den som låter viga sitt barn (underförstått en vårdnadshavare) enligt 2 st. samma paragraf. Anmärkningsvärt är alltså att barnäktenskap i praktiken beläggs med ett lägre straffvärde än tvångsäktenskap. Här får dock antas att frågan om tvångsäktenskap skulle utredas parallellt och i förekommande fall yrkas separat av åklagare.

Det kan också noteras att enligt dansk/färöisk lagstiftning kan en vigselförrättare som gifter en underårig åtalas för barnäktenskapsbrott. Detta finner ingen motsvarighet i strafflagstiftning i övriga Norden; i övriga Norden riktar man till fullo in sig på den tvingande familjen och andra eventuella anhöriga. I samtliga nordiska länder och självstyrande områden är vigselakten ogiltig vid äktenskaps-tvång och barnäktenskap, men det är bara i Danmark som själva vigselakten är straffbar för den som leder ceremonin.

Uppfostringsresor

I § 215a straffeloven föreskrivs upp till fyra års fängelse för den som tillser att ens minderåriga barn reser utomlands för att delta i aktiviteter som skadar barnets hälsa eller utveckling (genopdragelsesrejser). Detta lagrum rimmar med att danska myndigheter har ett särskilt uppdrag att motarbeta uppfostringsresor, samt att sådana relateras till så kallade hedersrelaterade konflikter och negativ social kontroll ([se publikationens första del](#), samt även UIBM 2016).

Dubbel straffbarhet

Förbudet mot och tillämpning av lagarna om kvinnlig omskärelse förtydligas och förstärks ytterligare genom att inkluderas i straffansvar för brott begångna utomlands genom tilläggen *Lov 2006-06-08 nr. 540 om ændring af straffeloven* och *Lov 2008-06-17 nr. 490 om ændring af straffeloven og forskellige andre love*. I praktiken innebär detta en utökad straffjurisdiktion genom att danska medborgare eller personer med stark anknytning till Danmark (till exempel genom uppehållstillstånd) kan dömas för brott i Danmark, trots att gärningen inte utgör ett brott i det land där handlingen begås. Detsamma gäller om gärningen begås mot en dansk medborgare eller person med stark anknytning till Danmark. Detta lagrum gäller endast ett fåtal brott; förutom kvinnlig omskärelse gäller det sexuellt utnyttjade av barn, människohandel samt terrorism (Straffeloven § 7). Kvinnlig omskärelse inkluderas även i situationer där en person kan lagföras utomlands men ändå vid senare tillfälle lagföras i Danmark, så kallad dubbel straffbarhet.

Finsk och åländsk lagstiftning

Den finska strafflagen innehåller få specifika hänvisningar till brott som kan antas vara hedersrelaterade. Som redogörs i denna publikations policyanalys har arbetet med att stärka lagstiftningen nyligen inletts, se till exempel Statsrådet (2023:209). En genomgång av liggande propositioner den 18 juli 2025^[308] indikerar dock inte att sådan lagstiftning är nära föreliggande.

308https://www.finlex.fi/sv/lagstiftning/1889/39-001#chp_2bv20010520_heading

Straffmätning

Inga hedersrelaterade gärningar specificeras som grund för straffmätning enligt finska strafflagens 6 kap. 4-8 §§. Istället utmäts straff enligt generella principer som gäller för samtliga brottsliga gärningar.

Kvinnlig könsstympning

Lagrummen om kvinnlig könsstympning infördes så sent som 2024 och regleras i 21 kap. strafflagen som avser brott mot liv och hälsa. De har införts som underparagrafer till 21 kap. 6 § som reglerar grov misshandel och förberedelse till detsamma. Kvinnlig könsstympning beskrivs som att helt eller delvis avlägsna eller annars skada en kvinnas eller flickas yttre könsorgan (21 kap. 6b §). Straffskalan är fängelse i ett till tio år. I 21 kap. 6c § regleras förberedelse till kvinnlig könsstympning, vilket kan innefatta att inneha *”ett redskap som är särskilt lämpat”* för att utföra gärningen (Strafflagen 21 kap. 6a § 1 mom.) men även att föra en kvinna eller flicka utomlands i syfte att utföra ingreppet (Strafflagen 21 kap. 6c § 2 mom.) eller att förmå en kvinna eller flicka att genomgå ingreppet (Strafflagen 21 kap. 6c § 3 mom.). Straffskalan för förberedelse till kvinnlig könsstympning är minst fyra månader till fem års fängelse.

Straffskalan för kvinnlig könsstympning är densamma som för grov misshandel, vilket underförstått bör förstås som att brottet inte anses kunna falla under normalgrad. Det stipuleras också i 6b § att försök är straffbart inom ramen för straffskalan. Vid förberedelse till kvinnlig könsstympning är straffskalan något högre än vid förberedelse till andra former av grov misshandel, framför allt eftersom fängelse utgör minimistraff. Straffmätningen vid förberedelse till andra former av grov misshandel är fängelse upp till fyra år men utan krav på fängelse.

6a § riktar in sig på själva gärningen, det vill säga på den som genomför själva ingreppet. I de fall familjemedlemmar eller andra personer medverkar till att brottet planeras och genomförs provas dessa omständigheter som förberedelse till kvinnlig könsstympning enligt 6b §.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap

Strafflagen har inte någon särslagstiftning för tvångsäktenskap, utan detta brott behandlas i stället inom ramen för människohandel (25 kap. 3 § 4 mom.) eller grov människohandel (25 kap. 3a §). Om tvångsäktenskapet utförs mot ett barn är grov människohandel med automatik tillämplig (25 kap. 3a § 3 mom.). Straffskalan för människohandel av normalgraden är fängelse i minst fyra månader upp till sex år och för grov människohandel fängelse i minst två och upp till tio år. Även 8 § samma kapitel om olaga tvång kan vara tillämplig (RP 172/2021).

Enligt 27a och 27b §§ äktenskapslagen ska ett äktenskap som ingåtts genom tvång upphävas med samma rättsverkan som vid äktenskapsskillnad enligt 27 1., det vill säga utan det krav på betänketid som gäller vid vanlig skilsmässa. Paragraferna 30b-32 §§ reglerar den rättsliga processen för ansökan om upphävande av äktenskap. Lagrum om upphävande av äktenskap infördes 2023 med Prop. 172/2021 som underlag. Mot samma underlag infördes 115a § enligt vilken äktenskap som har ingåtts i utlandet inte ska erkännas i Finland om minst en av parterna var arton år *samt* åtminstone en av parterna var bosatt i Finland när äktenskapet ingicks.

Dubbel straffbarhet

Finsk lag tillämpas på brott som begåtts utanför Finland mot finska medborgare (5 § Strafflagen) respektive av finska medborgare (6 § Strafflagen). En förutsättning är att påföljd för brottet kan vara över sex månaders fängelse. Det innebär att samtliga ovan nämnda brott skulle kunna vara föremål för prövning av finsk domstol eftersom maxstraffen för samtliga överstiger sex månaders fängelse.

Utgångspunkten för dubbel straffbarhet är att gärningar som inte är brott i det land där gärningen har begåtts inte kan prövas i något annat land. Av Strafflagens 1 kap. 11 § 8 mom. följer dock att kvinnlig könsstympning ändå kan prövas av finsk domstol. Likaså kan olaga tvång (25 kap. 8 §) prövas om tvånget utgör tvångs- eller barnäktenskap i strid med artikel 37 i Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor.

Grönländsk lagstiftning

Grönland har traditionellt utövat betydligt större självständighet från Danmark på det juridiska området än Färöarna. Detta visar sig bland annat genom att Grönland har en självständigt författad strafflag (Kriminallov for Grönland) som dock finns översatt till danska. Den grönländska kriminalloven är tydligt präglad av de specifika sociala problem som förekommer i den utsatthet och isolering som den grönländska geografin och naturen ger upphov till (Nyborg Lauritsen 2019). I kriminalloven förskrivs bland annat att det är uttryckligen straffbart att inte hjälpa personer som befinner sig i nöd (§ 89 kriminalloven). Motsvarande föreskrift, som rymmer en av hederspraktikens viktigaste bedömningsgrunder: att hjälpa sin nästa, förekommer även i den isländska strafflagen. Motsvarande uttryckliga påbud förekommer inte i de övriga nordiska ländernas eller självstyrande områdenas strafflagar.

Grönländsk lagstiftning har genomlysts genom sökningar på www.nalunaarutit.gl som är den officiella källan till grönländsk rättsinformation. Sidan innehåller lagstiftning och övrigt rättsmaterial på både grönländska och danska. Med utgångspunkt i de danska sökbegrepp som redovisats i metodavsnittet har sökningar gjorts

dels i grönländska kriminalloven, dels efter särslagstiftning om äktenskapsförhållanden, könsstympning och negativ social kontroll. Trots ingående sökningar har ingen lagstiftning eller andra rättsdokument påträffats som kan hänföras till äktenskapstvång, barnäktenskap, kvinnlig könsstympning, omvändelseförsök eller andra hedersrelaterade gärningar.

Isländsk lagstiftning

Den allmänna strafflagen benämns *Almenn hegningarlög* och instiftades ursprungligen 1940, varefter många tillägg och ändringar instiftats. Strafflagen innehåller generellt inte brottsrubriceringar utan består av beskrivningar av brotten. Avsnitsrubrikerna nedan motsvarar de brottsrubriceringar som skulle användas i svensk lagstiftning.

Ett antal av nedan nämnda brottsdefinitioner är relativt nya och infördes 2016 i samband med att hegningarlög ratificerade Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet. Främst innebar ratificeringen att kvinnlig omskärelse och tvångsäktenskap skrevs in i hegningarlög. Ändringarna står angivna i Lag nr 23 av den 30 mars 2016.^[309]

Sentida behandling av hedersbegreppet i isländsk lagstiftning

Den isländska strafflagen förhåller sig något annorlunda till hedersbegreppet än övriga nordiska länder och självstyrande områden eftersom begreppet har varit juridiskt tillämplbart till nyligen. Genom art. 84 och 85 i hegningarlög kunde en person som dömts för mildare brott (upp till ett års fängelse) två år efter avtjänat straff ansöka till domstol om att få sin heder återupprättad (uppreist æru). Möjligheten att få hedern återställd hade långtgående konsekvenser bland annat eftersom det brott man bestraffats för inte kunde åberopas i ärekränkingsärenden enligt tidigare art. 238, och brottet kunde inte heller ligga en till last vid olika former av offentliga anställningar. På sås sätt avspeglar det isländska hedersbegreppet forskning som placerar hederspraktik i ett såväl politiskt, juridiskt, ekonomiskt som socialt sammanhang (Rosquist 2020; Baianstovu 2017).

Art. 84 och 85 ströks ur hegningarlög så sent som 2018, vilket innebar ändringar i ett stort antal relaterade lagrum.^[310] Förarbeten och debatter som förekom avlägsnandet av möjligheten att återställa hedern faller inte inom ramen för denna kartläggning. Det är dock betydelsefullt att nämna att Island till nyligen har haft en lagstiftning som *medger* återställande av heder, vilket kontrasterar mot den lagstiftning som kartläggningen fokuserar på, det vill säga *förbud mot* upprätt-hållande eller återupprättande av heder i de nordiska länderna och självstyrande

309. <https://www.althingi.is/altext/stjt/2016.023.html>

310. <https://www.althingi.is/altext/stjt/2018.141.html>

områdena.

Straffskärpning

Det finns inte någon särskild isländsk straffskärpningsföreskrift som direkt hänvisar till heder. Däremot finns särskilda straffskärpningar inskrivna i några av de specifika brotten. Dessa straffskärpningar redovisas under respektive underrubrik.

I art. 70 som reglerar straffmätning i allmänhet anges i tredje stycket att om en gärning riktats mot man, kvinna eller barn som gärningspersonen har en nära relation till, *och* relationen anses ha betydelse för brottets allvarlighetsgrad, så ska ett strängare straff utdömas. Detta bör innebära att om ett brott skulle äga rum i en familje- eller klankontext, och kontexten har haft betydelse för brottets planering och utförande, så är detta en grund för straffskärpning (þyngingar refsingunni) inom isländsk straffrätt.

I samma artikels första stycke anges i 7 pkt. att gärningspersonens motiv ska övervägas. Det anges dock inte om motivet ska betraktas som en förmildrande eller försvårande omständighet, vilket föranleder att båda omständigheterna kan vara aktuella. Detta kan jämföras mot den svenska så kallade straffskärpningsparagrafen (29 kap 2 § 10 pkt. brottsbalken) där hedersmotiv tolkas som en uteslutande försvårande omständighet vid straffmätning.

Kvinnlig könsstympning

I hegningarlög art. 218a, som är ett tillägg till art. 218 om allmän misshandel, föreskrivs fängelse upp till sex år för brott av normalgraden, vilket innebär att orsaka skada genom partiellt eller helt avlägsnande av en flickas eller kvinnas sexuella organ. Vid grovt brott kan som påföljd utdömas upp till sexton års fängelse. Inga böter ingår i straffskalan, utan fängelse är lägsta påföljden. Vid bedömningen av om brottet är grovt beaktas om ingreppet har orsakat allvarlig skada eller dödsfall, om det lett till långsiktiga hälsoproblem samt om den metod som används är särskilt hänsynslös (författarens översättning).

I art. 218c anges att om en person som tidigare dömts för kvinnlig omskärelse döms för ett nytt brott (underförstått mot en annan kvinna eller flicka), så utgör detta en straffskärpningsgrund. Straffet kan då ökas med halva fängelsetiden jämfört med den första domen.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap

Hegningarlög art. 225 2 st. föreskriver att den som tvingar en person att gifta sig (ganga í hjúskap) eller genomgå en äktenskapsliknande ceremoni kan dömas till fängelse i upp till fyra år. Böter finns inte i straffskalan, och fängelsestraffet är dubbelt så högt jämfört med generellt olaga tvång som beskrivs i samma artikels första stycke.

Som tidigare nämnts använder hegningarlög uttryckliga brottsrubriceringar i ganska liten utsträckning och så även här, men i art. 227a anges att tvångs-äktenskap (nauðungarhjónaband) även kan utgöra människohandel (mansal) vilket kan rendera upp till tolv års fängelse. I art. 227a specificeras också att om människohandeln riktas mot en person under 18 år ska detta vara en försvårande eller straffskärpande omständighet. Brottet barnäktenskap behandlas alltså implicit, men utan explicit brottsrubricering.

I den isländska äktenskapslagen (hjúskaparlög ^[311]) regleras frågan om äktenskaps giltighet huvudsakligen genom art. 25a. Artikel, som lades till i hjúskaparlög så sent som 2022, berör erkännande av äktenskap som ingåtts i utlandet. Grundregeln är att äktenskap som ingåtts utomlands ska erkännas på Island så länge vigseln har följt de lagar och regelverk som gäller i landet där vigseln ägde rum. I andra stycket betonas dock förutsättningen att båda makarna måste ha varit över arton år då vigseln ägde rum. I undantagsfall och *"med hänsyn till otvetydiga intressen hos en person under arton år"* kan äktenskapet erkännas för personer som varit sexton år vid vigseln. Således finns en viss reglering av erkännande av barnäktenskap och vigslar som involverar unga personer.

I art. 25a tredje stycket uttrycks att om äktenskapet *"strider mot de grundläggande reglerna i den isländska rättsordningen eller den allmänna ordningen"* så kan äktenskapet inte erkännas i Island. På så sätt skulle äktenskaps-tvång eller barnäktenskap som konstaterats enligt ovan nämnda hegningarlög art. 225 2 st. eller art. 227a inte kunna erkännas inom hjúskaparlög.

Omvändelseförsök

Sedan 1 januari 2024 har en ny artikel (227b) tillförts hegningarlög Enligt denna ska den som *"genom tvång, bedrägeri eller hot förmår en person att genomgå obekräftad behandling [ógagnreynda meðferð] i syfte att undertrycka eller ändra sin sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck [breyta kynhneigð, kynvitund eða kyntjáningu]"* dömas till böter eller fängelse i upp till två år. Med *"ógagnreynda"* specificeras att behandlingen saknar medicinsk eller liknande evidens, vilket innebär att lagrummet inte skulle vara tillämplbart på könsbegränsande behandling som utförs inom ramen för offentlig sjukvård.

Om brottet utförs mot en person under 18 år utdöms fängelse i högst fyra år, likaså mot den som för bort ett barn för att utsätta barnet för omvändelseförsök. Lagstiftaren är alltså tydlig med att ett sådant brott mot en minderårig är särskilt allvarligt.

Samma artikels tredje stycke föreskriver även att uppmuntran eller anstiftan till omvändelseförsök, samt att ta emot pengar för att medverka vid brottet också är

311. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/1993031.html>

straffbart. Det finns alltså en underförstådd utgångspunkt att omvändelseförsök utförs i en kollektiv kontext mot enskilda personer.

Dubbel straffbarhet

I hegningarlögens art. 5 specificeras att för brott mot art. 218a och art. 225 2 st. kan personer med medborgarskap eller hemvist på Island dömas enligt isländsk lag även om brottet har begåtts utomlands, och även om gärningen inte är brottslig i det land där brottet begås. Detta motsvarar alltså de övriga nordiska ländernas särskilda inriktning mot dubbel straffbarhet för hedersrelaterade brott. Ytterligare brott som inkluderas i denna specificering rör barnpornografibrott och vissa sexualbrott. Den dubbla straffbarheten infördes genom ett antal tillägg till hegningarlög under åren 2012–2023. Tilläggen syftar på olika sätt till att stärka barns och kvinnors hälsa och säkerhet och innebär ratificeringar av FN:s barn- och kvinnokonventioner samt ett antal EU-direktiv.

Norsk lagstiftning

I Norge finns det inte någon särslagstiftning för brott som antas begås med hedersmotiv. Begreppen "æresrelatert" eller "negativ sosial kontrol" används inte i straffeloven. I den mån hedersrelaterade gärningar bestraffas så behöver de i stället härledas utifrån mer generell lagstiftning.

Straffskärpning

I straffeloven 14 kap 77 § som berör straffskärpning anges i punkt f att brott som begås av flera personer i gemenskap (fellesskap) utgör grund för skärpt straff. Detta finner sin parallell i tidigare nämnda danska straffelovens 81 § 2 pkt. som anger gärningar som utförts av "flere i forening". Det specificeras dock inte vad denna gemenskap eller förening skulle kunna utgöras av, likt i den svenska Brottsbalkens 29 kap 2 § 10 pkt. som specificerar "*en familjs, släkts eller liknande grups heder*." Huruvida denna punkt använts i hedersrelaterade ärenden i norsk rättspraxis kan utgöra föremål för vidare efterforskning.

Äktenskapstvång och barnäktenskap

Straffelovens § 253 reglerar brottet tvångsekteskap, vilket innebär att genom våld, frihetsberövande, annan straffbar eller klandervärd handling eller otillbörlig påtryckning tvinga någon att ingå äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse. Samma paragrafs andra stycke stipulerar att förande av en person utomlands i syfte att tvinga denne till äktenskap utgör försök till äktenskapstvång. Högsta påföljd för brottet är sex års fängelse.

Barnäktenskap regleras i straffelovens § 262 2 st. För barnäktenskap saknas brottsrubricering motsvarande tvångsäktenskap, men den som ingår äktenskap med en person som är under sexton år kan dömas till upp till tre års fängelse, även om personen inte var medveten om motpartens ålder. Om båda parter är likställda

i ålder eller utveckling kan strafffrihet tillämpas.

Om barnäktenskapet ingåtts med tvång tillämpas ovan nämnda § 253, vilket innebär att straffskalan kan ökas till sex års fängelse.

I ekteskapslovens § 23 regleras rättighet att ta ut skilsmässa vid tvångsäktenskap. Med ytterligare stöd av § 16 samma lag kan äktenskapet ogiltigförklaras, vilket är en starkare rättshandling än skilsmässa. Barnäktenskap regleras i huvudsak i ekteskapslovens § 1a som anger att personer under 18 år inte kan ingå äktenskap. Barnäktenskap som ingåtts i utlandet kan inte erkännas i Norge om någon av eller båda parterna var under arton år vid vigseln. Detta gäller oavsett om den ena eller bägge parterna hade anknytning till Norge vid vigseltilfället (Ekteskapsloven § 18b) eller om ingendera parten hade anknytning till Norge vid vigseln (§ 18c). Ekteskapsloven § 18c lämnar dock utrymme för att om någon av eller bägge parterna var över sexton år och ingen av parterna hade anknytning till Norge vid vigseln, så kan äktenskapet godkännas efter särskild ansökan, om parterna vid ansökningstillfället är över arton år. En sådan ansökan om godkännande kan också beviljas om särskilda skäl föreligger.

Kvinnlig könsstympning (kjønnslemlestelse)

I straffelovens 284 och 285 §§ beskrivs brottet kjønnslemlestelse som ett ingrepp som orsakar skada på eller varaktigt förändrar en kvinnas könsorgan. Även återställande ingrepp är brottsliga och ryms inom samma lagrum. Straffet för kjønnslemlestelse av normalgraden (284 §) är fängelse upp till sex år. För grov kjønnslemlestelse (285 §) utdöms fängelse upp till femton år. Vid bedömningen om brottet är grovt ska beaktas om ingreppet lett till sjukdom eller arbetsoförmåga, permanent eller oläkbar (uhelbredelig) utseendeförändring, grov kroppsskada eller dödsfall. Endast en av följderna behöver bevisas för att den grövre brottsrubriceringen ska vara tillämplig. I 284 § betonas också att eventuellt samtycke från brottsoffret inte friar från ansvar. Lagrummet i straffeloven ersätter den tidigare lov om forbud mot kjønnslemlestelse som var i kraft 1995–2015.

Det kan noteras att medan brottsrubriceringen är könsneutral, så är själva brottet endast tillämpligt om ingreppet görs mot en kvinna. Kjønnslemlestelse är alltså ett brott som endast kan begås mot kvinnor (eller flickor), vilket särskiljer det från motsvarande ingrepp på män eller pojkar, vilket benämns omskærelse (omskjæring).

Det kan också noteras att rekvisitet varaktig förändring i kombination med att samtycke inte befriar från ansvar, innebär att tröskeln för att ett brott av normalgraden ska aktualiseras är mycket låg. Det innebär också att ingrepp som beställs av en kvinna av kosmetiska snarare än rituella eller religiösa skäl också torde vara straffbart.

Omvändelseförsök (konverteringsterapi)

I straffelovens §§ 270 och 270a benämns brottet konverteringsterapi både som brott av normalgraden och som grovt brott. Konverteringsterapi definieras som ett kränkingsbrott och innebär att på ett systematiskt sätt påverka en person att ändra, förneka eller undertrycka sin sexuella läggning eller könsidentitet.

"Systematiskt" exemplifieras med psykoterapiska, medicinska, alternativ-medicinska, religiösa eller liknande metoder. Straffskalan sträcker sig från böter till fängelse upp till tre år vid brott av normalgraden (270 §). För grovt brott utdöms fängelse upp till sex år. 270 § 2 st. lyfter fram att brottet även är tillämpligt när metoderna utförs mot barn under 18 år och att det inte spelar någon roll om en misstänkt gärningsperson känt till att barnet var minderårigt. Brottetsbeskrivning och straffskala är dock densamma som för gärningar som utförs mot vuxna.

Vid bedömningen om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningarna medfört betydande skada på kropp eller hälsa, om "terapin" pågått under lång tid samt om gärningarna utförts av flera gärningspersoner.

Att de omvändelseformer som räknas upp beskrivs som systematiska innebär att gärningarna kan falla under den i norsk policy benämnda "negativ sosial kontrol" vilket är ett av de begrepp som används för att specificera att gärningar är hedersrelaterade (Friberg & Bjørnset 2019). Det innebär också att rekvisitet underförstått kräver att det ska röra sig om upprepade gärningar för att "systematiken" ska kunna framträda. Ett av rekvisiten för grovt brott är dessutom att flera gärningspersoner samarbetar i det systematiska omvändelsearbetet. Eftersom heder praktiseras kollektivt för en familjs eller klans bästa och eftersom en medlems "skam" blir till en kollektiv angelägenhet, så skulle omvändelseförsök utförda i en hederskontext i princip alltid utgöra ett grovt brott.

Dubbel straffbarhet

Enligt straffelovens 5 § kan en norsk medborgare, en person bosatt i Norge eller en person som arbetar på uppdrag av ett norskregistrerat företag dömas för bland annat barnäktenskap, tvångsäktenskap och könnslemlestelse även om brottet begåtts utomlands. Även konverteringsterapi som utförs i utlandet är straffbart enligt norsk lag. Motsvarande kan norsk strafflagstiftning gälla för personer som, oavsett norsk eller annan nationell anknytning, begår de nämnda brotten mot en norsk medborgare eller person bosatt i Norge, under förutsättning att brottet har ett straffvärde på minst sex år (Straffeloven 5 § 5 st.). Med andra ord har lagstiftaren tagit höjd för att brott som associeras med hederspraktik kan utföras såväl av som mot personer med stark anknytning till Norge. Dock bortfaller normalgraden för några av de ovan behandlade brotten till följd av straffvärdebegränsningen.

Övergripande jämförelse mellan lagstiftningar i de nordiska länderna

I detta avsnitt presenteras en jämförande redovisning av de nordiska ländernas strafflagstiftning med särskild inriktning på hedersrelaterad brottslighet. Redovisningen består av en tabell som land för land kortfattat redovisar befintlig lagstiftning där sådan förekommer. Tabellen ligger sedan till grund för ett avsnitt som analyserar hur de olika länderna och områdena genom sina respektive lagstiftningar positionerar gärningsperson respektive brottsoffer. I de fall inget lagrum finns som motsvarar andra länders lagrum illustreras detta med (-). Som redovisats i föregående avsnitt följer Färöarna dansk lagstiftning och Åland följer finsk lagstiftning, varför dessa självstyrande områden av utrymmesskäl redovisas tillsammans med respektive land. På Grönland, som har en självständig strafflagstiftning, förekommer ingen särskild hedersrelaterad lagstiftning, varför Grönland utelämnas helt, återigen av utrymmesskäl.

TABELL 1: Hedersrelaterad lagstiftning i de nordiska länderna och självstyrande områdena.

DANMARK/FÄRÖARNA	FINLAND/ÅLAND	ISLAND	NORGE	SVERIGE
Negativ social kontrol (§ 243), Böter eller fängelse upp till 3 år	(-)	(-)	(-)	Hedersförtryck (4 kap 4e §), Fängelse 1-6 år
Skærpende omstændighed – generell (§ 81a-c) och specifik (§ 244-245, 247)	Straffmätning – generell (6 kap. 4-8§§)	þyngingar refsingunni (Art. 70)	Skjerpande omstændigheder – generell (§ 77)	Försvårande omständighet (29 kap. 2 § 10 pkt.)
Tvangsægteskab (§ 260 Stk. 2), Fängelse upp till 4 år	Människohandel (25 kap. 3+3a §), Fängelse 4 månader–6 år	Nauðungarhjóraband/ Mansal (Art. 225, 227a), Fängelse upp till 4 år (12 år vid mansal)	Tvangsekteskap (§ 253), Fängelse upp till 6 år	Äktenskapstvång (4 kap. 4c §)/Vilseledande till äktenskapsresa (4 kap. 4d §), Fängelse upp till 4 år
Børneægteskab (§ 260a), Böter eller fängelse upp till 2 år	Grov människohandel (25 kap. 3a §), Fängelse 2–10 år	Mansal (Art. 225, 227a), Fängelse upp till 12 år	Barnektenskap (§ 262 2 st.), Fängelse upp till 3 år (6 år vid tvång)	Barnäktenskapsbrott (4 kap. 4c §, 10 §), Fängelse upp till 4 år
Kvindelig omskæring (§ 245a), Fängelse upp till 10 år	Kvinnlig könsstympning (21 kap. 6 §), Fängelse 1–10 år	Fjarlægja kynfæri (Art. 218a), Fängelse upp till 16 år	Kjønnslemlestelse (§ 284), Fängelse upp till 15 år	Kvinnlig könsstympning (Lag 1982:316), Fängelse 2-10 år
(-)	(-)	Undirgangast ógagnreynda meðferð (Art. 227b), Fängelse upp till 2 år (upp till 4 år om brottet begås mot ett barn)	Konverteringsterapi (§ 270, 270a), Böter eller fängelse upp till 6 år	(-)
Tildækningsforbud (§ 260 Stk 3), Fängelse upp till 4 år	(-)	(-)	(-)	(-)
Udlandsophold (§ 215a), Böter eller fängelse upp till 4 år	(-)	(-)	(-)	(-)

Analys av lagstiftning

Analysens upplägg

Detta avsnitt utgör en jämförande analys av hedersrelaterad lagstiftning i de nordiska länderna och självstyrande områdena. Analysen inleds med en jämförelse av de lagrum som förekommer i samtliga länder och självstyrande områden (förutom Grönland). Därefter adresseras de lagrum som endast tillämpas av enstaka länder och områden. Analysen utgår från redovisningen i ovanstående [Tabell 1](#).

En övergripande frågeställning som präglar analysen är hur hederspraktiserande individer och grupper positioneras genom formuleringar i lagstiftning. Analysen fokuserar på hur antaganden om kön och sexualitet framträder i formuleringar av brottsdefinitioner och straffmätning.

Det läggs även särskild vikt vid om lagstiftningen utgår från att straffa gärningspersoner eller uppmärksamma och ge upprättelse till brottsoffer. En del av det sistnämnda är att lyfta fram straffgraden för respektive brott och land/område.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap i jämförelse

Samtliga länder och områden utom Grönland brotts belägger såväl äktenskaps-tvång/tvångsäktenskap som barnäktenskap. Danmark, Färöarna, Norge och Sverige använder båda benämningarna i strafflagstiftningen medan Finland och Island placerar brotten inom ramen för människohandel (även om Islands hegningälög (strafflag) även använder begreppet nauðungarhjóraband (tvångsäktenskap). I Sverige finns även det särskilda brottet vilseledande till äktenskapsresa.

Det högsta maxstraffet – fängelse upp till tolv år – kan utdömas på Island, medan det högsta minimistraffet för människohandel av normalgraden är fängelse i fyra månader, vilket kan utdömas i Finland och på Åland. På Island kan dessutom människohandel som riktar sig mot ett barn utgöra grund för ytterligare straffskärpning, vilket borde innebära att det i varje fall i teorin skulle gå att utdöma fängelsestraff på mer än tolv år. Den lindrigaste minimipåföljden är böter, vilket kan utdömas i Danmark.

Straffskalorna för tvångs- och barnäktenskap skiljer sig något mellan länder och områden. För tvångsäktenskap är straffskalorna något lägre än för barnäktenskap i samtliga länder utom Danmark/Färöarna, där maxstraff för tvångsäktenskap är dubbelt så högt som för barnäktenskap (fyra respektive två år). Island utmärker sig med det högsta möjliga maxstraffet när brottsrubriceringen är människohandel (tolv år). En central observation när det gäller tvångs- och barnäktenskap är dock att brotten specificeras som enskilda brott inom respektive lands och områdes

kapitel för brott mot frihet och frid, och att straffskalorna är högre för de aktuella brotten än för andra former av fridsbrott. På så sätt utpekas dessa hedersförknippade brott som särskilt allvarliga.

Att två länder (Island och Finland/Åland) dessutom placerar brotten inom ramen för människohandel kan ses i ljuset av en grundläggande problematik med hederspraktik: Att kyskhet och oskuld förknippas med ogifta kvinnliga kroppar som en ekonomisk, social och politisk tillgång (Wikan 2008; Ali 2021). Hederspraktikens tvingande könssegregering grundar sig i att en ogift kvinna anses behöva upprätthålla sitt rykte som sexuellt ren innan äktenskapet. Det obefläckade ryktet utgör en garant för att vara attraktiv på en äktenskapsmarknad där det i traditionellt hederspraktiserande samhällen är viktigt att bygga allianser inom och mellan familjer (King 2013). På så sätt kan tvångs- och barnäktenskap likställas med att använda mänskliga kroppar som en handelsvara. När tvångs- och barnäktenskap rubriceras som människohandel rör det sig alltså om ett långtgående uppmärksammande och skydd av brottsoffret.

I samtliga länder och självstyrande områden finns kompletterande civilrättslig lagstiftning som möjliggör annullering av äktenskap som ingåtts genom tvång eller där minderåriga makar är inblandade. Annullering ska här ses som ett samlingsbegrepp för möjligheten att undvika sedvanliga krav på betänketid och andra rättsliga hinder för "vanliga" skilsmässor. På så sätt lindras de juridiska konsekvenserna av att tvingas ingå äktenskap eller att som minderårig ingå äktenskap utan samtycke.

Det finns vissa mindre skillnader avseende barnäktenskap. På Island kan till exempel äktenskap som ingåtts när någon part varit över sexton år fortfarande erkännas om omständigheterna i övrigt förespråkar det. De flesta nordiska länder och självstyrande områden har dock gradvis inom äktenskapslagstiftningen förtydligat att äktenskap som ingåtts av personer under arton år generellt inte ska erkännas. Detta kan ses som ett led i en samhällsdiskurs som alltmer rör sig mot en intolerans av kulturella sedvänjor bland invandrare, till viss del som ett skydd av det inhemska (se till exempel Manga 2022). Det kan dock även tolkas som ett mer generellt skydd av dels personer som betraktas som alltför unga att självständigt besluta att ingå äktenskap, dels av myndiga personer som lever under förhållanden där deras egen vilja underställs en omgivande grupps önskemål.

Kvinnlig könsstympning i jämförelse

Samtliga länder (samt Färöarna och Åland via dansk respektive finsk strafflagstiftning) har specifika lagrum som förbjuder kvinnlig könsstympning. Lagrummet förekommer i allmänhet som ett tillägg till respektive strafflags lagrum för grov misshandel. Kvinnlig könsstympning har också en specifik benämning eller brottsrubricering i samtliga länder, även om Danmark och Färöarna avviker genom att använda det mer neutrala uttrycket kvinnlig omskärelse. Detta kan tolkas som

att dansk lagstiftning i större utsträckning eftersträvar mer könsneutrala formuleringar i lagstiftningen eftersom omskärelse är det begrepp som används för den manliga motsvarigheten. Tidigare översikter har lyft fram att dansk lagstiftning och förebyggande arbete mot våld i nära relation är mer könsneutralt än i övriga Norden (GREVIO 2017; se även Lebedeva 2025). Straffrättsligt följer dock Danmark och Färöarna de övriga nordiska länderna samt Åland, eftersom kvinnlig omskärelse är förbjudet och belagt med relativt höga straff. I samtliga länder, Färöarna och Åland är fängelse utgångspunkten för straffskalan – böter nämns inte som påföljd i något lagrum.^[312] Högsta maxstraff har Island med fängelse upp till sexton år vid grovt brott. Sverige har högsta minimistraff med två års fängelse vid brott av normalgraden, medan Finland har minimistraff ett års fängelse. I Danmark och Norge samt på Färöarna, Island, och Åland utskrivs inte minimistraff.

Lagstiftningen är i samtliga länder och områden åldersoberoende med hänsyn till offret. Det spelar inte heller någon roll om en kvinna eller flicka uppger att ingreppet skett med hennes medgivande. Frågan om medgivande görs relevant i en könsmaktsdiskurs som belyser en universell manlig makt och dominans över kvinnliga partners och anhöriga (Björsson & Lebedeva 2023). Medgivande blir också relevant, tillsammans med ovannämnda åldersneutralitet, i frågan om offrets möjlighet och förmåga att ge samtycke, eftersom det beroende på geografisk kontext förekommer att könsstympning utförs på mycket unga flickor. Sex till tolv års ålder är inte ovanligt, och i vissa fall kan ingreppet ske redan strax efter födseln (Nour 2008). På så sätt borde lagstödets formulering utgöra en tydlig skyldighet för till exempel skolsköterskor som upptäcker tecken på könsstympning i samband med rutinundersökningar att polisanmäla eller orosanmäla i enlighet med socialtjänstlag eller motsvarande.

Föreliggande kartläggning använder samlingsbegreppet könsstympning eftersom det är det vanligast förekommande i de undersökta ländernas lagstiftning. Endast i Danmark används det mer neutrala begreppet kvinnlig omskärelse. Det ska dock nämnas att begreppsfrågan är mycket omdebatterad inom nordisk och internationell forskning. Debatten består dels av en samhällsvetenskaplig och huvudsakligen antropologisk ansats som betonar balansen mellan att skydda brottsoffer å ena sidan, och att undvika stigmatisering av religiösa och kulturella grupper å den andra. Denna ansats vägs mot en mer medicinsk ansats som fokuserar på ingreppens skada ur både kirurgiskt och känslomässigt/psykologiskt perspektiv. Könsstympning är det uttryck som kan sägas gå längst i att beskriva ett kroppsligt övergrepp, vilket i sin tur tydligast motiverar en strafflagstiftning. I andra änden av skalan står begreppet kvinnlig omskärelse, vilket i praktiken liknar ingreppet vid manlig omskärelse, som generellt betraktas som en medicinskt obetydlig, samt både kulturellt och socialt accepterad sedvänja. En omständighet

312. Dock finns i samtliga nordiska länders och självstyrande områdens rättsprinciper möjligheten för domstolar att omvandla fängelsestraff till mildare påföljder, till exempel böter eller skyddstillsyn.

som ytterligare komplicerar debatten är att forskning om kvinnlig könsstympning identifierat fem kategorier i en stigande skala av kroppsliga ingrepp, och där en kategori utgörs av i högsta grad frivilliga så kallade skönhetsingrepp. En vältäckande redogörelse av denna debatt med betoning på nordisk forskning finns i antologin *Female Genital Cutting – The Global North and South* (Johnsdotter 2020).

Omvändelseförsök i jämförelse

Omvändelseförsök, det vill säga ansatser att påverka eller övertala en person att ändra sin könsidentitet eller sexuella läggning, straffbeläggs i två länder: Island (undirgangast ógagnreynda meðferð) och Norge (konverteringsterapi). Av rekvisiten kan utläsas att även om andemeningen i brottsrubriceringen är densamma så har de två länderna något olika syn på vad som ingår i brottet. I Norge betonas att brottet i första hand utgör en kränkning av den utsatta personen, vilket lägger tonvikten på brottsofferperspektivet. På Island betonas den brottsliga handlingen att *"genom tvång, vilseledande eller hot utsätta en person för obekräftad behandling."* När betoning läggs på handlingen lyfts gärningspersonens skuld fram på ett tydligare sätt. En ytterligare skillnad är att den isländska formuleringen "obekräftad behandling" betonar att gärningen bygger på metoder som saknar evidens. Den norska formuleringen lyfter förutom alternativmedicinsk och religionsbaserad behandling även fram psykoterapeutisk eller medicinsk behandling vilka båda borde förstås som evidensbaserade. Centralt i den norska formuleringen är dock att ansatserna är systematiserade. Detta lyfter fram att brottet utgör en upprepad kränkning, vilket kan jämföras med motsvarande rekvisit ("ett led i en upprepad kränkning") i den svenska hedersförtrycksparagrafen.

När omvändelseförsök placeras i en nordisk kontext framhålls så kallade "goda jämställdhetsvärden" i förhållande till en traditionell syn på "god sexualitet". God sexualitet kan med Gayle Rubins (1998) modell ses som heterosexualitet, monogami, sex som något som försiggår inom äktenskapet och i det privata samt sexuellt umgänge främst med reproduktion och barnalstring som ideal. Rubin hävdar att den "goda sexualiteten" betraktas som normen och ställs i kontrast till "det onormala", vilket associeras med icke-heteronormativ sexualitet hos LGBTI-personer. Deras sexualitet förknippas i stället med sex utanför äktenskapet, promiskuitet samt sex som enbart nöje och rekreation. Inom hederspraktik förespråkas den moraliska koden att beskydda och kontrollera klanens utbredning genom en tydlig uppdelning mellan manligt och kvinnligt, inom hemmet men framför allt i det offentliga (Rosquist 2024; Knutagård 2022). En moralisk kod som vaktar och upprätthåller traditionella könsnormer ("det goda" inom Rubins modell) kan i vissa familjer övergå i ett kontrollbeteende där de som avviker från den "goda sexualiteten" anses behöva hjälp för att "återgå" till familjens moraliska kod. Detta kontrollbeteende kan sägas utgöra den systematiserade sociala kontroll som utgör omvändelseförsök.

Den nordiska kontexten präglas å andra sidan av ett långvarigt arbete för att avmystifiera frågor om variationer i sexuell läggning. Till exempel: Sedan sex och samlevnad först introducerades i den svenska läroplanen 1955 har sexualundervisningen som ett led i samhällets jämställdhetsarbete medvetet rört sig i riktning från traditionella och moraliserande värderingar, mot sexual-liberala och mångfaldsbejakande dito (Liljefors Persson 2021). Hederspraktiserande familjers ansatser att motarbeta denna jämställdhetsambition kan på så sätt uppmärksammas av myndigheter och inleda utredningar om omvändelseförsök.^[313] Här uppstår domstolens dilemma att avväga mellan föräldrars rätt och skyldighet att uppföstra sina barn å ena sidan, och barnets rätt att självständigt utveckla och bejaka sin sexuella läggning å den andra (se till exempel Norée 2022).

Slöjförbud och uppföstringsresor – Endast Danmark och Färöarna

Endast Danmark/Färöarna har lagstiftning som uttryckligen förbjuder att tvinga någon annan att bära beklädnad som täcker ansiktet (*"tvinge[s] nogen til at bære en beklædningsgenstand, der skjuler vedkommendes ansigt"*) eller att skicka sitt barn till utlandet i ett sammanhang som riskerar att allvarligt skada barnets hälsa eller utveckling (*"sender sit barn til udlandet til forhold, der bringer barnets sundhed eller udvikling i alvorlig fare."*) I båda fallen kan fängelse i upp till fyra år utdömas.

Förbud mot att enligt straffelovens § 260 3 st. tvinga någon att med beklädnad dölja ansiktet behöver förstås i ljuset av straffelovens § 134 c, som uttryckligen förbjuder personer att på offentlig plats bära plagg som täcker ansiktet. Lagrummet § 134 a-c reglerar egentligen brott mot allmän ordning i samband med demonstrationer, upplopp eller liknande, men § 134 c motiveras med ett av lagstiftaren upplevt behov av att värna samhällelig samanhållning och respekt för medborgarskapet. Lagförslaget:

[...] har som sine overordnede mål at værne om respekten for fællesskabet, værdierne og sammenhængskraften i det danske samfund. Tildækningsforbuddet har således nærmere bestemt til for mål at fremme og lette den sociale interaktion og sameksistens, der er afgørende i et samfund, ved at bidrage til, at man i Danmark møder hinanden på en ordentlig måde (Justitsministeriet 2018)

I Justitsministeriets officiella redogörelse om hur tildækningsforbuddet i praktiken ska tillämpas av Polisen betonas alltså att danska värderingar ska upprätthållas och att social interaktion i Danmark ska äga rum *"på ett ordentligt sätt"*.

313. Specifik lagstiftning om omvändelseförsök finns som nämnts endast i Norge och på Island, men i propositionen till den svenska hedersförtrycksparagrafen omnämns omvändelseförsök som en form av hedersförtryck som utpekar lgbtq-personer som särskilt utsatta (Prop. 2021/22:138, s. 7). Omvändelseförsök skulle alltså enligt svenska förarbeten kunna utgöra en form av hedersförtryck.

Grundregeln är enligt § 134 c att ingen – oavsett kön, ålder eller liknande – får ertappas på offentlig plats med beklädnad som täcker ansiktet. Straffskalan omfattar endast böter.

I § 134 c 2 st. tillhandahålls en viss tolerans från lagstiftaren för godtagbara omständigheter ("et anerkendelsesværdigt formål"), men en lista på sådana omständigheter (Justitsministeriet 2018:3) ger vid handen att detta omfattar bärande av lagtvingande skyddsutrustning såsom motorcykelhjälm, brandskyddsutrustning samt skydd mot extremt väder när detta är rimligt. Bärande av masker vid maskerader, karnevaler och dylikt kan också godtas, liksom bärande av religiöst påkallad beklädnad, men i sådana fall endast i samband med *"en konkret religiös handling"*, det vill säga en ceremoni eller ritual. Vardagligt bärande av till exempel ansiktstäckande slöja eller burkha anses alltså inte vara en godtagbar omständighet. Lagstiftaren balanserar här mellan två sidor av ett mynt där religion som ritual och ceremoni är acceptabel – men religion som personlig övertygelse och upplevelse inte är det. Samtidigt klargörs att bärande av ansiktstäckande beklädnad av sekulära eller sociala skäl inte kan godtas.

Centralt i ovanstående lagstiftning om att bära slöja är att det rör sig om ett förbud. Det är alltså bäraren av heltäckande klädsel som utpekas som gärningsperson. Lagstiftaren har dock tagit höjd för att en bärare av ansiktstäckande beklädnad i vissa fall inte bär denna av egen fri vilja. I situationer där så kan vara fallet instrueras poliser att vid *"mistanke om negativ social kontroll i forbindelse med overtrædelser af tildækningsforbuddet"* särskilt iaktta om det finns grund för att utreda eventuella lagöverträdelse. Poliser ska även överväga om en person kan vara i behov av skydd. (Justitsministeriet 2018:4-5). Instruktionsen nämner inte specifikt ovan nämnda § 260 3 st., men hänvisningen till negativ social kontroll får betraktas som tillräcklig

Slöjförbudet och slöjtvångsförbudet riktar huvudsakligen sig mot kvinnliga bärare. De tre konkreta exempel på förbjudna plagg som listas är burka, niqab och balaklaver ("elefanthuer"), där de två förstnämnda är specifikt kvinnliga plagg medan en balaklava får tolkas som könsneutral. I Justitsministeriets instruktioner instrueras poliser som misstänker negativ social kontroll att även upplysa om eller hänvisa till *kvindekrisecenter*. Det skrivs visserligen in en brasklapp om *"hvis det er en kvinde,"* men texten om stöd får tolkas som att lagstiftaren huvudsakligen ser ett kvinnligt brottsoffer (eller en kvinnlig gärningsperson) framför sig. Det får betraktas som osannolikt att en polis som ertappar en person med balaklava instinktivt misstänker hedersrelaterad negativ social kontroll. Om det rör sig om en niqab eller burkha är det mer sannolikt att sådan misstanke uppstår.

Dessa två lagrum relaterar till varandra, där det ena förbudet mot ansiktstäckande klädsel till stora delar skuldbelägger kvinnor för sitt val av klädsel. Det andra lagrummet kan dock användas för att tillskriva samma kvinna en roll som brottsoffer genom negativ social kontroll från en anhörig. Konsekvensen av det senare blir dock

att kvinnans anhöriga tillskrivs misstanke och skuldbeläggs. Här bör uppmärksammas att lagstiftaren med hänvisning till "danska värderingar" tillåter sig att ha åsikter om kvinnors klädsel i det offentliga rummet. Frågan är om det kan betraktas som jämställdhet när en kvinna ställs inför valet att antingen straffas för sitt klädval eller ange en nära anhörig som brottsling för att själv frias eller få strafflindring.

Danmark och Färöarna är också det enda land respektive självständigt område som straffbelägger så kallade uppfostringsresor (genopdragsresor och ufrivilliga utlandsophold). Detta stämmer överens med Lebedevas policyanalys som visar att det är just i Danmark som uppfostringsresor tillskrivits särskild uppmärksamhet. I Sverige har viss uppmärksamhet lagts på utlandsresor på policynivå, även om den svenska frågan om utreseförbud huvudsakligen inriktar sig på att förhindra tvångs- och barnäktenskap.^[314]

Straffskalan i Danmark/Färöarna för att föra sitt barn utomlands så att barnet utsätts för fara mot hälsa eller utveckling sträcker sig från böter till fängelse i högst fyra år. Det specificeras inte närmare i vilka länder detta skulle kunna ske, så underförstått skulle fara mot barns hälsa eller utveckling kunna ske var som helst utanför Danmarks/Färöarnas gränser. Däremot specificeras att det handlar om att skydda barns hälsa och utveckling. Här tar lagstiftaren på sig ansvaret att kunna uttala sig om vilken form av utsatthet det handlar om. Det i samhällsdebatten vanligt förekommande begreppet "uppfostringsresor" antyder att vårdnadshavare för ut barn utomlands för att – i vårdnadshavarens ögon – främja barnens utveckling. Lagstiftning som förbjuder sådana utlandsresor tyder på att lagstiftaren snarare betraktar resorna som skadliga. Här uppstår ett närmast paradoxalt förhållande som Norée (2022) lyft fram som en kärnproblematik i hedersrelaterad lagstiftning, där vårdnadshavares vilja och skyldighet att uppfostra sina barn ställs mot statens angelägenhet att bestämma hur uppfostran ska gå till.

Dubbel straffbarhet och straffskärpning

Dubbel straffbarhet handlar egentligen inte om att identifiera och reglera skiljelinjen mellan "laglig" och "olaglig" hederspraktik, men det får ändå betydelse inom denna genomlysning eftersom ett antal nordiska länder (Danmark/Färöarna, Island, Norge samt Sverige) uttryckligen medger att brott som begåtts utomlands kan prövas som brott av de nordiska domstolsväsendena, trots att gärningarna inte utgör brott på de platser där de begås. Likaså tillämpar samtliga dessa länder straffskärpningsprinciper på de specifika hedersbrotten. Även Finland/Åland tillämpar dubbel straffbarhet för brott som kan utgöra människohandel (till

314. Utreseförbud regleras genom Utrikesdepartementet (Prop. 2019:131, s. 26) och ingår inte i svensk strafflagstiftning. Undantaget är barnäktenskap vilket behandlats i en annan del av rapporten och som i huvudsak hänförs till lagrummet *vilseledande till äktenskapsresa* (brottsbalken 4 kap 4d §).

exempel barn- och tvångsäktenskap) eller brott mot artikel 37 i Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor. Detta illustrerar att lagstiftaren inkluderar en internationell dimension på just hedersrelaterade brott och därmed ger brotten en form av särställning. Tillämpningen av dubbel straffbarhet mot och straffskärpning vid hedersrelaterade brott inlemmar gärningarna i en internationell kontext, samtidigt som hederns komplicerade förhållande till jämställdhet mellan könen synliggörs.

Sammanfattande kommentarer och slutord

Denna genomlysning av hedersrelaterad strafflagstiftning i Norden, som den ser ut under våren 2025, visar en viss samstämmighet mellan länderna och de självstyrande områdena, men även ett antal markanta skillnader. Både samstämmigheten och skillnaderna kan ses i ljuset av publikationens första del om jämförande policyanalys. Det ska även påtalas att merparten av den lagstiftning som lyfts fram är relativt ny, och att politisk debatt och policyarbete mot förslag till ytterligare lagstiftning föreligger i flera av länderna och områdena.

Två nordiska länder sticker ut med en mer omfattande strafflagstiftning. Danmark (med Färöarna) utmärker sig med det största antalet specificerade gärningar som är uttryckligen straffbara. I Danmark/Färöarna straffbeläggs samtliga i denna kartläggnings inkluderade gärningar förutom omvändelseförsök. Sverige utmärker sig genom en mer generaliserande lagstiftning för upprepade kränkningar som kan hänföras till ett hedersmotiv. Det innebär att svenska rättsaktörer blir beroende av prejudicerande beslut där domstolarna genom uppbyggande av praxis behöver tolka in dels vad som kan vara hänförligt till heder, dels i hur stor utsträckning hedern kan antas ha spelat en roll i att motivera de aktuella gärningarna.

Samtliga länder och självstyrande områden (förutom Grönland) straffbelägger äktenskapstvång samt barnäktenskap, dessutom med relativt hög straffskala i jämförelse med liknande tvångsrelaterade brott. Samtliga har också kompletterande lagstiftning i äktenskapsbalken eller motsvarande som möjliggör annullering av såväl barnäktenskap som äktenskap som ingåtts genom tvång. Detta synliggör att inom nordisk sedvänja antas äktenskap vara ett avtal som ingås under jämställda förhållanden mellan två individer, snarare än som ett led i en mer komplicerad och ojämsställd maktstruktur. Det synliggör dessutom lagstiftarens ambition att i så stor utsträckning som möjligt lindra rättsverkningarna av den tvingande gärningen.

Samtliga länder och självstyrande områden (förutom Grönland) straffbelägger även kvinnlig könsstympning. Lagrummen för detta förekommer generellt i anslutning till lagrum för grov misshandel – med undantag för Sverige som straffbelägger kvinnlig könsstympning genom en äldre särslagstiftning.

Några länder och områden sticker ut med straffbeläggande av specifika gärningar. Norge och Island straffbelägger omvändelseförsök eller konverteringsterapi, åtgärder som berör rätten till könsidentitet och sexuell läggning. Sådana lagar syftar till att skydda individens frihet att själv få definiera sin egen identitet utan påverkan eller tvång att anpassa sig till heteronormativa könsroller.

Danmark straffbelägger både bärande av slöja och att tvinga en person att bära slöja. Att straffbelägga bärande av slöja kan ses som att kvinnors handlingsutrymme och rätt att bland annat uttrycka sin religiösa och kulturella identitet begränsas. Straffbeläggandet av omvändelseförsök utgör en relativt tydlig markering mot att utöva påtryckningar och annat tvång mot personer som anses avvika från heteronormativa föreställningar om kön och sexualitet. Slöjtvångsförbudet kan däremot ses dels som ett skydd av specifikt kvinnor, dels som en tydlig markering mot specifika grupper där bärande av ansiktsdöljande eller delvis ansiktsdöljande klädsel utgör sedvänja. Här blir formuleringar och motiveringar i förarbeten och andra policytexter centrala, för att analysera vilka värderingar som står i centrum inom respektive nordiskt land eller område.

Slutligen kan konstateras att på ett mer generellt plan är de lagar som straffbelägger specifikt hedersrelaterade gärningar relativt nytillkomna inom de nordiska länderna. De flesta av lagarna har instiftats i länderna och områdena under 2020-talet, och denna publikations policyanalys indikerar att policyarbete inom hedersrelaterat våld fortfarande är relativt intensivt, framför allt i Danmark/Färöarna, Norge och Sverige. Det är därför rimligt att anta att ytterligare lagstiftning, alternativt justering av befintlig sådan, är att vänta. Denna kartläggning bör därför betraktas som en färskvara med behov av kontinuerlig uppdatering, om den ska tjäna som aktuellt stöd för såväl rättsvårdande myndigheter som för forskningsfältet som berör hedersförtryck.

Kartläggningen har avgränsats till att fokusera på aktuell strafflagstiftning i Norden, medan en omfattande mängd insatser mot hedersförtryck återfinns i socialrättslig skyddslagstiftning samt till vissa delar inom migrationsrätten. Dessa områden – och andra – bör inkluderas i framtida och mer omfattande genomlysningar.

Om den här publikationen

Hedersrelaterat våld och förtryck i Norden

Alexandra Lebedeva och Johan Rosquist för NIKK, Nordisk information om kön

TemaNord 2026:502

ISBN 978-92-893-8437-7 (PDF)

ISBN 978-92-893-8438-4 (ONLINE)

<http://dx.doi.org/10.6027/temanord2026-502>

© Nordiska ministerrådet 2026

Framsidesbild: Matthew Alexander/Unsplash

Övriga fotografier, i den ordning de förekommer i publikationen: Johnér, Sam Hochi Cheung/Pexels, Ann-Sofi Rosenkvist/Image Bank Sweden, Johannes Jansson/norden.org, Oscar Nord/Unsplash

Publicerad: Februari 2026

Ansvarsfriskrivning

Denna publikation har finansierats av Nordiska ministerrådet. Men innehållet återspeglar inte nödvändigtvis Nordiska ministerrådets synpunkter, åsikter eller rekommendationer.

Rättigheter och tillstånd

Detta verk är tillgängligt under licensen Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Översättningar: Om du översätter detta verk, vänligen inkludera följande ansvarsfriskrivning: Denna översättning är inte producerad av Nordiska ministerrådet och ska inte betraktas som officiell. Nordiska ministerrådet kan inte hållas ansvarigt för översättningen eller eventuella fel i den.

Bearbetningar: Om du bearbetar detta verk, vänligen lägg till följande ansvarsfriskrivning tillsammans med tillskrivningen: Detta är en bearbetning av ett originalverk av Nordiska ministerrådet. De synpunkter och åsikter som uttrycks i bearbetningen är författarens/författarnas egna. Synpunkterna och åsikterna i denna bearbetning har inte godkänts av Nordiska ministerrådet.

Innehåll från tredje part: Nordiska ministerrådet äger nödvändigtvis inte varje enskild del av detta verk. Nordiska ministerrådet kan därför inte garantera att återanvändningen av innehåll från tredje part inte gör intrång i tredje parts upphovsrätt. Om du vill återanvända innehåll från tredje part står du för de risker sådana upphovsrättsintrång innebär. Du är ansvarig för att avgöra om det finns ett behov av att erhålla tillstånd för användning av innehåll från tredje part. Om ett tillstånd krävs är du också ansvarig för att erhålla ett relevant sådant från upphovsrättsinnehavaren. Exempel på innehåll från tredje part är tabeller, figurer och bilder, men det kan också röra sig av annan typ av innehåll.

Bildrättigheter (ytterligare tillstånd krävs för återanvändning)

Frågor om rättigheter och licenser bör riktas till:

Nordisk ministerråd/PUB
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Köpenhamn
pub@norden.org

Nordiska ministerrådet

Nordiska ministerrådet är de nordiska regeringarnas officiella samarbetsorgan. Samarbetet omfattar Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland.

År 2019 antog de nordiska statsministrarna en gemensam vision om att Norden ska vara världens mest hållbara och integrerade region år 2030. Nordiska ministerrådet ska stöda denna vision genom att samarbeta för ett grönt, konkurrenskraftigt och socialt hållbart Norden.

Nordisk ministerrådet
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 Köpenhamn

www.norden.org

Läs flera nordiska publikationer: www.norden.org/sv/publikationer